

Міністерство охорони здоров'я України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ
ЛАТИНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Матеріали науково-практичної конференції

19 березня 2003 року

м. Харків

Харків
Видавництво НФаУ
2003

УДК 807.1...808.3..378.1..001..8

Редакційна колегія: член-кор. НАН України *В.П. Черних*, проф. *І.С. Гриценко*, проф. *В.М. Толочко*, доц. *Є.І.Світлична*

Упорядники: Р.М. Кривко, Ю.О. Цвяшко, А.А. Берестова

Інноваційні технології викладання латинської та української мов у вищих навчальних закладах: Матеріали наук.-практ. конф. (19 бер. 2003 р., м. Харків) / Редкол.: В.П. Черних, І.С. Гриценко, В.М. Толочко, Є.І. Світлична. – Х.: Вид-во НФаУ, 2003. – 140 с.

У збірнику вміщені матеріали конференції, присвяченої інноваційним технологіям викладання латинської та української мов у вищих навчальних закладах, у яких висвітлюються актуальні проблеми методики викладання мовних дисциплін у вищому навчальному закладі. Розглядаються методологічні та психологічні аспекти розробки та впровадження сучасних освітніх технологій у навчальний процес, проблеми формування культури професійного мовлення. Приділено увагу питанням гуманізації та демократизації вищої освіти, викладанню гуманітарних дисциплін та вихованню студентів.

Для широкого кола наукових та практичних працівників освітніх закладів. Матеріали публікуються українською та російською мовами. За достовірність матеріалів відповідальність несуть автори.

© НФаУ, 2003

**ДЕЯКІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІЛОВОЇ МОВИ У ТЕХНІЧНИХ ВУЗАХ**

БАБАЙ Л.В., МОІСЄЄВА Н.І.

Харківський державний технічний університет сільського господарства

Мовне середовище в Україні завжди мало свої особливості. Викладання у вузах російською мовою завжди було на першому місці. Українська мова багато разів заборонялася. Після невеликого розвитку та поширення української мови в усіх галузях громадського життя в I третині ХХ століття знову почалося штучне гальмування. Мовна ситуація погіршувалася. Українська мова втрачає свій статус. Мовленнева ситуація складалася таким чином, що українську мову можна було почути тільки в селах та районних центрах. А в обласних центрах українська мова використовувалась лише в ділових паперах (республіканського значення).

Сучасне українське суспільство нарешті дістало можливість будувати самостійну державу. Але разом з цим виникло багато проблем, що потребують нагального вирішення. Одна з цих проблем – це впровадження української мови в усі сфери життєдіяльності держави: політику, економіку, науку, вищу школу та інше. Загальновідомо, що українська мова довго залишалася поза тереном нашої освіти, що призвело до незмінних втрат у процесі навчання.

Однією з причин є недостатня кількість навчальної літератури. Питання культури мови набуває особливої ваги. Ширшає коло тих, хто пише, читає і розмовляє українською мовою. Писемне і усне спілкування переходить на українську мову. Недосконале володіння українською мовою спричиняє появу помилок, хибних висловів, знижує рівень культури мовлення.

Тому зараз дуже важко за таких умов навчити студентів, озброїти їх знаннями про ділові папери. Адже за допомогою ділового спілкування встановлюються службові, офіційні, партнерські контакти між державами, установами, підприємствами, та приватні стосунки між людьми.

1996 р. Конституція України – це статус України, як незалежної держави. Це дає змогу українській мові відроджуватися. Не такими швидкими темпами як хотілося б, але впевнено і безповоротно українська мова набирає все більшого розмаху. Швидко розвивається в усіх сферах і напрямках політичного, громадського і культурного життя. Набуває статус державної мови. Вона впевнено проникає в усі галузі нашого життя.

Але ще існує досить багато проблем. Особливою проблемою на Слобожанщині є те, що наш регіон не зовсім україномовний. Багато населення розмовляє російською мовою і це створює певні труднощі.

Наша задача полягає в тому, щоб донести до студентів можливість і актуальність вивчення мови. Ми повинні зробити все можливе, щоб вивчення мови було на гідному рівні. І кожен студент повинен володіти українською мовою, знати її історію.

Зараз у вузах багато предметів викладається українською мовою і це досить важливий крок. Але цього замало. Досить невелика кількість годин відводиться для вивчення мови. У більшості вузів вивчення мови зводиться, в основному, до вивчення ділової української мови, а кількість годин різко обмежена. Це не дає змоги зацікавити студентів і заохочувати їх вивчати мову на більш високому рівні. А підвищення професійного рівня спеціаліста значною мірою визначається і залежить від ступеня володіння мовою.

Вивчення української ділової мови передбачає навчити студентів не лише складати документи за усталеною формою, а й правильно писати тексти документів. Це значить що студенти повинні вміти грамотно, логічно і послідовно складати текст документа, правильно розрізняти стильові особливості мови. Основний стиль ділової документації – це офіційно-діловий. А основні принципи документації – об'єктивність, логічна послідовність викладу думок, повнота

інформації, ясність, точність опису, переконливість. Все це повинно бути у центрі уваги викладача, який повинен правильно спрямувати роботу студентів на заняттях. Особливу увагу слід звертати на виявлення мети будь-якого документа, бо мета є основним елементом логічної побудови змісту всього документа.

Ділова українська мова передбачає вивчення різних видів ділових документів, засвоєння етикету ділової кореспонденції. Ця дисципліна є курсом практичним, тому потрібно постійно організовувати самостійну роботу студентів з навчальними посібниками, словниками та іншою літературою.

Уміння майбутніх спеціалістів практично використовувати свої знання, правильно їх застосовувати ось та мета заради якої ми всі працюємо.

І наша мета перетворити вивчення української мови у вищих навчальних закладах у розвиваючий процес, спрямований на формування різнобічно розвинутої і соціально активної особистості.

Ділова українська мова допоможе студентам відновити знання з мови, сприятиме розвитку їхньої загальної культури мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М., 1977.
2. Формирование учебной деятельности студентов / Под ред. В.Я. Ляудис – М.: Изд-во Моск. ун., 1989.

ЛІНГВІСТИЧНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

БОНДАРЕЦЬ О.В., ПАВЛОВА Г.Д., ТЕРЕЩЕНКО Л.Я.

Національний технічний університет "ХПІ"

Виховання фахівців нової генерації, висококваліфікованих, грамотних, з високим інтелектуальним потенціалом, які вільно володіють українською мо-

вою, користуються нею в усіх сферах і особливо у професійній, можливе лише за умови належної лінгвістичної підготовки. Саме це і спонукало кафедру української і російської мов НТУ "ХП" розробити курс "Лінгвістична підготовка фахівців".

Курс розрахований на 30 годин і будується на вивченні наукового стилю, його особливостей, основною функцією якого є пізнавально-інформативна. Основна форма мислення в науковій галузі – поняття і терміни. Виходячи з цього, складовими курсу є основи термінознавства і особливості перекладу науково-технічних текстів. На кафедрі української і російської мов НТУ "ХП" створено посібник для самостійної роботи студентів з курсу "Лінгвістична підготовка фахівця". У матеріалах Ради Європи з освіти підкреслюється, що однією з головних цілей мовної освіти є формування у кожного, хто навчається, вміння організувати свою діяльність. Відповідно до цього ми розглядаємо самостійну роботу як процес, коли студент не пасивний об'єкт, залежний від запропонованої програми, а активний суб'єкт навчального процесу, який самостійно або разом з іншими суб'єктами (викладачами, студентами) бере участь у розробці програми свого навчання, тобто самостійна робота розуміється як прояв відповідальності студента, що забезпечує успіх його мовної самоосвіти.

Посібник до курсу "Лінгвістична підготовка фахівця" складається з трьох частин:

- основи термінознавства;
- переклад науково-технічних текстів;
- шляхи подолання інтерференції.

У розділі "Основи термінознавства" містяться відомості про термінологію як науку, дається визначення терміна, розглядаються проблеми, які існують у світовій термінології, і проблеми, що стосуються української термінології. У посібнику подається матеріал з історії становлення української термінології, що, на думку авторів, допоможе студентам розібратися в сучасних термінологічних проблемах. Міститься інформація про Міжнародні термінологічні органі-

зації та їх роботу з уніфікації термінології, про співпрацю Держстандарта України з цими організаціями.

У другому розділі "Переклад науково-технічних текстів" системно розглядаються основні способи та прийоми перекладу лексичних і стилістичних елементів, притаманних науково-технічним текстам (словникові відповідники, вибір варіантного відповідника, транскодування, калькування, контекстуальна заміна, смисловий розвиток; антонімічний та описовий переклад; конкретизація та генералізація; додавання та вилучення слова; заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови; перестановка слова). Особлива увага звертається на переклад термінів (науково-технічні терміни та труднощі їх перекладу; міжгалузева та внутрішньогалузева омонімія термінів та переклад; переклад новітніх авторських термінів, що подаються в лапках).

У третьому розділі курсу розглянуто тільки основні труднощі перекладу, тому курс не претендує на вичерпну повноту охоплення лексичних і стилістичних проблем науково-технічного перекладу. Оскільки матеріальну основу мови становить словниковий склад, лексика, увага у посібнику приділяється різним видам словникової роботи, що має на меті насамперед збагатити словник студентів, особливо термінологічною, фаховою лексикою, правильно використовувати її залежно від сфери та мети спілкування. Посібник знайомить студентів з типами словників, подається їх характеристика. У практичній частині сформульовані завдання і запитання з лексикографії.

Питання про якісний переклад науково-технічних текстів на/з української мови та їх редагування стоїть дуже гостро. Велика кількість проблем перекладу може бути вирішена лише на широкій філологічній основі. Студенти, що знаходяться в умовах російсько-українського білінгвізму східних регіонів, мають труднощі, пов'язані з дією міжмовної інтерференції. На структурні відмінності російської та української мов звертається увага студентів у розділі "Шляхи подолання інтерференції" при перекладі науково-технічних текстів.

Слід зазначити кілька моментів, щодо методичної побудови цього посібника. По можливості автори намагалися уникати використання в прикладах ву-

зкоспеціальних термінів. Вживання елементів різних терміносистем у прикладах має пізнавальну спрямованість, що дає можливість студентам ознайомитися з поняттями інших галузей науки, а не тільки тієї, якою найбільше цікавляться студенти. Автори не включали до посібника вузькоспеціальну наукову і технічну термінологію, зосередивши увагу на загальній науково-технічній. Завдяки цьому посібник може використовуватися викладачами для підготовки фахівців всіх спеціальностей, що існують в нашому університеті. Така широка спрямованість посібника базується на тому лінгвістичному факті, що лексичний план наукових і технічних текстів містить значну і вагому частину слів і термінів, які широко вживаються в усіх наукових і технічних галузях. Поєднання стислості подання матеріалу, доступної форми його виклад та широкої спрямованості посібника, на думку авторів, зробить роботу студентів цікавою та захопливою. Приклади наводяться українською, російською і англійською мовами.

Матеріали для самостійної роботи подано в заключній частині посібника. Тексти для редагування наведені мовою оригіналу (англійська, російська) і подані версії їх комп'ютерного перекладу українською мовою. Ключі до них не наводяться, щоб стимулювати самостійне опрацювання студентами викладеного навчального матеріалу. Під час редагування текстів студенти вимушені звертатися не тільки до загальних, а й до галузевих словників. Після самостійного виконання завдання, студентам для самоконтролю передбачається дати правильний варіант відредагованого тексту. Робота над помилками може здійснюватися і самостійно, і під керівництвом викладача.

Самостійне засвоєння теоретичного матеріалу планується контролювати у формі колоквиуму або дискусії. Для здійснення самоконтролю в заключній частині посібника подані питання і завдання.

На думку авторів, посібник здатний посилити мотивацію студентів щодо вживання і активізації української мови взагалі та фахової лексики зокрема.

ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ НОРМ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У МОВЛЕННІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ

ДЬОЛОГ О.С.

Харківський державний технічний університет сільського господарства

Сьогодні, як і завжди, перед вищою школою стоїть постійна вимога – готувати висококваліфікованих спеціалістів. Одна з складових справді освіченого і кваліфікованого спеціаліста – його мова. Саме мова віддзеркалює загальний рівень спеціаліста будь-якого фаху, стає своєрідним її інтегратором. За станом мови можна виявити і стан культури людини – чим розвиненіша мова, тим багатша культура. Сучасній Україні потрібна національна еліта, а майбутній еліті вже сьогодні потрібна мовленнєва культура, бездоганне володіння рідним словом.

У Харкові, як і в інших містах Східної України, історично склалося так, що саме російська мова є засобом побутового спілкування. Функціонування української мови досить обмежене. Тому вивчення української мови у вищих навчальних закладах Харкова є актуальним та необхідним.

Курс української мови у вищому навчальному закладі має органічно продовжити вивчення мови у школі на більш високому рівні.

Базуючись на знаннях української мови, одержаних студентами ще у школі, вузівський курс передбачає більш детальне вивчення мови. При цьому орієнтація йде на ті мовні розділи, які будуть потрібні студентам у подальшому професійному житті (стилістика, культура мови, ділова мова, фахова термінологія тощо).

Українсько-російські мовні контакти – тема, що розробляється лінгвістами досить довгий час. Проте, незважаючи на тривалі дослідження, вона не втратила своєї актуальності і сьогодні.

Розширене функціонування російської мови на Східній Україні (зокрема – у Харкові) спричинило глибокий інтерференційний вплив на українське мовлення. Внаслідок цього виникає змішана мова, “суржик”, як її назвали в Україні.

Несвідоме, поза будь-якою семантично-стильовою причиною, змішування російських і українських мовних форм, їх спотворення і перекручення негативно позначається на розвиткові культури як української, так і російської мов. Причина цього процесу – низька мовна культура. Тому боротися з подібним заміщенням мови можна шляхом підвищення культури мови (як української, так і російської) широкого загалу населення.

Перебуваючи у постійному російськомовному оточенні, студенти Харкова спілкуються між собою переважно російською мовою. Тому при вивченні української мови вони не позбавлені численних помилок, викликаних впливом російської мови.

У сучасному мовознавстві лексика вважається найбільш проникним мовним шаром для іншомовних впливів. Тому саме лексичний рівень зазнав найбільшого впливу з боку російської мови в українському мовленні студентів.

Найбільша кількість русизмів серед іменників. Так, наприклад, студенти вживають виводи замість висновки (пор. рос. выводы), видумка замість вигадка (пор. рос. выдумка), довг замість борг (пор. рос. долг), доклад замість доповідь (пор. рос. доклад), дохід замість прибуток (пор. рос. доход), обладнання замість обладнання (пор. рос. оборудование), промежуток замість проміжок (пор. рос. промежуток), спосібність замість здатність (пор. рос. способность), отримання замість прагнення (пор. рос. стремление).

Крім іменників, досить чисельною є група русизмів – дієслів. Наприклад: блистіти замість блищати (пор. рос. блестеть), вспіти замість встигнути (пор. рос. успеть), добавляти замість додавати (пор. рос. добавлять), заключатися в тому замість полягати в тому (пор. рос. заключаться в том), пожимати замість тиснути, натискувати (пор. рос. нажимать), оснувати замість заснувати (пор. рос. основать).

Досить часто відбувається ненормативне перенесення в українську мову форм активних дієприкметників, властивих російській мові. Такі форми порушують культуру української мови. Наприклад: потрясаючі до глибини душі події замість події, що вражають до глибини душі (пор. рос. потрясающие до глубины души события); роблячий замах замість той, що робить замах (пор. рос. делающий покушение); думаюча нація замість нація, що думає (пор. рос. думающая нация).

Досить чисельною у мовленні студентів є група русизмів-прикметників: безперервний замість безперервний (пор. рос. бесперерывный), больний замість хворий (пор. рос. больной), важний замість важливий (пор. рос. важный), вдачний замість вдалий (пор. рос. удачный), відчайний замість відчайдушний (пор. рос. отчаянный), загадочний замість загадковий (пор. рос. загадочный), заграничний замість закордонний (пор. рос. заграничный).

Вплив російської мови на українську у мовленні студентів позначився і на синтаксичному рівні, хоча набагато менше у порівнянні з лексикою. Найтипівіші синтаксичні помилки стосуються прийменникового керування. Наприклад: сталося із-за відсутності замість сталося через відсутність (пор. рос. произошло из-за отсутствия); хворіти запаленням легенів замість хворіти на запалення легенів (пор. рос. болей воспалением легких); зробити при допомозі замість зробити за допомогою (пор. рос. сделать при помощи); зробити згідно наказу замість зробити згідно з наказом (пор. рос. сделать согласно приказу); дякувати тебе замість дякувати тобі (пор. рос. благодарить тебя); вибачати тебе замість вибачати тобі (пор. рос. прощать тебя); зрадити йому замість зрадити його (пор. рос. изменить ему).

Наведені приклади не вичерпують того загалу русизмів, що зустрічаються в українському мовленні студентів. Проте і вони свідчать, що питання очищення українського усного та писемного мовлення від русизмів є актуальним. Вирішення цього питання нам вбачається у глибокому знанні студентами обох мов – і української, і російської. Лише всебічне оволодіння мовними системами української і російської мов застереже студентів (і не тільки студентів) від по-

дібних мовних помилок. Адже піднесення мовної культури фахівця є тією системою морально-етичних, інтелектуальних координат, через яку можна подолати сумний стан сучасної національної еліти – недостатню кількість не просто освіченої частини населення, а ініціативних, енергійних її членів.

Розвиток національної системи освіти в Україні, зокрема вищої, характеризується передусім прагненням досягнути високих світових стандартів у взаємозв'язку з гуманітаризацією і гуманізацією на національних засадах. Особливу важливість для гуманізації вищої освіти вбачають у національному елементі впровадження української культури, насамперед мови, у навчально-виховний процес, у діяльність громадських організацій вузу, у позааудиторну роботу. Освіта не повинна обмежуватися нижчим рівнем (знання, уміння, навички), а має досягати вищого рівня – формувати особистість. Підвищення мовної культури має у цьому процесі дуже важливе значення.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

ЖУК Л.Г.

Національний фармацевтичний університет

Проблемне зіткнення протилежних поглядів представників різних типів культур у системі освіти сучасної України стає запорукою позитивних досягнень існуючої педагогіки вищої школи.

Але усі суб'єкти освіти повинні бути об'єднані однаковим розумінням загальнолюдських і антропокосмічних цінностей, тобто будь-які типи культури освіти не повинні заважати зближенню протилежних точок зору, виникненню діалогу між викладачем і студентом, бо саме він (діалог) стає основою для ви-

рішення однієї із найважливіших проблем освіти – становлення особистості в полікультурному середовищі.

В розвитку суспільства найважливішу роль грає духовність сучасної людини – її своєрідна первинна основа.

Безперечним є відродження принципу пріоритету духовних цінностей над матеріально-економічними, які не можуть бути головними в субординації студентських інтересів. Існуючі концепції гуманітаризації освіти базуються на прагненні до виховання почуття гармонії та добра, тобто вищих духовних цінностей.

Панування ринкових відносин може привести до зубожіння молодіжної субкультури.

Скарби сучасної української мови не стають менш цінними, коли ми звертаємо увагу на латинські запозичення. Словники іншомовних слів дають можливість лінгвістам не тільки аналізувати безліч запозичень із європейських мов, але і звертати увагу на їхні особливості, бо вони прикрасили нашу мову. Ці лексичні пласти не зробили слов'янські мови біднішими, а навпаки, дали можливість увійти в світову культуру рівноправними партнерами, бо слов'янські мови набули сучасного наукового та суспільного рівня завдяки цьому.

Чимало слів латинського походження належить переважно до понять науки, техніки, мистецтва, політичних і суспільних відносин, медичної, фармацевтичної, юридичної термінології.

Входячи в російську та українську мови, іншомовні слова засвідчували чутливість лексики до змін у житті суспільства – політичних, економічних та культурних – і водночас збагачували словниковий склад слов'янських мов.

Виховання студентів потребує досить значних матеріальних витрат, яких бракує закладам освіти. Неофіційна система виховної діяльності (телебачення, преса, розважальні шоу) широко пропагує статеvu розбещеність, агресивність, культ “зони” – все спрямоване на пропаганду нижчих духовних цінностей, знижує і без того низький культурний рівень.

Особове значення в цих умовах потрібно приділяти виховній діяльності кураторів академічних груп, бо саме діалогова взаємодія між викладачем і студентом стала головним філософсько-методологічним принципом формування духовності особистості.

Пріоритет індивідуальних інтересів не сприяє формуванню духовності сучасної людини. Загальні цінності формуються в тій групі людей (студентська група, потік, курс, взагалі – студентство), до якої належить дана особистість. Таким чином, певні загальні цінності та інтереси входять до певної системи індивідуальних інтересів, а індивідуальна мотивація стає стрижнем навчального і виховного компонентів.

Формування розуміння суспільних інтересів як загальнолюдських цінностей відбувається шляхом розробки теоретичних основ виховної роботи та створення організаційно-практичних механізмів виховної діяльності (існування студентського Парламенту, клубів за інтересами, команд КВК, рад гуртожитків).

Поєднання загальних цінностей зі спеціальним їх проявом для окремої особистості – це шлях до кращого досягнення вищих духовних цінностей, до формування певних світоглядних концепцій, що відбувається засобами постійної діалогової взаємодії вихователя і студента.

Вибір діяльності в хаотичних ринкових умовах, коли більшість особистостей враховує тільки свої індивідуальні інтереси та індивідуальні потреби суперечить вирішенню суспільних інтересів, що призводить до формування індивідуально-егоїстичних інтересів, а це не відповідає вищим духовним загальнолюдським цінностям, тому потребує певних виховних зусиль щодо організації соціально-економічного механізму формування національної кваліфікованої професійної еліти з розвинутими позитивними ціннісними орієнтирами.

Підвищення активності особи як суб'єкта історичного процесу, дозволяє реалізувати свою внутрішню соціально-психологічну готовність до творчої

діяльності в умовах соціальної кризи суспільства, соціально програмують молодь.

Суспільство повинно цілеспрямовано впливати на особистість з метою прищеплення певних якостей майбутнім фахівцям культурних надбань, використовуючи ті ідеали, переконання, цінності, які спроможні змінити не тільки конкретну людину чи групу осіб, але й все сучасне суспільство, коли цінності старшого покоління інколи мають деструктивний характер.

Почуття загального невдоволення життям повинно вести до активної діяльності з метою пошуку виходів з цієї ситуації.

ИЗ ОПЫТА ПРЕПОДАВАНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА НА АНГЛИЙСКОМ

ЗАБОЛОТНАЯ Л.Г.

Харьковский государственный медицинский университет

В Харьковском государственном медицинском университете уже седьмой год ведется преподавание предмета «Латинский язык и медицинская терминология» на английском языке. Потребность в обучении иностранных студентов на английском языке возникла в связи с перестройкой экономики и медицинского образования в Украине и переходом страны на рыночные отношения. Возможность такого обучения привлекает большее количество студентов в университет. Такой вид обучения более дорогой, но и более желаемый для иностранных студентов. В таком случае сокращается срок учебы, так как не требуется освоения русского языка на подготовительном факультете.

Количество студентов, которые обучались у нас на иностранном языке возросло: в 1996/97 – было только 20 студентов, в 1997/98 – 30, в 1998/99 – 40, в 1999/2000 – 50, в 2000/2001 – 55, в 2001/2002 – 40, в 2002/2003 – 50. Это студен-

ты из Индии, ОАЭ, Ирана, Судана, Марокко, Сирии, Пакистана, Маврикия. Некоторые из них достаточно хорошо владеют английским языком, другие – хуже. Все они на протяжении полугода обучаются на кафедре иностранных языков и только потом начинают изучать русский и украинский язык.

Английский язык для большинства студентов не является родным. В основном это «индийский вариант» английского языка, поэтому, особенно на первых порах, общение со студентами затруднено в связи с особенностями их произношения. Поэтому ко всем студентам необходим индивидуальный подход. Однако, английский язык, все же, более привычен для них, чем русский или украинский.

Мой опыт преподавания говорит о том, что среди общих принципов дидактики: наглядности, сознательности, связи теории и практики, системности и последовательности, повторяемости, сопоставления и аналогии, учета индивидуальных особенностей, особое внимание надо уделять принципам сопоставления и аналогии, доступности обучения, учитывания индивидуальных особенностей и наглядности. Об этих принципах также надо помнить, разрабатывая рабочую программу и тематический план. В 2000 году были изданы «Методические указания для практических занятий для студентов медицинских вузов с обучением на английском языке».

При разработке списка созвучных корней в латинском и английском языках был использован принцип сопоставления и аналогии, специальных таблиц греческих суффиксов и аффиксов – принцип наглядности. Очень удобной оказалась идея использования международной фонетической системы для более эффективного восприятия студентами латинских слов.

У меня есть положительный опыт игрового метода изучения латинской терминологии только на украинском и русском языках. Сейчас я хочу распространить его и на изучение латинской терминологии на английском. Например, одна группа студентов составляет кроссворд из слов, которые необходимо освоить по теме занятия, а другая группа этот кроссворд решает. Это резко поднимает эффективность усвоения материала.

Обогащение словарного запаса любого языка за счет словаря других языков – обычное следствие взаимодействия разных народов. Как и во всех языках мира, в английском языке существует определенный объем иностранных лексических единиц, проникших в лексический состав в результате экономических, политических и культурных связей с другими народами. Языковые контакты представляют собой сложный, многоступенчатый процесс, весьма разнообразный как по своему проявлению, так и по результатам, отражающимся на различных уровнях языка. Знакомство с классической древностью и развитие естественных наук вызвали появление слоя заимствований в английском языке, поэтому многие современные английские термины имеют только звуковое английское оформление, но по сути, иностранного происхождения. Многие слова научной лексики были созданы на основе греческих и латинских корней. Анатомические термины на английском языке и латыни созвучны не только в произношении, но и в написании. Особенно много созвучных слов в 1 склонении латинских существительных. Например: artery (arteria), aorta (aorta), vein (vena), vertebra (vertebra), maxilla (maxilla), fissure (fissura), rima (rima), lamina (lamina), facia (fascia), column (columna), crista (crista); многие прилагательные: internal (internus), external (externus), middle (media), anterior (anterior), posterior (posterior).

Преподавание на английском языке иностранным студентам осуществляется впервые в ряде вузов Украины и естественно, пока является недостаточно изученным и методически обеспеченным аспектом медицинского образования. Поэтому необходим и целесообразен любой обмен опытом в этом направлении.

СУЧАСНІ УМОВИ ВИКЛАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ІОНЕНКО І.Р.

Харківський державний медичний університет

Викладання будь-якої мови сьогодні ускладнюється загальним низьким рівнем освіти та грамотності населення, що дедалі погіршується. Це здебільшого стосується молодого покоління і спостерігається у першу чергу в області володіння рідною мовою (як російською, так і українською). Протягом останнього десятиріччя викладачі вищої школи із занепокоєнням констатують зростання кількості грубих граматичних помилок, що характеризують письмові роботи наших студентів, незнання ними відмінкових питань, невміння відрізнити прикметник від дієприкметника, нерозуміння принципів узгодження прикметника з іменником тощо.

Існує багато чинників, які спричиняють зазначене становище. Серед них можна назвати і поступовий перехід освітянських закладів на українську мову, що викликає певні труднощі, враховуючи здебільшого російськомовну орієнтацію населення Східної України і незадовільне викладання мов у закладах середньої освіти, якість сучасних шкільних підручників, що становить окрему проблему. Погіршує становище те, що сучасні молоді люди практично не читають, віддаючи перевагу комп'ютеру, телевізору, магнітофону. Але якщо б вони читали, становище було б чи не гіршим з огляду на те, що пропонують сьогодні книжкові та газетно-журнальні кіоски за змістом і грамотністю текстів.

На кафедрах латинської мови та медичної термінології вищих медичних навчальних закладів становище ускладнюється новими вимогами МОЗ щодо навчальних програм та розподілу академічних годин. Так на вивчення курсу латинської мови та медичної термінології передбачено 92 години, з котрих на роботу в аудиторії – лише 62, а 30 годин на самостійну роботу студентів. Такий розподіл часу не можна вважати доцільним, адже зазначений курс це не курс історії, або будь-якої іншої суспільної дисципліни, котрий студент може засвоїти самостійно, прочитавши підручник та відповівши на контрольні питання. Тому і не передбачено лекційного курсу з латинської мови та медичної термінології, що як будь-якою іншою мовою нею можна оволодіти тільки під час практичних занять. Курс медичної термінології – це не просто засвоєння певних відомостей з латинської мови, це інтенсивна робота студента під керів-

ництвом викладача для набуття вмінь використання спеціальної термінології, навичок впізнавання терміноелементів у складі різноманітних простих та складних термінів, розуміння цих термінів та похідних слів. Набуття цих вмінь та навичок можливе тільки в аудиторії, де студент багато разів вимовляє ту чи іншу морфему, пише її на дошці, чує, як її вимовляють або пишуть інші, і таким чином залишає її в своїй довгостроковій пам'яті. Гадаємо, не варто сподіватися, що всю цю роботу він може здійснити самостійно, без керування та корекції з боку викладача.

Багаторічна практика свідчить, що і під час набуття навичок виписування рецептів у студентів виникає багато питань і ускладнень, які потребують певних зусиль з боку викладача для їх усунення.

Слід також враховувати той факт, що студенти-першокурсники починають знайомство з латинською мовою з нуля. Лише частина їх (ті, що навчалися у ліцеях, гімназіях та медичних училищах) має деякі відомості про латинську мову. Для більшості ж ця дисципліна – *terra incognita*.

Ситуація ускладнюється тим, що останнім часом серед певної частини медиків поширюється думка, що латинська мова це застаріла дисципліна і вивчення її у медичних вузах – це скоріше данина традиції, ніж нагальна необхідність. На жаль наслідки цієї позиції спостерігаються і в друкованих медичних виданнях, з яких виключаються латинські терміни, що ілюструють певний термін на рідній мові. Молоді викладачі спеціальних дисциплін не застосовують латинські терміни паралельно з українськими або російськими та не вимагають від студентів обов'язкового їх знання, як це було ще десять – п'ятнадцять років тому. Ця позиція хоча і є закономірною, з огляду на зазначений вище процес загального зниження рівня культури суспільства, не може не викликати занепокоєння своєю короткозорістю. Але кому ж як не медикам має бути відомо, що будь-яка національна медична мова пронизана латино-грецькими термінами, і студенту дуже важко сприймати спеціальні дисципліни рідною мовою без знання основ латини.

Звернемось до кількох прикладів. На перший погляд немає потреби вчити латинською мовою, скажімо, термін *nucleus* (ядро), бо в такому вигляді він не вживається українською, але на першому ж курсі на лекціях з гістології студенти зустрічаються з терміном *перінуклеарний*, який вони не можуть зрозуміти без знання відповідних латинських морфем. Або термін “ендотелій”, в якому теж слід розуміти латинський корінь (від *tela* – тканина) та грецький префікс (*endo* – всередині). Звичайно, лектор пояснить значення багатьох термінів і студент зрозуміє, про що йдеться, але коли таких термінів багато, не може бути і мови про якісне сприйняття студентами тексту лекції, чи підручника, довідника, чи статті. Не кажучи вже про мову клінічних дисциплін, де на кожному кроці зустрічаємо: *пенетруючий*, *перфоративний*, *вісцеральний*, *ульцерогенний*, *вентрикулярний*, *соматичний*, *ішемічний*, *постгеморагічний*, *епігастральний* тощо. Приклади можна продовжувати. Викладачі клінічних дисциплін просто не в змозі пояснити кожне слово, яке вони вживають під час викладання матеріалу. Значення всіх цих і багатьох інших термінів студенти мають засвоїти ще на першому курсі під час вивчення латинської мови. Викладачі на практичних заняттях мають довести до автоматизму розуміння студентами латино-грецьких значущих морфем, що в сучасних умовах зробити неможливо.

Заміна новою програмою диференційного заліку на звичайний залік також відіграє свою негативну роль, по-перше, знижуючи значення латинської мови та медичної термінології в очах студента, який не може на першому курсі у повній мірі усвідомити, яке місце займає ця дисципліна серед медичних наук, психологічно готуючи студента до недбалого ставлення до латини, як до чогось другорядного, не дуже важливого. По-друге, усуває стимулюючий фактор у вигляді оцінки у диплом для несвідомих студентів, котрі на жаль становлять значну частину контингенту першокурсників.

Незадовільні умови викладання латинської мови та медичної термінології негативно впливають на якість студентських знань, які втрачають свою фундаментальність, що поступово призводить до занепаду кращих вітчизняних традицій у сфері освіти. Тому доцільним вважається об'єднання зусиль викладачів

латинської мови, медичної та фармацевтичної вищої школи для привертання уваги освітянської громадськості та міністерства до зазначених проблем з метою їх вирішення.

**ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ,
РЕПРЕЗЕНТАТИВНОЇ СИСТЕМИ, СТРАТЕГІЇ ОРФОГРАФІЇ
СТУДЕНТІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

КРИВКО Р.М.

Національний фармацевтичний університет

Окрім суто формальних елементів викладання мови, що стосуються структури заняття, важливу роль у її опануванні відіграють психолого-педагогічні аспекти процесу навчання, зокрема, індивідуальні мотивація, репрезентативна система та стратегія орфографії.

Для дослідження мотиваційного підґрунтя групи студентів-першокурсників було використано мотивуючу анкету, за допомогою якої реалізовано такі цілі:

- 1) усвідомлення студентами індивідуальної мети занять, а також власних ресурсів, які вони будуть використовувати для досягнення зазначеної мети;
- 2) дослідження мотиваційного підґрунтя студентів-першокурсників.

Дану анкету складено відповідно до принципів методики нейролінгвістичного програмування (скорочено НЛП) – ефективного психокорекційного напрямку, що функціонує у всіх сферах комунікації.

Причинами його покладення в основу дослідження є ефективність зазначеного напрямку, його успішне використання у системі: індивід – індивід, індивід – група, відповідність методик НЛП сучасному інформаційно-насиченому

життєвому темпу; врахування даним напрямом індивідуальних особливостей студента; приділення методиками НЛП особливої уваги мотивації поведінки і навчання, зокрема, де мотивація є стрижневою складовою стимуляції діяльності; зручність, ефективність, надійність використання методик цього напряму [2, 134].

Отже, питання пропонованої анкети формувалися у такій послідовності:

- 1). Як ви гадаєте, які цілі занять з української мови у групі?
- 2). Як ви дізнаєтеся, що ви досягли своїх цілей? (Що ви будете бачити, чути і відчувати).
- 3). Які здібності і можливості ви будете використовувати для досягнення своїх цілей?
- 4). Як ви будете відповідати на ускладнення, котрі можуть вам зустрітися?

Дані питання були письмово задані на початку курсу і мали на меті активувати смислоутворюючий фактор, а саме особисту відповідь кожного студента на питання “Задля чого це мені потрібно?”

Під час аналізу відповідей студентів було з’ясовано їхні інтереси та потреби, що полегшує подальшу індивідуалізацію процесу навчання в групі з 10 – 15 осіб. Приміром, це виражено студентами у письмових твердженнях такого типу: “Хотілося б попрацювати із матеріалом наукового стилю, тому що у школі цьому приділялося дуже мало уваги”, або: “почувати себе впевнено під час спілкування” тощо.

Крім того, анкетні питання дозволили з’ясувати індивідуальні стратегії успіху у репрезентативних візуальній, аудіальній, кінестетичній (тобто тілесній) системах, як-от у таких студентських відповідях: “Коли досягну своїх цілей, відчую гордість, а потім побачу результат своїх дій”: ключові слова – “відчую” та “побачу”, отже стратегія є кінестетично-візуальною, інша стратегія успіху закодована у візуально-кінестетичній модальності, ось її приклад: “досягнувши мети, людина бачить результат і радіє досягнутим успіхам”. Ключові слова – “бачить” – “радіє”.

Важливим результативним компонентом анкети є зріз цінностей, уподобань сьогоdnішнього студента, що виявляється у його ставленні до предмета, який вивчається, культурно-національного середовища, що його оточує. Аналіз анкет свідчить про щире, не формалізовану національну ідентифікацію студентів, що засвідчено, приміром, у їх міркуваннях про необхідність розвитку розмовного стилю, за якого, на думку одного зі студентів, “джерелом української мови повинен бути не лише телевізор”.

Щодо вмінь та навичок, тобто ресурсів тестованих студентів, висловлюючись термінологією нейролінгвістичного програмування, у даному аспекті відповідей зазначається про зорову пам’ять, кмітливість, урівноваженість, раціональність як пріоритетні якості.

Мету занять студенти вбачають в усній та письмовій грамотності, вільному поводженні в інтелектуальному оточенні, патріотичних міркуваннях, професійній придатності.

Аналізовані відповіді свідчать про задовільну соціалізацію студентів, їх адаптацію до навчальної діяльності, орієнтацію на інтелектуальні цінності.

Таке анкетування дозволяє узагальнити студентські відповіді у блок, елементи якого склали таку особистісну структуру суб’єкта навчання:

- 1) інтереси та потреби;
- 2) індивідуальні стратегії успіху у трьох модальностях слуху, зору, відчуття;
- 3) цінності та уподобання;
- 4) вміння, навички (тобто ресурси);
- 5) індивідуальна мета відвідування занять з української мови.

Мотивувавши групу і визначивши студентські потреби щодо курсу української мови, на наступних заняттях провадилося вивчення стратегії орфографії кожного студента та визначення його провідної репрезентативної системи, а також ієрархії даних систем.

Для цього було розроблено і застосовано комплексні завдання, а також проведено індивідуальні бесіди з метою з'ясування стратегій орфографії кожного студента групи.

Комплексне завдання являло собою вибір однієї найбільш близької теми з пропонувананих для подальшої письмової відповіді на неї. З метою рівнозначності дані теми були розміщені у 3 сегментах кола і звучали таким чином: “Що я побачив (-ла) під час ділової зустрічі”, “Що я почув(-ла) під час ділової зустрічі”, “Що я відчув (-ла) під час ділової зустрічі”.

На відповідь було відведено 15 хвилин. Після цього на зворотному боці того самого аркуша студенти записали продиктований науковий текст. Підписані студентами роботи було зібрано викладачем.

Наступним етапом стала індивідуальна бесіда з кожним студентом групи.

Студенту пропонувалось усно з'ясувати правопис стимульних слів, які були дібрані викладачем. До студента ставились питання, за допомогою яких визначалась його стратегія орфографії [4]. Це питання типу: “Як ви дізнаєтесь, що це слово правильне? Які образи, відчуття, звуки допомагають вам про це дізнатися? Як ви перевіряєте правильність слова?” тощо.

Під час відповіді студента фіксувались окорухові сигнали, за допомогою яких визначалась індивідуальна стратегія орфографії. Методика нейролінгвістичного програмування передбачає, що успішна стратегія орфографії починається у візуальній пам'яті (погляд вгору ліворуч) і закінчується у позитивній кінестетиці, тобто відчутті (погляд вниз праворуч). Ця стратегія стосується більшості правшів. Виявлені стратегії записувались.

На наступному занятті студенти відповіли на питання спеціального тесту щодо визначення провідної репрезентативної системи [5], який дозволяє структурувати всі системи у порядку особистісної значимості.

Таким чином, у результаті даного комплексного дослідження було визначено провідну репрезентативну систему та ієрархію даних систем за допомогою вибору модальності уявної ділової зустрічі, яка порівнювалася з результатами вищезазначеного тесту для визначення провідної репрезентативної систе-

ми, та індивідуальну стратегію орфографії, успішність чи неуспішність якої перевірялася оцінкою за диктант.

Результати обробки комплексного тестового зрізу індивідуальних стратегій та репрезентативних систем студентів групи були зведені у таблицю, колонки якої мали такі назви: прізвище студента, його провідна репрезентативна система, ієрархія репрезентативних систем, стратегія орфографії, оцінка за диктант.

Таке дослідження дозволило визначити успішні стратегії, а також індивідуалізувати процес навчання з метою подальшої корекції стратегій орфографії студентів, які навчаються задовільно або незадовільно.

Для коригування орфографічних помилок, закріплених у шкільний період навчання, кожному студенту з неуспішною стратегією пропонувався надрукований на аркуші алгоритм успішної стратегії відповідно до методики нейролінгвістичного програмування, який містить етапи візуалізації слів з метою їх запам'ятовування. Студенти, які написали диктант задовільно або незадовільно, на наступне заняття вивчали даний алгоритм, а за його допомогою - слова, у яких припустилися помилок під час диктанту, підкріплюючи свої знання, де це можливо, правилами.

Крім того, прогресивній організації занять сприяють наступні нововведення: зважаючи на переважання фонетичного принципу в українській мові щодо написання слів та переважну відсутність у більшості носіїв середньої освіти складнощів щодо застосування цього аудіального за своєю суттю принципу, доцільно під час повторення та з'ясування певних орфограм висвітлювати більшою мірою морфологічний і традиційний принципи, що, в свою чергу, економить час, зважаючи на стислість курсу української мови у вузі.

Другим позитивним нововведенням є залучення даних з історичної граматики, яке полягає у поясненні історичного підґрунтя певного мовного явища, приміром, роль “йота” у виникненні апострофа або його асиміляції попереднім приголосним як причина подовження, чергування приголосних як давній про-

цес пом'якшення задньоязикових, наслідки занепаду редукованих у системі голосних та багато інших відомостей.

Такі пояснення викликають щире зацікавлення студентів рідною мовою, сприяють надійному запам'ятовуванню різних орфограм завдяки їх представленню у незвичному ракурсі, а також осмисленій візуалізації, яка є найефективнішим компонентом успішної стратегії підвищення грамотності.

Таким чином, використання новітніх методів навчання, що враховують психолого-педагогічні особливості даного процесу, дозволяє самостійно моделювати ефективні способи успішної організації заняття, зокрема, підвищувати грамотність студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриндер М., Лойд Л. НЛП в педагогике. – М., 2001.
2. Кривко Р.М. Дослідження залежності провідних репрезентативних систем від обраного фаху та їх вплив на грамотність у студентів фармацевтичного і промислового факультетів. // Вісник ХНУ. – Психологія. – 2002. – № 550.
3. Павлова М.А. Интенсивный курс повышения грамотности на основе НЛП. – М., 1997.
4. Плигин А., Поветьев П. Исследования стратегий проверки написания словарных слов // Научно-методический сборник НЛП. – М. – 1996. – № 1.
5. Пуселик Ф., Люис Б. Магия нейролингвистического программирования без тайн. – СПб., 1995.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ИЗУЧЕНИЯ ЛАТИНСКОЙ ЛЕКСИКИ

ЛАПІНА М.С.

Народная украинская академия

Лексикология как раздел языкознания, изучающий словарный состав языка, выделилась сравнительно недавно, а точнее – в середине XX века. Это ознаменовалось появлением многочисленных работ общетеоретического плана и исследованиями лексического состава отдельных языков, и, главным образом, русского языка. В результате в учебных программах языковых специальностей гуманитарных факультетов лексикология выделялась в самостоятельную дисциплину, что естественно привело к появлению учебников и учебных пособий, как общего характера, так и применительно к отдельным, преимущественно новым языкам.

Как это ни парадоксально, но вопросы систематизированного и целенаправленного изучения лексики классических языков, а в данном случае латинского, не стали предметом специального рассмотрения. Ценный материал для разработки этой проблемы дает книга И.М. Тронского “Очерки из истории латинского языка” (М., 1953 г.), ставшая библиографической редкостью. Но в остальных работах по латинской лексике носят спорадический характер и касаются путей и способов заимствования латинских лексем (или же вопросов морфологического словообразования). Нет не только учебников и учебных пособий, но даже в общих курсах по латинскому языку нет раздела, посвященного характеристике словарного состава латинского языка, а также путей и способов его развития.

Причину такого отношения к вопросам лексикологии следует видеть в многовековой традиции обучения латинскому языку, где отправной точкой и основным критерием была грамматика. Целью же обучения были сочинения древних авторов, чтение, перевод и комментирование текста в плане морфологии, синтаксиса и лингвостилистических особенностей, а также реальные комментарии. Словарь латинского языка, будучи привязан к конкретному тексту, выполнял служебную роль, служил строительным материалом, и отбор слов регламентировался лексикой сочинений Цезаря и Непота.

Таким образом, задача всеобщего изучения латинской лексики как самостоятельного курса в структуре языка представляется актуальной и требует раз-

личного подхода к решению проблемы. На базе лексикологических исследований могут быть выработаны новые методы обучения латинской лексики, найдены оптимальные способы сознательного и эффективного усвоения учащимися определенного запаса активных и продуктивных слов. В предлагаемой статье показаны возможные пути в решении поставленной задачи.

Необходимым условием, предваряющим непосредственную работу со словарным составом, является общая характеристика латинской лексики, объяснение основных этапов её развития, значения грецизмов в её обогащении и совершенствовании. Во-вторых, необходимо объяснить особенности грамматического строя латинского языка как флективно-синтетического (сравнительно с языками аналитического строя). Наконец, следует назвать все части речи в их латинских терминах. Это позволит раскрыть в перспективе структуру словаря в грамматическом плане и, кроме того, уже на первом этапе наглядно показать роль латинской лексики в формировании терминологических систем, в данном случае лингвистической.

При изучении собственно словарного состава основное внимание должно быть обращено на отдельное слово, а не словосочетание. Для латинского языка как языка флективно-синтетического типа с присущим ему несвязанным порядком слов (и отсутствием, добавим, артикля) характерна своеобразная автономия слов. По сути эти два признака латинского предложения – автономия слов и нефиксированный их порядок – взаимосвязаны и взаимообусловлены. Как пишет Р.А. Будагов: “Не раз отмечалось, что сравнительная автономия латинского слова, как и слов других древних индоевропейских языков, обуславливает относительную свободу его места в предложении”. (1, с.15).

Автономия отдельного слова сказывалась и в том, что оно нередко выступало как бы в функции словосочетания. в таком замещении отражается исторически сложившееся движение по принципу – от сочетания к слову, и в этом также заложена его полисемия. Например, латинский глагол *ducere* “вести” получил значение “жениться”, поскольку промежуточным моментом было его употребление в сочетании *uxorem ducere* “привести жену”.

Такое понимание роли латинского слова выдвигает и следующие подходы к его изучению и обучению:

1. Слово как вспомогательный объект в его грамматическом и семантическом аспектах.
2. Слово как элемент лексической системы языка.
3. Латинизмы в интернациональном словарном фонде современных языков.
4. Латинские крылатые слова.

Этими принципами обусловлены и находятся в тесной взаимосвязи методы и способы работы с латинским словом.

Поскольку слово живет в предложении и находится в определенных синтаксических отношениях с другими словами, то в первую очередь следует выявить заданное слово в словаре и определить его как часть речи с учетом грамматических признаков, показанных в словарной записи. Так, например, существительное приводится в двух формах *nominativus* и *genetivus* с указанием рода /*m., f, n.*/, поскольку именно по флексии генетива определяется тип склонения. Например: *ventus, i, m* “ветер” и *virtus, virtutis, f* “храбрость доблесть”.

Прилагательные и местоимения /кроме личных – *personalia* и отрицательных – *negativa*/ приводятся в родовых формах. Например: *asper, a, um* или *acer, acris, acre*.

Особое внимание следует обратить на запись глагола в четырех основных формах и уметь определять три основы: инфекта перфекта и супина, – а также тип спряжения. Иными словами, с первых же занятий с латинским словарем необходимо неукоснительно требовать от учащихся внимательного отношения к записи слова в словаре и его грамматической характеристике, а соответственно и запоминания в принятой записи.

Другой аспект в работе с отдельным словом – его семантика. На начальном этапе вводятся слова основного словарного фонда в их исходном, основном значении. При этом следует иметь в виду, что одним из путей развития лексики является появление и закрепление за словом новых значений путем расширения значения слова, его сужения, переноса и даже отрицания первоначального зна-

чения – энантиосемии. В этом сказывается такая особенность латинского слова, как полисемия, многозначность, и в этом также проявляется его автономия и способность к различного рода синтаксическим сочетаниям, в том числе и окказиональным, но всегда отражающим реальную ситуацию. Примером может служить история слова *stipendium* “стипендия”, которое будучи многозначным в латинском языке в результате развития пришло к противоположному значению по отношению к исходному, первоначальному. Как отмечает Л.А.Булаховский: “Первоначальные значения могут связываться со словами, первоначально свое различительное значение получившими от употреблявшегося или подразумевавшегося при нем уточнения” /2. с. 80/. При этом нельзя не отметить, что многозначность присуща словам основного словарного фонда, отличающимся частотностью употребления и многообразными словосочетаниями в предложении.

В связи со сказанным нельзя не коснуться и современного состояния латинской лексикографии. В основном она представлена учебными алфавитными словарями различного объема, отбор слов в которых обусловлен текстовым материалом и адресным назначением учебника, в данном случае для гуманитарных специальностей. Самым полным и авторитетным является “Латинско-русский словарь” И.Х.Дворецкого, /3/ выдержавший три издания, причем последние два были существенно дополнены. Этот словарь, включающий около 50 тысяч слов, по составу и объему материала выходит за пределы лексики, регламентируемой сочинениями классических авторов, как это традиционно было принято в дореволюционных словарях, “... хронологические рамки материала, включенного в словарь, значительно расширены: он охватывает период от середины III в. до н.э. примерно до 30-х годов VII в. до н.э. Это позволяет судить о латинском языке на протяжении его развития как живого языка,, /3, с. 3/. Итак, в словарь И.Х.Дворецкого включены слова поздней латыни, а также отмечены и значения слов, связанных с риторической, юридической терминологией и других наук, как, например, биологической.

Следует отметить и появление фактически первого “Латинсько-українського словника” В.Д.Литвинова /4/, который включает всего 10 тысяч слов, самых употребительных, как отмечается в названии словаря.

Кроме алфавитных словарей, имеют место и тематические. Классическим образцом является книга Яна Амоса Коменского, “Orbus sentimentalium pictus. Hoc est omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum pictura et nomenclatura – “Мир чувственных вещей в картинках или изображение и наименование важнейших предметов в мире и действий в жизни”/, написанной Коменским в середине XVII века, издававшегося многократно на многих европейских языках, в том числе и русском, и не потерявшем дидактического значения и до настоящего времени.

С дифференцированным подходом к латинской лексике следует увязать и создание специальных терминологических словарей в науках, таких, например, как медицинские, фармацевтические, юридические и другие.

Определенные трудности для специалистов-классиков представляет отсутствие алфавитного русско-латинского словаря, а также двуязычного словаря синонимов. В настоящее время говорить об этом можно как о *desiderata*.

Автономию латинского слова не следует понимать как его изолированность относительно других лексем. Напротив, следует раскрыть закономерности в связях между словами, показать основу взаимоотношения лексем, их общность и различие в рамках определенных групп слов, т.е. системность латинской лексики. “Всякая система потому и образует нечто целое, что составляющие ее части находятся в определенных закономерных отношениях” /4, с. 56/. Основной словарный фонд, как и грамматический строй, представляет определенную систему, но признаки каждой из них выявляются различной степенью очевидности. Так, в грамматическом строе языка системность проявляется достаточно ясно как в морфологии, так и в синтаксисе и отличается устойчивостью. Это сыграло определенную роль в изучении европейских языков и в первую очередь, древних, где грамматика определила принципы организации язы-

кового материала и легла в основу учебников, стала предметом всестороннего исследования.

В лексике системные связи обнаруживаются сложнее и требуют иного, не алфавитного способа подачи латинских слов. “Слова... служат для взаимопонимания членов определенного коллектива, составляют единую сложную “ткань”, единую систему, которая, к сожалению, бывает обыкновенно очень плохо отражена, а то и вовсе не отражена в существующих словарях” /5, с. 92/. Таким образом, назрела необходимость создания специальных словарей с установкой показать системность в лексике. Перспективными в данном отношении являются словообразовательные словари. “Словообразование является, с одной стороны, связующим звеном между основным словарным фондом и грамматикой языка, а с другой, – оно определяет формы и виды связей и взаимодействие основного словарного фонда с общим словарным фондом языка” /6, с. 119/.

Итак, словообразование занимает пограничное положение между грамматикой и лексикой, является связующим звеном этих двух компонентов в структуре языка. Раздел о словообразовании вошел в общую грамматику латинского языка, например, в такой наиболее авторитетный в отечественной научно-методической литературе учебник как “Грамматика латинского языка” С.И.Соболевского, а также включен и в стабильные учебники.

Из двух видов словообразования – аффиксального и основосложения – в латинском языке особенно продуктивным является первое: образование слов с помощью префиксов и суффиксов. Отсюда – необходимость твердого знания суффиксов и префиксов, их семантики, а также производящей основы – именной или глагольной, к которой они присоединятся. И как следствие – приобретение навыка словообразовательного анализа.

Аффиксы целесообразно изучать уже на первых этапах работы с грамматикой, и начинать с префиксов. В этом случае удастся решить двоякую задачу: одновременно давать и префиксы и соответствующие им предлоги /или, напротив – на примерах предлогов указывать и префиксы/, поскольку те и другие, в основном, восходят к единому источнику – наречиям и сохраняют семантиче-

скую общность. Более объемный материал по суффиксации предпочтительно давать дозировано, привязывая его к соответствующим грамматическим темам. Этот теоретический материал должен быть закреплен различного рода упражнениями по словообразовательному анализу с объяснением сопутствующих аффиксации фонетических изменений.

Словообразовательный анализ не должен стать самоцелью, а быть способом, инструментом для выявления связи данного слова с родственными корневыми словами и установления общности семантики и ее оттенков, полученных благодаря аффиксам. Словообразовательные, или деривационные связи лексических единиц представляют “универсальный” вид отношений между ними и характерны как для всей лексики в целом, так и для любой ее подсистемы. “Большинство слов “живет” в языке семьями, объединяется в родственные гнезда. Достаточно сказать, что в современном русском языке, по предварительным данным, т.к. семейные слова составляют 98%, а слова одиночки – всего 2%” /7, с. 47/. И хотя мы не располагаем статистическими данными в отношении латинского языка, но принимая во внимание высокий уровень развития латинской лексики, а также общность грамматического строя обоих языков как флективно-синтетического типа, а также активность морфологического словообразования, – эти данные с определенным допуском могут быть приложены и к латыни.

Таким образом, слова компонуются по гнездовому признаку, т.е. совокупности однокорневых /родственных/ слов. В одно гнездо объединяются слова, имеющие общую часть – корень, который выступает в них как носитель общего для всей семьи значения. “Родство слов, – пишет А.Н.Тихонов, – заключается в их смысловой общности” /8, с. 5/. В качестве примера может быть приведено словарное гнездо с исходным существительным *domus* и глаголом *ducere* – вести. В словарном гнезде отдельная лексема в окружении родственных однокорневых слов /как правило, знаменательных частей речи/ предстает как элемент некой микросистемы, в рамках которой и прослеживаются с необходимой полнотой и очевидностью лексико-морфологические и семантические систем-

ные связи. А с привлечением широкого лексического материала, оформленного по гнездовому принципу, раскрывается системный характер латинской лексики в целом.

Эти теоретические выкладки могут быть реализованы в практической работе с латинской лексикой только при наличии гнездового словаря. Поначалу он должен охватывать словарный запас, представленный в учебных текстах, а в качестве корневых, исходных слов должны быть использованы слова, входящие в основной словарный фонд и отличающиеся словообразовательной активностью. В перспективе весьма интересным представляется создание словообразовательного словаря на материале общего запаса латинских слов.

Об эффективности подачи лексического материала в гнездовых словарях акад. Л.В.Щерба писал следующее: “При последовательном проведении принципа живых словообразовательных гнезд могут получаться очень интересные словари, выявляющие часть той системы, которую образует лексика каждого языка”. /9, с. 77/.

В изучении латинского словаря нельзя игнорировать и ту исключительную роль, которую сыграл латинский язык в создании и развитии словарного состава современных европейских языков, и формировании интернационального лексического фонда. Для романских языков латинская лексика явилась не только основой словарного состава, но и в дальнейшем оставалась и остается источником его пополнения, преимущественно книжным путем. Заимствования из латыни занимают значительное место в германских и славянских языках, куда они поступали непосредственно из латыни или через посредство других языков, в первую очередь, французского и немецкого. Заимствования из латыни идет на протяжении всей истории этих языков, но с различной степенью интенсивности в различные периоды. Активному усвоению латинизмов в русском и украинском языках в значительной степени способствовала фонетическая и грамматическая близость.

Определенная часть латинских заимствований составляет основу интернациональной лексики, как социально-политической, так и научной, термино-

логических систем во всех областях науки и техники и остается источником их постоянного пополнения. Отсюда еще одна задача: показывать латинское слово как объект заимствования его различными языками с учетом фонетических, грамматических и семантических изменений или тождества в заимствованном слове сопоставительно с исходным латинским. Такая работа должна проводиться систематически, способствуя расширению общелингвистического кругозора и пополнению словарного запаса учащихся. В этом случае следует учитывать определенные закономерности в способах заимствования латинских слов, которые и закрепились в том или ином языке и показаны в некоторых учебниках. Одним из первых стал “Латинский язык. Учебник для факультетов иностранных языков педагогических институтов. Под общей редакцией В.Н. Ярхо и В.И. Лободы, выдержавший несколько изданий. Небезынтересным является опыт включения в латинский учебник “Терминологического справочника”, составленного по алфавитному принципу, и ориентированного на исторические факультеты. /10/. Базой для такого рода работы с латинскими заимствованиями может служить не только учебный алфавитный словарь, как это практикуется в ряде учебников, но и гнездовой латинский словарь. В этом случае в словарную статью, представленную однокорневыми латинскими словами (гнездом слов), параллельно вводятся соответствующие заимствования из других языков – французского, английского, немецкого, русского и украинского, Организованные таким образом этимологически родственные слова, восходящие к единой латинской лексеме, создают в своем комплексе представление о лексических интернационализмах латинского происхождения. Примером такого рода учебного словаря, построенного на соединении двух принципов отбора лексического материала и организованного по принципу соотношения родственных слов как в латинском языке, так и в заимствованных из него, может служить учебное пособие “Латинизмы в современных языках” /Вища школа, Киев, 1985г. – 190 с./, написанное группой авторов: Лапиной М.С., Калиниченко А.С., Феоктистовой О.Д. В качестве образца словарной статьи приводятся корневые гнезда с исходными существительными *domus* и глаголом *ducere*.

mos, moris m – нрав, обычай; образ жизни, способ

лат. **morālis, e** – моральный, нравственный, этический

англ. **moral, n** – мораль; поучение; pl нравы, нравственность

moral a – моральный, нравственный; доброжелательный

moral, n – моральное состояние; боевой дух (войск)

morality n – нравственность

immoral a – безнравственный

immorality n – безнравственность

фр. **moroeurs** f, pl нравы, обычаи; нравственность

moral e нравственный, моральный

morale f нравственность, мораль

moraliser читать нравоучения, морализовать

amoral e аморальный

demoraliser развращать, подпывать дух

immoral e безнравственный

immoralite f безнравственность

нем. **Mores** pl нравы, обычаи; приличия

Moral f мораль; нравоучение

moarlich нравственный

Moralitat f нравственность, мораль

moralisieren морализовать, читать нравоучения

amoralisch аморальный

Amoralitat f аморальность, безнравственность

demoralisieren деморализовать

рус. мораль, моральный, аморальный

деморализация, деморализовать

укр. мораль, моральный, аморальный,

деморалізація, деморалізувати

puto, putāvi, putātum, putāre, 1 размышлять, обдумывать, придумывать; оценивать, считать

лат. **computo, computāvi, computātum** сосчитывать, рассчитывать

deputo, deputāvi, deputātum, 1 считать; отдавать; передавать

desputo, desputāvi, desputātum, 1 рассуждать, спорить

disputatio, ōnis f рассуждение

reputo, reputāvi, reputātum, 1 исчислять; обдумывать

reputatio, ōnis f обдумывание, размышление

англ. **compute v** считать

computer n счетно-решающее устройство, компьютер

deputy n депутат, делегат, заместитель

dispute n диспут, дебаты

repute n общее мнение, репутация

reputation n репутация, слава, доброе имя

фр. **compter** насчитывать, рассчитывать

compteur счетчик

conter рассказывать

raconter рассказывать

depute m депутат, представитель, парламентарий

deputation f депутация

disputer спорить

dispute f спор, ссора, диспут

disputable спорный

reputer считать

reputation f репутация, престиж

нем. **deputieren** делегировать, посылать делегатом

Deputation f депутация; постоянная миссия

Deputierte m депутат

disputieren участвовать в диспуте

Disput m диспут

disputabel спорный

Reputation f репутация, престиж

рус. депутат, депутация, диспут,

репутация, компьютер

укр. депутат, депутація, диспут,

репутація

В одной из последних лексикографических работ, где соединены два принципа построений (гнездовой словарь с латинским заимствованиями) следует назвать книгу: Воронко А.И., Поняева Л.П., Попова Л.М. “Латинское наследие в русском языке” /Словарь-справочник. – ., 2002–432 с./

Большой лексический материал, который также эффективно можно использовать в обучении латинской лексике, заложен в пословицах, сентенциях, крылатых словах. Латинский язык в этом плане обогатил современную европейскую культуру, введя в обиход многие крылатые слова как одно из средств образной и выразительной литературной речи. Крылатые слова “представляют собой лаконичные формулировки идей, понятий и характеризуют многообразные отношения” /11, с. 3/. В латинских крылатых словах отражено не только культурное наследие античности, но в них сосредоточена общечеловеческая мудрость, а стало быть и ценность.

Употребление в европейских языках в изначальной латинской форме, без перевода, они составляют международный фонд крылатых слов. Как говорится: *Sapienti sat(=satus)* – Для понимающего достаточно.

Крылатые слова – а это обобщающее наименование принадлежит Гомеру – включают пословицы и поговорки как продукт народного творчества, а также сентенции, устойчивые сочетания, отдельные меткие выражения и афоризмы писателей в широком смысле этого слова. Часть этих крылатых слов благодаря эквивалентам в родном языке не требует объяснения. Но значительная часть т. ск. авторских изречений нуждается в объяснении с привлечением исторического и фактического материала, благодаря чему расширяется общий кругозор учащихся. Введение крылатых слов в обучение латинскому языку имеет не только дидактическое значение, но выполняет большую культурологическую и, как правило, воспитательную работу.

Итак, лексика латинского языка, как и грамматика, требует специального изучения с использованием различных методов и способов в ее изучении. Главная задача – вызвать активное, сознательное отношение и понимание латинского слова, опираясь не только на мнемоническое его закрепление, а основываясь

на сознательном усвоении и восприятии слова как отдельного языкового элемента, а также как части словарной системы и факта заимствования его в современных языках с точным пониманием его семантики.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Будагов Р.А. К теории отношений между словом, словосочетанием и предложением в латинском языке. – М., 1961.
2. Булаховский Л.А. Введение в языкознание. – Ч. II. – М., 1953.
3. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – М., 1986. – 846 с.
4. Литвинов В.Л. Латинсько-український словник /10 тисяч найуживаніших латинських слів з максимальним відтворенням їхніх значень українською мовою. – Київ, 1998. – 712 с.
5. Щерба Л.В. Опыт общей теории лексикографии / Изд. АН СССР, отд. литературы и языка. – №3 – М., 1940.
6. Виноградов В.В. Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии /на материале русского и родственных языков // Вопросы теории и истории языка в свете трудов И.В.Сталина по языкознанию. – Изд. АН СССР, 1952.
7. Тихонов А.Н. Проблемы составления гнездового словообразовательного словаря современного русского литературного языка. – Самарканд, 1971.
8. Тихонов А.Н. Школьный словообразовательный словарь русского языка. – М., 1974.
9. Щерба Л.В. Опыт работы по лексикографии / Избр. работы по языкознанию и фонетике. – Т. I. – М., 1958.
10. Гончарова Н.А. Латинский язык. – Минск, 1986.
11. Ашукин Н.С., Ашукина М.Г. Крылатые слова. – М., 1955.

ПОДОЛАННЯ ІНТЕРФЕРЕНТНИХ ЯВИЩ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

МЕРІНОВ В. В.

Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Як відомо, останнім часом українська мова повертає свої втрачені позиції в усіх сферах життя суспільства, тому її вивчення у вищих навчальних закладах, зокрема у вузах нефілологічного профілю, є потрібним і дуже важливим. Однак у певних регіонах, здебільшого в східній Україні, українська мова зазнає значного впливу російської і через це починає перетворюватися на суржик, українсько-російський покруч, в якому наявна велика кількість русизмів, кальок тощо. Тому переважна більшість тих, хто вивчає мову, до якої належать і студенти різних нефілологічних спеціальностей, або посередньо чи погано володіє українською літературною мовою та свідомо вживає російські слова, словоформи й вислови як літературно нормативні в українській мові, або взагалі не володіє нормами української літературної мови та хизується “знаннями” російської. Саме таким є механізм створення суржику. Зрозуміло, що суржик не є й не може бути ознакою літературної мови, а отже, ознакою культури спілкування. Тому є нагальна потреба подолання інтерферентних явищ, які виникають, переважно серед нефілологів, у процесі вивчення української літературної мови.

Викладацький досвід свідчить, що такі інтерферентні явища виникають на різних мовних рівнях:

1. Фонетичний рівень:

Вимова українських слів за орфоепічними вимогами російської літературної мови (акання, окання, оглушення дзвінких приголосних у кінці слова, неправильне наголошування однакових чи схожих за звучанням українських та

російських слів, наприклад, болотистий, граблі, дочка, олень; вісімдесят, сімдесят тощо).

2. Лексичний рівень:

а) вживання русизмів, наприклад: цікава переписка (треба: цікаве листування) – далі правильні варіанти подаємо в дужках, виділяючи їх жирним шрифтом, щорічне міроприємство (щорічний захід), дітище (плід) моєї праці тощо;

б) буквальний переклад російських слів чи словосполучень, який суперечить нормам української літературної мови, наприклад: потерял сознание – втратив свідомість (знепритомнів), принять участие – прийняти участь (взяти участь) тощо;

в) неточне слововживання, яке суперечить контексту, а отже, й нормам української літературної мови, наприклад: 2 та 1 рівняється (дорівнює) трьом; Він мішав (заважав) мені писати твір; Триває підписка (передплата) на газети й журнали; Вона з повагою відноситься (ставиться) до батьків тощо;

г) калькування російських фразеологізмів, які не природні для української літературної мови, наприклад: кричати на всю Іванівську (на всю пельку), од воріт поворот (завертай назад голоблі) тощо.

3. Морфологічний рівень:

а) відмінювання українських слів за правилами їх словозміни в російській літературній мові, наприклад: рахувати по пальцям (по пальцях), не вистачає п'ятидесяти двух (п'ятдесяти двох) гривень, прийшли два професора (професори) тощо;

б) помилки у вживанні морфологічної категорії роду іменників, наприклад: щорічна перепись (щорічний перепис), висока (високий) насип, широка (широкий) степ тощо. Як правило, помилки такого типу пов'язані з особливостями відмінювання іменників: неправильне визначення роду слова спричиняє його відмінювання за зразком відмінювання слова іншої родової характеристики, наприклад: Позич мені десять гривнів (гривень). Інколи помилки у визначенні категорії роду іменників спричиняють лексичні неточності, коли слово починає вживатися не у властивому йому лексичному значенні, наприклад: на-

дішліть відгук на мій домашній адрес (на мою домашню адресу), пор.: вітальний адрес;

в) вживання активних дієприкметників, яке не типове для української літературної мови, наприклад: Танцюючі (танцюристи) кружляли шалено; Прокинувшись (Прокинувшись,) хлопчик побачив диво тощо.

4. Синтаксичний рівень:

а) вживання прийменників, характерних для російської літературної мови, наприклад: при таких умовах (за таких умов), писати на українській мові (українською мовою), з-за (через) Вас запізнилися тощо;

б) помилкове вживання прийменника ПО в конструкціях, де мають бути його синонімічні відповідники, наприклад: надіслати по пошті (поштою), називати по імені (на ім'я), сталося по вині (з вини, через провину) тощо;

в) калькування моделей керування, властивих російській літературній мові, наприклад: Він дорікав її (їй), Вибачте його (йому), будь ласка, Бабуся подякувала дітей (дітям) тощо.

Для подолання наведених інтерферентних явищ пропонуємо такі види вправ і завдань:

1. Перекладіть українською мовою пропоновані словосполучення (речення), які містять відповідні лексичні й синтаксичні контрольні моменти, наприклад: Сообщите ему об этом по телефону (Повідомте йому про це телефоном).

2. Знайдіть порушення лексичної норми та відредагуйте речення, наприклад: У мене з ним давня переписка (тривале листування).

3. Запишіть фразеологізми зі словом “рука”, поясніть їх значення, сферу й мету використання.

4. Перекладіть українською мовою пропоновані словосполучення, визначивши рід іменника, наприклад: ежегодная перепись (щорічний перепис), зубная боль (зубний біль), непрочитанная рукопись (непрочитаний рукопис).

5. Поставте іменники у формі пропонованого відмінка й числа, наприклад, родового однини, орудного однини, родового множини тощо.

6. Запишіть цифри словами у відповідній формі, наприклад: Скласти 264 (двісті шістдесят чотири) з 35467 (тридцятьма п'ятьма тисячами чотирмастами шістдесятма сіма); Прибуло близько 375 (трьохсот сімдесяти п'яти) пасажирів.

7. Розкрийте дужки, наприклад: два (студент) (студенти), три (учень) (учні), чотири (учитель) (учителі).

8. Визначте порушення синтаксичної норми та відредагуйте речення, наприклад: Пошліть за лікарем (по лікаря), Вам треба подякувати його (йому).

9. Визначте правильний варіант словосполучення, складіть з ним речення, наприклад: у цей рік – цього року, поліз за грішми – поліз по гроші.

10. Знайдіть порушення синтаксичної норми та відредагуйте речення, наприклад: При укладанні контракту (Укладаючи контракт), сторони дотримуються чинного законодавства.

11. Підготуйте цікаве повідомлення на фахову тему обсягом 1 – 2 сторінки і виголосіть його в аудиторії.

12. Підготуйте й проведіть фрагмент уроку з Вашого предмету.

Таким чином, тим, хто вивчає мову, особливо студентам різних нефілологічних спеціальностей, слід уникати помилкових випадків уживання елементів, не властивих українській літературній мові. Треба пам'ятати, що правильно говорити рідною мовою може кожний, якщо в нього є відповідне бажання. Це не перевага вчених-мовознавців чи вчителів-словесників, а ознака та обов'язок кожної культурної людини, особливо з вищою освітою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. – К.: Вид. дім “КМ Academia”, 1994.
2. Муромцева О. Г., Жовтобрюх В. Ф. Культура мови вчителя: Курс лекцій / За ред. О. Г. Муромцевої. – Харків: Гриф, 1998.
3. Муромцева О. Г., Жовтобрюх В. Ф. та ін. Культура мови. Матеріали для практичних занять. – Харків: ХДПУ, 1994.

4. Українська мова: з минулого в майбутнє / Зб. наук. праць. – К., 1998.
5. Ющук І. П. Українська мова. – К.: Вища шк., 1979.

ДЕЯКІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

МІХАЙЛІК К.В.

Національний фармацевтичний університет

Освіта – частина засобу виробництва матеріального життя, яка за допомогою двох взаємопов'язаних методів (навчання та виховання) здійснює цілеспрямоване формування необхідного для суспільства типу особистості. Мета освіти – інтелектуальний і моральний розвиток людини. Сучасному суспільству потрібен громадянин, який би мав самостійне, критичне мислення, вмів бачити й творчо вирішувати виникаючі проблеми.

Основна суперечність розвитку системи освіти – невідповідність старих методів навчання, виховання й розвитку студентів новим умовам життя. Постійно зростаючі вимоги до рівня освіти змушують шукати засоби підвищення ефективності навчання. Особливої уваги набуває активне використання багатого фонду напрацьованих наукою й практикою ідей, технологій і педагогічних систем, а також організація випереджаючих пошукових експериментів.

Сьогодні від викладачів вимагається глибоке психологічне осмислення закономірностей навчальної діяльності, принципів та методів навчання й керівництва навчальним процесом. Стає актуальним питання синтезу педагогічних та психологічних концепцій, які мають допомогти інтенсифікувати навчальний процес.

Педагогіка – наука суспільна, вона є гарантом розвитку суспільства у майбутньому, бо соціально-економічні завдання держави сьогодні, завтра бу-

дуть виконувати випусники навчальних закладів. Якщо вони будуть достатньо підготованими інтелектуально й морально до реалізації цих завдань, задумані суспільством програми будуть здійснені.

Інноваційні процеси в педагогіці можна вважати стійкою тенденцією розвитку освіти, особливо в період бурхливого її оновлення під час розбудови суверенної держави. Новий напрям – педагогічна інноватика, яка стає спеціальною галуззю наукового знання, що характеризується певним змістом, принципами, тенденціями й закономірностями розвитку.

Педагогічні інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Продуктом творчого пошуку можуть бути нові навчальні технології, оригінальні виховні ідеї, форми та методи виховання, нестандартні підходи в управлінні.

Пріоритети розвитку педагогіки майбутнього - домінуюча роль творчого, пошукового початку на всіх етапах навчального процесу, індивідуалізація та диференціація навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання, ідеологічний плюралізм, свобода вибору життєвої позиції, вихідних принципів світосприйняття та віри, духовного становлення й розвитку, гармонія освітньої й навчально-пізнавальної взаємодії викладачів та студентів.

Нове в педагогіці – не лише ідеї, підходи, методи, технології, які ще не використовувались, а й той комплекс елементів або окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивні засади, дають змогу ефективно вирішувати завдання розвитку й саморозвитку особистості.

Серед різноманітних нових педагогічних технологій з урахуванням поставлених цілей освіти провідними є наступні напрямки: навчання у співпраці, метод проектів, індивідуальний підхід до навчання, модульне навчання.

Всі вказані напрямки новітніх педагогічних технологій належать до так званого гуманістичного підходу в психології й освіті, головною рисою якого є особлива увага до індивідуальності людини, чітка орієнтація на самостійний розвиток критичного мислення. Педагогічні новації не виступають революційним

перетворенням у педагогіці, а являють собою еволюційний процес, що враховує потреби сучасності.

Останнім часом у зв'язку з гуманізацією та гуманітаризацією освіти підвищується інтерес до гуманітарних дисциплін, вивчення яких, у свою чергу, вимагає глибоких перетворень, а саме вдосконалення традиційних та пошук нових форм організації викладання, впровадження інтенсивних технологій.

Вивчення іноземних мов (у тому числі латинської) належить до окремої галузі гуманітарних дисциплін і має певні специфічні особливості, проте в цілому підпорядковується загальним тенденціям освіти.

Головне завдання курсу латинської мови у фармацевтичному вузі – максимально допомогти студентам розбиратися у медичній термінології, розуміти структуру терміна і його складові, постійне закріплення їх у двох типах вправ: на “виділення поняття” та “конструювання терміна”, отримання навичок швидкого та грамотного написання рецептів, назв лікарських препаратів, вивчення принципів утворення хімічної номенклатури латинською мовою, виділення та пояснення частотних відрізків з певною інформативністю.

Обмежена навчальним планом кількість годин з латинської мови зобов'язує викладачів велику частину роботи перенести на самостійне опрацювання. Існують різноманітні аспекти самостійної роботи: вивчення теоретичного матеріалу за підручниками та конспектами, практичні вправи, довгострокові завдання. Створені методичні розробки, що містять такі аспекти які: узагальнюють теоретичні дані з граматики, надають студентам достатню кількість вправ з різноманітних аспектів латинської мови і текстів для перекладу, диференціюють лексику.

Окрім традиційних методів для інтенсифікації викладання потрібно звернути увагу на потенціал новітніх концепцій саморозвитку особистості. Для цього слід згадати про психологічне поняття мотивації діяльності.

Бажання навчатися – це попередусім осмислення важливості цієї діяльності для всього подальшого життя, це розуміння залежності успіху, добробуту

від якості отриманих знань, умінь та навичок, тобто усвідомлена потреба в них.

Мотиваційним підґрунтям вивчення латинської мови може стати усвідомлення того, що латина є першою мертвою індоєвропейською мовою, розуміння структури якої – основа вивчення мов узагалі.

Співставлення з іншими мовами допомагає перейти до цілісно-системного розгляду граматики латинської мови. Такі співставлення по-перше, полегшують запам'ятовування елементів латинської мови, по-друге готують студентів до сприйняття більш складних лінгвістичних дисциплін, по-третє, збагачують і поглиблюють практичне знання російської, української та англійської мов.

Активність у тому чи іншому роді діяльності безпосередньо пов'язана зі самостійністю. Звідси й пріоритети, які стають більш актуальними у світовій педагогіці останніх десятиріч.

У наш час завдання викладача – організувати самостійну діяльність студентів, навчити їх самостійно здобувати знання й використовувати отримані знання на практиці. Викладач повинен відбирати для зазначених цілей такі методи, технології навчання, які б не тільки допомагали засвоїти готові знання, але й давали змогу отримувати їх самостійно з різних джерел, формувати власну точку зору, вміти її відстоювати, використовувати раніш отримані знання як моделі для отримання нових. Тільки таку освіту можна називати розвиваючою. Простого відтворення засвоєних знань недостатньо для розвитку самостійного мислення студентів.

Виникає необхідність залучення кожного студента до активного пізнавального процесу, самостійної пізнавальної діяльності кожного, застосування цих знань на практиці й чіткого розуміння, де, яким чином та з якою метою ці знання можуть бути використані. Це можливість співпрацювати, при вирішенні різноманітних проблем. При цьому слід корегувати методи навчання.

Традиційно використовуються пояснювально-ілюстративний та репродуктивний методи. Заняття відповідає структурі: пояснення нового матеріалу (ви-

кладачем), закріплення нового матеріалу (під керівництвом викладача), відтворення (запам'ятовування) і застосування набутих знань. Сучасним тенденціям більш притаманні акценти на самостійну діяльність, активність студентів щодо пошуку, обробку, осмислення необхідної інформації. Але це ні в якій мірі не усуває “старі методи”.

Одним зі шляхів інтенсифікації навчального процесу є підвищення процесу навчання за допомогою різноманітних вправ, які базуються на активних формах роботи студентів.

Характер вправ – контролюючий, розрахований на закріплення граматичного і лексичного мінімуму. Види вправ: конструктивні для засвоєння парадигматичних рядів іменників, дієслів, сполук іменників та прикметників; підстановчі: заміна дієслівної форми; письмові диктанти з лексики. Пропоновані вправи активізують самостійну роботу студентів на заняттях за рахунок підвищення активності кожного студента.

Самостійна робота з будь-якого предмету є складовою частиною самоосвіти. Самоосвіта допомагає людині розкрити можливості власної особистості, удосконалювати творчі здібності, отримувати нові знання, покращує трудову й вольову активність.

Перед викладачем постає завдання не тільки передати знання, а й виховати потребу і навички самостійного вдосконалення, озброїти студентів найбільш ефективною системою методів самовиховання.

У наш час багато говориться про мотивацію, але окрім цього потрібно звернути увагу на рівень знань про самовиховання як наслідок мотивації.

На вступному занятті студентам можна запропонувати відповіді на запитання: 1. Як Ви ставитеся до самовиховання? 2. Чи відчуваєте потребу у самовихованні? 3. Чи займаєтеся самовихованням? 4. На що спрямована Ваша робота з самовиховання? 5. Чи маєте Ви програму самовиховання? 6. Як Ви розумієте поняття: самоаналіз, самооцінка, самозобов'язання, самонаказ, самоконтроль? 7. Які труднощі Ви відчуваєте у процесі самовиховання?

Під час бесіди викладач пояснює місце і роль самовиховання, самоосвіти у житті людини, надає загальну інформацію про методи роботи над собою. Головна мета – полегшити з'ясування важливості роботи над своїми якостями, які допоможуть у життєвих ситуаціях (у вивченні мови). Таким чином, викладач формує психологічну настанову на самоосвіту самовдосконалення, яке буде стимулювати внутрішню готовність до конкретних дій.

Слід провести бесіду: “Типові психологічні труднощі у процесі вивчення іноземних мов і роль самоосвіти в оптимізації навчальної діяльності”. Слід звернути увагу на наявність типових психологічних перешкод, що притаманні вивченню іноземної мови. Однією з них є своєрідний психологічний бар'єр: хвилювання щодо можливих помилок, скутість, сумнів у власних здібностях. Виникає потреба пояснити актуальність аналізу власних якостей, мотивів поведінки, особливостей мисленнєвої діяльності, емоцій, працездатності.

Введення годин на самостійну підготовку вимагає теоретичної бесіди під час якої будуть накреслені головні моменти, урахування яких допоможе продуктивно використовувати час для навчання.

Студентам пропонується анкета:

- 1 Чи плануєте час для самостійної роботи кожного дня?
2. Скільки часу на добу Ви готуєтеся до занять?
3. Чи вмієте Ви акцентувати увагу на навчанні, чи реагуєте на відволікаючі фактори?

Слід підкреслити, що уривчасті заняття напередодні призводять до невисокого рівня у навчанні, низької працездатності, невпевненості у собі.

Сьогодні, на відміну від попередніх років, система освіти повинна враховувати можливості й потреби людини. Характер системи освіти повинен бути орієнтованим на окрему особистість. Важливо, щоб студенти мали можливість розвивати свої природні задатки й здібності.

У навчальному процесі головне завдання викладача полягає в тому, щоб студенти засвоїли навчальний матеріал максимально легко й ґрунтовно. Тому вивчення латинської лексики повинно базуватися на двох принципах: вивчення

власне латинської лексики і відображення латинських слів у вигляді запозичень.

Українська мова надає багатий матеріал для порівнянь, які можливі на різних мовних рівнях: лексичному, фонетичному, граматичному. Латинські морфеми досить продуктивні і в наш час. Вони є джерелом утворення назв нових наук, термінів тощо.

Викладач мусить враховувати індивідуальні властивості студента і навіть пристосовуватися до них. Подібні вимоги виконати нелегко, але слід до цього прагнути.

Кожен тип особистості має власні стратегії навчання іноземної мови. Одним студентам достатньо короткого пояснення або навіть простого посилання на джерела інформації для самостійного надбання знань, іншим необхідні багаторазові та ретельні пояснення. Всім студентам необхідно чітко розуміти навіть ті чи інші теоретичні знання отримуються, як їх можна застосовувати у практичній, творчій діяльності.

Індивідуалізація навчання є об'єктивною необхідністю і для приведення навчання у згоду з індивідуально-особистісними характеристиками. Слід зазначити, що навчання з урахуванням особистісних характеристик частіше декларується ніж виконується на практиці, хоч, безумовно, здатне істотно впливати на ефективність навчального процесу

Замість індивідуалізації ми маємо практично навчання у малих групах.

Навчальна діяльність з психологічної точки зору – це форма активності, що спрямована на придбання знань, умінь та навичок, розвиток здібностей, пам'яті, мислення, мовлення тощо. З точки зору психології навчання є найбільш продуктивним, якщо йде шляхом перешкод. Завдання повинні бути досить високого ступеня складності, бо тільки вони здатні стимулювати розвиток мислення людини. Такий вид діяльності носить назву “проблемне навчання”.

На практичних заняттях з латинської мови проблемні ситуації, переважно замкнені, тобто пропонуються завдання, для вирішення яких мають всі необхідні дані, а сама проблема вирішується повністю.

Успіх у навчанні тісно пов'язаний з емоційним комфортом особи, характером міжособових взаємовідносин у навчальній групі. При інтенсивному навчанні велика увага приділяється активному формуванню позитивного психологічного клімату в колективі, бо опора на емоційний стан призводить до оптимізації будь-якої діяльності.

Досвід показує, що вивчення іноземної мови нерідко супроводжується емоційним перевантаженням, яке необхідно зняти. Іноді у студентів виникає нервовий стан, зневіра у своїх можливостях, відчуття безсилля, тобто на результат навчання мові впливають такі психічні властивості особистості, як темперамент і характер, сукупність домінуючих мотивів діяльності, загальні здатності, особливості протікання психічних процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 1965. – 227 с.
2. Боголюбов В.И. Педагогическая технология. – Пятигорск, 1997. – 221 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М., 1997. – 189 с.
4. Иностранный язык для специалистов. / Под ред. М.Я. Цвиллинг. – М.: Наука, 1990. – 212 с.
5. Немов Р.С. Психология. – М.: Просвещение, 1990. – 302 с.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗМІСТУ І ТЕХНОЛОГІЙ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ПОДОЛЬСЬКА Є.А.

Національний фармацевтичний університет

Дуже важливо в методологічному плані проаналізувати, як із зміна соціально-філософських засад, формуванням нових цінностей і, відповідно освіти *змінюються зміст і технології освіти*, розглянути механізм включення інновацій в інституціональну освіту. Звичайно, важливо висунути конкретні пропозиції з модернізації змісту і використання новітніх технологій, що печатать нову якість освіти, яка відповідає сучасним потребам розвитку особистості і суспільства.

Зрозуміло, що ціллю сучасних вітчизняних концепцій інноваційної як і раніше, залишається фахова підготовка спеціалістів, проте, спроможі зміни світу в напрямку стійкого розвитку на основі багатокритеріальної експертизи, постановки і рішення виникаючих завдань. *Інноваційна освіта* передбачає навчання майбутніх спеціалістів комплексному сполученню діяльностей слідженню (пізнанню), проектуванню і менеджменту, здійснюваних з урахуванням екологічного і морального імперативів, знаходженню компромісних рішень, що задовольняють одночасно інтереси суспільства, різноманітних соціальних груп і індивідів.

Не викликає сумнівів, що для розвитку таких інноваційних спроможностей *необхідно забезпечити нові пріоритети у виборі змісту освіти*, новий його побудови, нові технології освіти. Обґрунтовуючи необхідність введення в зміст освіти вивчення методологій діяльності, ми стверджуємо, що саме освоєння *методологій діяльності* повинно стати ядром фундаменталізації освіти за рахунок більш суворого добору матеріалу, системного аналізу змісту і виділення його основних інваріант, а самі методології – основостворюючими елементами змісту і структурування навчального процесу, що дозволить скоротити обсяг загальних і спеціальних дисциплін і розвинути спроможності майбутніх спеціалістів до адаптації в багатьох сферах діяльності в умовах швидких інноваційних процесів.

Аналізуючи едукативні можливості сучасних методів навчання, (імітаційні, ситуаційні, ділові ігри і тренінги, практикуми по психології творчості, олімпіади і конкурси, творчі дискусії і диспути, мозкові штурми, а також на-

вчання студентів навичкам застосування в практичній діяльності синектики, алгоритмів вирішення винахідницьких завдань і т.д.), можна відзначити, по-перше, властиву цим методам стимуляцію *колективної творчості*, що несе в собі великий потенціал творчого розвитку кожного учасника гри через співробітництво у процесі навчальної діяльності, по-друге, "природне" забезпечення розвитку мотивів навчання; по-третє, базування на принципах навчання на власному досвіді, прийняття на себе відповідальності за власне навчання.

Зрозуміло, що для здійснення багатокритеріальної постановки і інноваційних завдань необхідно мати уявлення про можливі і необхідні критерії (цінності) і мати навички їх використання. З цією метою дуже важливо підсилити *аксіологічну спрямованість* природничонаукової і технічної освіти, перетворюючи в такий спосіб інженерну освіту в інженерно-гуманітарну.

У принципі систематизоване уявлення про спектр і відносні ранги людських цінностей повинні давати освітні інститути, ціль яких навчити молодь розбиратися в цінностях, виділяти з загальної маси емоційно привабливих цінностей помилкові. Цей процес, на нашу думку, є найважливішою частиною гуманізації й гуманітаризації освіти.

В освіті повинна здійснюватися усе більша орієнтація на самоцінність людської особистості – цілі, а не засоби суспільного розвитку, і в той же час інновацій у житті, виробництві, науці і культурі. Саме в цій "точці", на наш погляд, може бути здійснене стикування концепції інноваційної освіти (свого роду "добре гуманізованої" технократичної освіти, проте в цій концепції людина все ж таки не є метою) із концепцією освіти, мета якої – *розвиток особистості*.

Аналіз ситуації в освіті показує, що принциповим змінам в інституціональній освіті піддаються не тільки зміст і методи освіти, здійснюються й інші зміни. Наявність підвищеного соціального попиту на вищу освіту і необхідність освітніх потреб різноманітних прошарків населення, різке скорочення витрат на державну вищу освіту спонукають навчальні заклади розробляти альтернативні програми і системи навчання на основі більш доцільної витрати засобів і

шукати засоби альтернативного фінансування. Сумарним результатом зазначених процесів є поява помітної різноманітності в рамках національних систем вищої освіти. Розвиток систем освіти пов'язаний з появою її нових, у тому числі альтернативних інституціональній освіті, форм.

Професор університету імені Джорджа Мейсона (США) Валерій вважає, що основними причинами, що призводять до неглибоких поверхневих знань, є наступні. По-перше, це свобода вибору предметів, коли студент і повинен набрати певну суму балів, пройти через якусь кількість іспитів, щоб мати відповідний диплом. Учні і студенти набирають цікаві для них і обходять те, що їм здається нецікавим. У США відсутня сума знань, що дозволяє) вважатися освіченою, як це є в Україні, Росії тощо. Тому багато педагогів (закликають ввести в середній школі так званий "Core Сштісаіт", або зведення знань", щоб мати орієнтири підготовки повноцінного нього спеціаліста.

По-друге, це свобода викладачів вчити тому, що їм здається і важливим. Кожен викладач сам обирає курс, може опустити теми, які і зайвими, читати ті, що знає краще. Контроль якості і широти рамок і у традиційній українській, російській системі налагоджено краще.

По-третє, абсолютизація тільки письмової форми іспитів призводить до дидактичних та морально-правових незручностей. Викладача в США звинуватити у суб'єктивному підході, в упередженості в силу расових, релігійних та інших забобонів. Відсутня вільна (за бажанням вчителя) ін перевірка знань.

По-четверте, у більшості американських шкіл та у всіх вузах студенти не приписані до якогось класу, а самі обирають собі дисципліни і вчителів. Наприклад, можна отримати оцінку з математики, не вивчаючи *алгебру* або геометрію, досить протягом чотирьох років здати по одному з іспитів окремій темі. Школярі і студенти постійно мігрують, не мають певного класу, аудиторії, колективу. Тому зникає важлива властивість класного навчання своєрідна "сім'я", де співпереживають, допомагають один одному або можуть "подіяти на совість" (або амбіції) відстаючого.

Звичайно, у приватних престижних школах є і постійні класи, і обов'язкові набори предметів, але в цілому американська система освіти має такі і [Див.: 209].

У результаті змін освітніх цінностей виробляються нові освітні і сучасної освіти. З середини ХХ ст. всі напрямки освіти поляризуються навкруги двох його характеристик: керованості і формування в учнів здібності добувати знання самостійно. Звичайно, всі ці напрямки не існують у чистому вигляді, одне містять елементи іншого. Проте необхідними вимогами них є виховуючий, розвиваючий характер освіти і активність суб'єкта навчання. Взагалі всі сучасні напрямки освіти можуть бути розглянуті з загальних засад:

1. На основі *неопосередкованості* (опосередкованості) взаємодії і учня можна виділити форми контактного та дистанційного навчання.

На засадах свідомості (інтуїтивізму) виділяється навчання, що і відноситься з характером освоєння досвіду. В залежності від того, що є об'єктом усвідомлення, розвиваються різні теорії. Якщо учень усвідомлює тільки правила, засоби – то це традиційне, (догматичне), за Н.Ф. Талізінною, навчання [Див.: 222]. Якщо це усвідомлення самих дій за певними правилами, то це теорія формування розумових дій (П.Я. Гальперін, Н.Ф. Талізінна) [Див.: 111; 222]. У випадку, коли це усвідомлення проблеми, завдання, для розв'язання яких необхідно освоїти певні прийоми, способи, засоби, то це проблемне навчання (В. Оконь, М.І. Махмутов, А.М. Матюшкін, І.Я. Лернер) [Див.: 82; 153].

3. В залежності від *наявності управління* освітнім процесом навчання буває двох типів:

а) яке фундується на ньому (наприклад, традиційна освіта) і

б) яке вважає управління основним механізмом засвоєння (теорія етапного формування розумових дій, програмована, алгоритмізована освіта).

4. На засадах *взаємозв'язку освіти і культури* виділяються:

а) навчання на основі *проекції образу культури* в освіту і формування проектної діяльності учнів (теорії проектного навчання);

б) навчання, засноване на дисциплінарно-предметному принципі (традиційне навчання).

5. В залежності від зв'язку навчання з майбутньою діяльністю виділяється знаково-контекстне (А.А.Вербицький) та традиційне навчання поза контекстного типу.

6. На засадах *способу організації навчання* виділяється навчання, що містить, активні форми і методи, і традиційне (інформаційне, сповіщальне) навчання.

На основі всіх цих характеристик традиційна освіта сприймається як контактне (може бути і дистанційним), сповіщальне, заснована на принципі усвідомлення знання, цілеспрямовано-некероване, побудоване за дисциплінарно-предметним принципом, позаконтекстне, без цілеспрямованого моделювання майбутньої професійної діяльності.

Всі ці характеристики відображені у визначенні Н.Ф.Тализіної традиційної освіти як інформаційно-сповіщальної, догматичної, пасивної [222, с. 63-64]. Звичайно, треба зважити на те, що це визначення констатує, без оціночного характеру по типу "добре" "погано". Традиційне навчання містить всі умови засвоєння знань, а ефективно вони реалізуються в залежності від індивідуально-психологічних особливостей людей. Наприклад, люди аналітичного складу - інтелектуальної діяльності успішніше навчаються іноземним мовам у традиційних формах, ніж активних, типу гри.

Поряд з традиційним навчанням сформувались і такі *напрямки; проблемна освіта; програмована освіта; освіта, заснована на теорії поетапного формування розумових дій* (П.Я.Гальперін, Н.Ф.Тализіна) [Див.: 46; 221, 222]; *алгоритмізоване навчання* (Л.Н.Ланда) [Див.: 111]; *розвиваюче навчання* знаково-контекстного типу (А.А.Вербицький) [37, с.32-33], проектне навчання тощо.

Сучасна освіта являє собою багатосторонній процес, де пов'язані один з іншим різні напрямки, і це дає можливість використовувати їх позитивні сторони в залежності від ступеня освітньої системи, конкретної ситуації, можливості і індивідуально-психологічні особливості як учня, студента, так і педа-

гога. У загальному вигляді різнобічність освіти представлена В.Оконом [153, с.217] сукупністю її складових: способів навчання, методів викладання і. т. д. Саме ця сукупність визначає напрямок освіти.

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ДИНАМИЦІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

СВІТЛИЧНА Є.І.

Національний фармацевтичний університет

Уся спеціальна довідникова, наукова та навчальна фармацевтична література, що є зараз у обігу, послуговується латинською номенклатурою Державної Фармакопеї СРСР X видання, орієнтованою на Міжнародну Фармакопею, особливо щодо хімічних термінів. У 2001 році вийшла з друку Державна Фармакопея України, яка розроблена на основі Європейської фармакопеї, де у порівнянні з Міжнародною є певні розбіжності у назвах деяких хімічних сполук, окремих номенклатурних назвах, усталених виразах, та назвах форм ліків. Загалом же Державна Фармакопея України значною мірою відрізняється за структурою та номенклатурою від Державної Фармакопеї СРСР X видання. При цьому завдяки стрімкому збільшенню на вітчизняному фармацевтичному ринку обсягу імпортованих лікарських засобів останнім часом помітний значний вплив на вітчизняну номенклатуру національних європейських фармакопей, які, в основному, відзначаються дуже “вільним” відношенням до латинської мови і орієнтованістю на сучасні національні мови – англійську, французьку і т. д. При відсутності в нашій країні державного органу, який би займався упорядкуванням, регламентацією латинської фармацевтичної термінології та відповідав за її функціонування на практиці (на зразок термінологічної комісії при Державному фармацевтичному комітеті СРСР) ситуація видається дещо дивною. Щоб проілюструвати

її, наведемо декілька прикладів із відомого в Україні авторитетного і, мабуть, найбільш повного довідникового видання з лікарських засобів “Compendium”, Київ, Моріон, 2001.

Для прикладів ми відібрали назви декількох найпоширеніших форм ліків та лікарських засобів, причому лише вітчизняних фірм виробників (свічок, зборів, мазей, розчинів та крапель).

№ 1

1. Мазь “Аналголан”
ointment “Analgolan” (Профарм-Т)
2. Мазь “Гевкамен”
unguentum “Gencuamenum” Сімферопольська ФФ)
3. Мазь “Левосин”
ointment “Laevosinum ” (Червона зірка)
4. Мазь “Нітацид-Дарниця”
unguentum “Nitacidum-Darnitsa” (Дарниця)
5. Мазь гентаміцинова 0,1%
gentamycin ointment 0,1% (Київмедпрепарати)
6. Мазь індометоцинова
unguentum indomethacini (Червона зірка)
7. Мазь саліцилова
unguentum sacicylici (Квантум-Сатис)
salicylic acid ointment 10% (Львівська ФФ)
8. Мазь скипидарна
unguentum Terebinthinae (Тернопільська ФФ)
unguentum Tetracyclini ofthalmicum (Татхімфармпрепарати)

№ 2

1. Розчин фолікуліну в олії 0,05% для ін’єкцій
solution of folliculini 0,05% in oil for injections (Здоровье)
2. Розчин фурациліну спиртовий
solutio Furacilini spirituosae 1:1500 (Віола)

3. Розчин ергокальциферолу (Вітамін D2) в олії 0,125%
 solution Ergocalciferol (vitamin D2) in oil 0,125%
 (Київський вітамінний завод; Вітаміни)
 solution Ergocalciferoli (vitamin D2) 0,125% oleosa (Технолог)
4. Розчин хлорофіліпту в олії 2%
 chlorophyllipt solution in oil 2% (Галичфарм)
 alcoholic solution of chlorophyllipt 1% for injections (Галичфарм)
 solutio of chlorophyllipt (ОЗГНЦЛС)
- 5 Розчин тіаміну хлориду
 solutio Thiamini chloridi (Біостимулятор)
6. Розчин ретинолу ацетату в олії
 solutio Retinoli acetalis oleosa (Технолог)
7. Розчин рибоксину для ін'єкцій
 solutio Riboxini pro injectionibus (Ендокринні препарати)

№ 3

1. Краплі шлункові
 (gastric drops: (valerian tincture – 20ml, wormwood tincture – 15ml,
 peppermint tincture – 10ml, belladonna tincture – 5ml)
 (Київська ФФ; Львівська ФФ)
2. Краплі Зеленіна
 (Zelenin drops: valerian tincture – 5ml, tincture jf the valley – 10ml, va-
 lerian tincture – 10ml, menthol – 0,2g) (Львівська ФФ)
3. Краплі зубні
 guttae dentalis (Кіровоградська ФФ)
4. Краплі конвалії і собачої кропиви
 tinctura Convallariae et tinctura Leonuri (Луганська ФФ)
5. Краплі конвалієво-валеріанові
 tinctura Convallariae et Valerianae (Київська ФФ; Луганська ФФ)

№ 4

1. Свічки “Анестезол”

candels “Anaesthesolum”	(Ніжфарм)
Suppositoria “Anaesthesolum”	(Лікхім-Харків)
2. Свічки “Анузол”	
Suppositoria “Anusolum”	(Монфарм)
3. Свічки “Бетіол”	
Suppositoria “Dethiolum”	(Лікхім-Харків)
candels “Bethiolum”	(Ніжфарм)
4. Свічки вагінальні з синтоміцином	
Suppositoria vagina <u>l</u> e cum Synthomycino	(Монфарм)
5. Свічки ректальні з анальгіном	
Suppositoria rectalia cum Analgino	(Лікхім-Харків)
6. Свічки з олією обліпихи	
Suppositoria cum ole <u>u</u> m Hippophea	(Монфарм)
7. Свічки з метилурацилом	
Suppositoria cum Methyluracil <u>i</u>	(Монфарм; Ніжфарм)

№ 5

1. Збір вітамінний № 2	
species vitaminic <u>u</u> s № 2	(Ліктрави)
2. Збір грудний	
species pectoral <u>i</u> s	(Віола)
3. Збір лікувально-профілактичний	
species officinal <u>i</u> s et profilacticae	(Адоніс)
4. Збір протигемороїдальний	
species antihaemorrhoid <u>a</u> l <u>i</u> s	(Ліктрави)

Не зрозуміло, на якій підставі вітчизняні виробники відмовляються від установлених, традиційних для нашої країни латинських термінів і замінюють їх чи суто англійськими, чи тими ж латинськими, але “англізованими”. А якщо і використовують класичну латинську термінологію, то дуже часто припускаються помилок. Про це свідчать як приклади, наведені вище, так і аналіз великої кількості інших спеціальних довідникових, наукових та навчальних видань.

Зустрічаються помилки вже на рівні нечіткого усвідомлення правил читання та написання латинських букв та буквосполучень. Як-от, написання букви *g* замість *q* (*agua, unquentum, liquor*. Потрібно – *aqua, liquor, unguentum*); *z* замість *s* (*emulzum*. Потрібно – *emulsum*). Або нерозрізнення на письмі *ae* та *aë*. *Nipporphaes* (замість *Nipporphaës*), *aerosolum* (замість *aërosolum*). Така ж на перший погляд незначна помилка, як пропуск двох крапок, веде до неправильного читання та вимови сполучення *aë* як дифтонга [e], замість [ae]. Помилки такого плану всім зрозумілі, але ж, як не дивно, майже “усталені”. Зустрічається і, скажімо, неточна транслітерація кирилицею латинських слів та назв препаратів. Чому, наприклад, мазь, що називається латиною “*Wundahyl*” транслітерується як “Вундехіл”, якщо латинське слово вимовляється [вундегал]?

Багато помилок пов’язані з неувагою до словникової форми латинських слів, що призводить до вживання їх у невластивій їм граматичній формі. Найчастіше зустрічається неправильне написання слів у родовому відмінку: *Decoctum corticis Quercis* (*Quercus, us f* – іменник IV відміни і у родовому відмінку має закінчення *-us*); *Herba Thermopsis* (*Thermopsis, idis f* – нерівноскладовий іменник III відміни і має у родовому відмінку форму *Thermopsidis*); *Fructus Ficus* (*Ficus, i f* – іменник II відміни і форма його родового відмінка *Fici*); *Folia Orthosiphoni* (*Orthosiphon, ònis m* – іменник III відміни, його родовий відмінок – *Orthosiphonis*); *Unguentum Propolis* (*Propolis, is f* – рівноскладовий іменник III відміни. Форма родового відмінка – *Propolis*). Ряд прикладів з помилками такого типу можна продовжити.

Дуже багато помилок допускається при узгодженні прикметників з іменниками. Наприклад: *Suppositoria vaginalis* (замість *Suppositoria vaginalia*), *Oleum jecoris vitaminisatus* (замість *Oleum jecoris vitaminisatum*), *Solutio Campharae oleosus* (замість *Solutio Campharae oleosa*), *guttae gastrici* (треба *guttae gastricae*, а краще було б використати тут синонім прикметника *guttae stomachicae*).

Дуже часто зустрічається у спеціальній довідниковій літературі, стандартних етикетках та написах, при приписуванні рецептів неправильне вживання іменників та прикметників з латинськими прийменниками. Як відомо, латин-

ські прийменники керують, на відміну від українських та російських, практично тільки орудним та знахідним відмінками. Тому не можуть бути правильними такі прописи, як наприклад: cum Paracetamoli; ex fructus Rosae (треба cum Paracetamolo; ex fructibus Rosae); cum Glucosum (треба cum Glucoso).

Звертають на себе увагу також неправильно оформлені прописи готових лікарських засобів, які приписуються за другою рецептурною моделлю, де назва форми ліків повинна стояти у знахідному, а не родовому відмінку.

Rp: Granularum Ericani 2,4 N 8

треба Rp: Granula Ericani 2,4 N 8

Rp: Tabulettae Riboxini obductae 0,2 N 50

треба Rp: Tabulettas Riboxini obductas 0,2 N 50

Rp: Chartae Sinapis N 10

треба Rp: Chartas Sinapis N 10

Дуже часто немотивовано вживається велика літера, або, навпаки, не вживається там, де вона повинна писатися за правилами: Charta Sinapismata, Unguentum Camphoratum, guttae Gastricae (camphoratus, a,um; gastricus, a,um; sinapismatus, a,um – прикметники, і з великої літери не пишуться). Suppositoria Extracti Belladonnae, Tincturae Herbae Hyperici (назви органів рослин, як відомо, пишуться з малої літери). І поруч: Oleum helianthi, charta sinapis та інші, де з малої літери написані назви рослин. Те ж стосується і вживання лапок та відмінювання назв, що стоять у лапках.

Багато питань викликає і термінологія ДФ України, яка на нашу думку, повинна б бути еталоном для спеціалістів і з цієї точки зору.

Кальцію глюконат для ін'єкцій

Calcii gluconas ad inīectabile

(inīectio, ōnis f – ін'єкція
inīectabilis, e – ін'єкційний)

Calcii gluconas ad inīectionibus

Порошки для орального застосування

Pulveres ad peroralia

Pulveres ad usum perorale; pro usu perorali

Спирт ізопропиловий

Alcohol isopropylicus

(spiritus, us m – спирт
alkohol, olis n – алкоголь)

Spiritus isopropylicus

85 per centum

85 pro centum

Розчин нітрогліцерину

solutio nitroglycerini

Медичні піни

Musci medicati

(muscus, i m – мох
spuma, ae f – піна)

Spumae medicatae

Лікарські засоби, що знаходяться під тиском

Praeparationes pharmaceuticae in vasis cum pressu

- praeparatio, onis f – приготування
- praeparatum, i n – препарат
- remedium, ii n – лікарський засіб
- vas, vasis n – судина, посудина, знарядження
- pressus, us m – тиск

Remedia (medicamenta) sub pressu

Європейська Фармакопея розроблялась на основі національних європейських фармакопей, у кожній з яких є свої термінологічні традиції. Чи можна беззастережно переносити їх у вітчизняну фармакопею, незважаючи на свої власні традиції виристання латинської фармацевтичної термінології?

Виникає питання, чому ж у цій ситуації ми повинні вчити студента? Завдання складається у тому, щоб підготувати спеціалістів які розуміли б значення термінології як візитної картки спеціаліста і спеціальності взагалі, могли б

грамотно використовувати термінологію на практиці, розумілися на законах термінотворення та спроможні були б свідомо та грамотно утворювати нові терміни та назви. Зважаючи на постійне збільшення у робочих планах обсягу годин на самостійну роботу студентів (на сьогоднішній день до 2/3 від всієї кількості годин, що відводяться на дисципліну) виконати це завдання стає все важче. Єдиний спосіб досягти мети – у пошуку форм та методів оптимізації навчального процесу, запровадженні новітніх технологій навчання, забезпеченні навчального процесу, та самостійної роботи студентів зокрема, якісною навчально-методичною літературою. На разі нагальною є і робота з упорядкуванням вітчизняної фармацевтичної термінології. Необхідно відслідковувати новітні тенденції її розвитку, систематизувати нові терміни і номенклатурні назви, фіксувати помилки, яких припускаються спеціалісти при творенні та практичному вживанні спеціальної лексики, також публікувати результати цієї роботи у спеціальних періодичних виданнях, пропагуючи основи і значення термінологічної грамотності, а також відстоювати необхідність створення при Фармакопейному комітеті України органу, який би займався розробкою державних національних норм і стандартів творення та вживання спеціальної термінології, проводив би контроль над функціонуванням терміносистеми на практиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лекарственные препараты Украины. В трёх томах. – Х.: Прапор, 2000.
2. Машковский М.Д. Лекарственные средства: – М.: Медицина, 1985, Т1 – 624с.
3. Машковский М.Д. Лекарственные средства: – М.: Медицина, 1985, Т2 – 576с.
4. Справочник Видаль. – М.: Астрафармсервис, 1998 – 1600с.
5. Справочник экстемпоральной рецептуры. Аллопатия и гомеопатия / Под ред. акад. А.И.Тихонова. – К.: НПП “Морион ЛТД”, 1999, – 495с.
6. Шаповалова В.А., Даниленко В.С., Шаповалов В.В., Бухтиарова Т.А. Лекарственные средства, отпускаемые без рецепта врача – Х., Торсинг, 1998.

7. Pharmindex. Лекарственные препараты / Под ред. В.Н. Коваленко, А.П. Викторова. – К.: НПП “Морион ЛТД”, 1998. – 1144с.
8. Державна Фармакопея України. Перше видання / “Науково-експертний фармакопейний центр”. – Х.: “РІРЕГ”, 2001, –531с.
9. Компендиум 2000/2001 – лекарственные препараты / Под ред. проф. В.Н. Коваленко, проф. А.П. Викторова. – К.: НПП “Морион ЛТД”, 2000. – 1456с.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АГРАРНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

ТИХОНЕНКО О. В.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Перебудова соціально-економічної й політичної системи в країні потребують від студента, майбутнього фахівця певної галузі, не тільки знання свого фаху, а й високого рівня володіння професійним мовленням. Уміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, дає змогу краще орієнтуватися в ситуації на виробництві та в ділових контактах.

Труднощі, які виникають під час опрацювання тексту українською мовою, зумовлені насамперед відсутністю фахових термінів та словосполучень у загальних словниках, дефіцитом науково-навчальної літератури українською мовою. У зв'язку з цим викладачам вищого аграрного закладу необхідно здійснювати вибір методів та прийомів навчання в ході підготовки до заняття, враховуючи його дидактичну мету, характер змісту навчального матеріалу, рівень знань студентів.

Як зауважував М.Махмутов, “внутрішньо, логічно методи реалізуються через аналіз і синтез, поєднання індуктивної й дедуктивної форми мислення,

зовні – словесними, наочними та практичними спосо-бами діяльності викладача і студентів у вигляді дидактичних і методичних прийомів” [1]. Важливою для теорії навчання студентів аграрного закладу, на наш погляд, є концепція І. Лернера та М. Сказкіна [3], за якою методи навчання визначаються на основі загального змісту пізнавальної діяльності, а прийоми – конкретними діями у ході застосування цих методів. Залежно від конкретної та загальної мети навчання виділяються такі методи: одержання теоретичних знань (пізнавальний); пояснювально-ілюстративний; частково-проблемний, або метод евристичної бесіди; тренувальний (формування мовленнєвих умінь та навичок); контрольно-перевірний: опитування, контрольно-оперативний, контрольно-комунікативний.

В основі типології пізнавальних методів лежить рівень розумової активності студентів аграрного закладу, а тренувальних методів – зміст мовленнєвої діяльності у процесі формування тих чи тих умінь. Першочерговим завданням аграрного закладу є формування всебічно розвиненої суспільно активної особистості, яка здатна самостійно поповнювати знання, розв'язувати важливі життєві проблеми, орієнтуватися у швидкому потоці інформації, носієм якої є фаховий термін. Планування розділів, тем матеріалу, визначення відповідної кількості годин на їх вивчення має бути підпорядковане виробленню у студентів системних знань, формуванню не часткових (у межах одного розділу або теми), а загальних умінь для розвитку пізнавальної самостійності. Систематичне застосування пізнавальних завдань на заняттях поглиблюють зацікавленість до вивчення української професійної лексики. Тому формування пізнавальної самостійності студентів є невід'ємною частиною піднесення культури мовлення, і в цьому особлива роль належить пізнавальному методу.

Під час формування навичок зв'язного мовлення широко використовується продуктивно-творчий метод, який реалізується у творчих завданнях, спрямованих на здобуття вмінь чітко висловлювати думку українською мовою.

Важливим у формуванні пізнавальної активності є також метод експерименту, який ґрунтується на прийомах мислення (інтелектуальних). Він передба-

чає перебудову мовного об'єкта пізнання, вилучення його з одного середовища і включення в інше, у результаті чого змінюються взаємозв'язки об'єктів, що врешті-решт сприяє глибшому пізнанню їх природи.

Метод аналогії використовується для організації самостійної пізнавальної діяльності студентів: здобуття нових знань, їх систематизація, розвиток інтуїції, уяви. Здійснюється умовивід про властивості одного предмета на основі його подібності до інших, яка виявляється насамперед у мовних закономірностях. У науковій фаховій літературі, текстах документів, їх мові, мовленнєвих ситуаціях цей метод дає можливість вибирати синтаксичні конструкції, вирази відповідно до конкретного змісту, мети, характеру висловлення. Наприклад: фахова термінологія (рос. земледелие – укр. рільництво, хліборобство; рос. обработка – укр. обробка, обробіток; рос. всходы – укр. сходи, прорість) і термінологія ділового мовлення (рос. специалист – укр. фахівець, спеціаліст; рос. стоимость – укр. вартість, ціна; рос. заместитель – укр. замісник, заступник; рос. процент – укр. процент, відсоток). Аналізуючи запропоновані варіанти, студенти доходять висновку, що висловлювання мають синонімічну специфіку, не змінюючи свого змісту. Таким чином демонструються можливості вибору виразів залежно від характеру висловлювання.

Суть проблемного методу полягає в такій організації навчального процесу, коли студенти, розв'язуючи пошукове завдання, наштовхуються на щось нове, не зрозуміле з першого погляду. Вийти із створеної проблемної ситуації допомагає викладач, ставлячи запитання евристичного характеру. Ефективність такого методу полягає в тому, що він, як і метод евристичної бесіди, спрямований на активізацію розумової діяльності студентів, привчає їх аналізувати матеріал – досліджувати, робити на основі аналізу правильні висновки.

Кожному методу відповідають ті чи ті прийоми навчання (тобто прийоми можуть входити як складовий компонент у різні методи), їх можна поділити на дві групи: дидактико-методичні та предметні.

Прийоми дидактико-методичної групи спрямовані на засвоєння нового матеріалу. Вони мають відповідати меті, етапу, методу навчання. До них нале-

жать різноманітні прийоми пояснення, включаючи зіставлення, аналіз, узагальнення, систематизацію знань. Серед навчальних прийомів є прийом зіставлення, зазначаючи, що він не пов'язаний з певним мовленнєвим методом і є універсальним. Цей методичний прийом використовується для корекції знань студентів-аграріїв.

Предметні прийоми пов'язані з певною темою і визначаються нею, наприклад, прийом з'ясування значення слова за допомогою, наприклад, тлумачного словника (або міні-словників) економічних термінів. Довідкова література допоможе у виборі тих слів, які визначатимуть студента як соціум, його ділові та моральні якості, характеризуватимуть відносини між організаціями, підприємствами, установами, точніше розкриватимуть зміст документів, що стосуються майбутнього фаху.

Прийом з'ясування значення слова за допомогою перекладу. Визначення перекладу як процесу перетворення мовленнєвого твору однією мовою у мовленнєвий твір іншою мовою при збереженні незмінного плану змісту, тобто значення [2]. Мовний аналіз сучасних перекладів наукових текстів, документів викликає застереження щодо їх нормативних форм. Насамперед впадає в око значеннєва невідповідність слів в оригіналі та в перекладі. Часто вживаються невдало побудовані синтаксичні конструкції, порушуються граматичні, стилістичні норми сучасної мови, що є результатом буквального перекладу. Отже, навчальний переклад як один із засобів боротьби за чистоту і правильність мови. оскільки переклад є свідомим порівняння двох систем. Чим більше студенти порівнюватимуть різні форми та мовні засоби, тим уважнішими вони будуть до обох мов (української та російської).

Предметом методики викладання українського професійного мовлення має бути також процес навчання і виховання студентів аграрного закладу засобами української лексики та фразеології із залученням даних різних наук відповідно до навчально-виховної мети на конкретному етапі вивчення певної дисципліни.

Таким чином, засвоєння перелічених методів і прийомів забезпечує активність у формуванні пізнавальної самостійності, тобто озброює студентів інструментами пізнання, вчить працювати над термінологічною, діловою та професійною лексикою, що поглиблює знання з обраного фаху та вдосконалює мовленнєві здібності. Отже, навчальною метою викладачів аграрного закладу є цілеспрямоване використання різнопланової українознавчої інформації для розвитку навичок українського професійного мовлення та письма, зрештою, загалом для образно-емоційної культурної пам'яті студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Махмутов М.И. Современный урок. – М., 1985.– С.43.
2. Михайлюк В. Переклад у формуванні культури ділового мовлення // Дивослово. – 1999. – №5. – С.26-28.
3. Тоцька Н. Методика роботи над професійним мовленням студентів технічного вузу // Дивослово. – 2000. – №6. – С.24-26.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОСІЙСЬКИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВУЗІ

ЦВЯШКО Ю.О.

Національний фармацевтичний університет

Розвиток науки в Україні на сучасному етапі вимагає повного викорінення українського мовного нігілізму, що є результатом порушення принципів національної політики в царській Російській Імперії, де українська мова вважалася лише неповноцінним діалектом російської, і тому в кінці XIX століття була забороненою для публічного використання, та в Радянському Союзі, де повноцін-

ний розвиток української мови був можливим лише на рівні двох функціональних стилів: художнього та публіцистичного.

Вітчизняні вчені впродовж, принаймні, двох останніх століть були змушені віддавати перевагу при написанні наукових, особливо фундаментальних, робіт російській мові, чого вимагав один із головних постулатів націоналістичного підходу з боку царськоросійської, а потім і радянської влади до питання культурного самовизначення та розвитку “національних меншин” на терені геополітичного простору Російської Імперії та СРСР. Це призвело до затримки розвитку термінологічної лексики в українській мові, бо науковий мовний матеріал, зокрема світовий, видавався виключно російською мовою.

Практика перекладу російськомовних художніх текстів, на відміну від наукових, сягає достатньої лексико-семантичної та синтаксичної точності для максимально точного збереження змісту оригінальних текстів. Щодо перекладу наукових російськомовних текстів, то така практика потребує удосконалення або відходу від калькування російської термінології. Найбільшу складність у перекладачів та редакторів викликає переклад активних російських дієприкметників із суфіксами -ущ- (-ющ-), -ащ- (-ящ-), які широко вживані в російській мові для творення термінів-словосполучень та номенклатурних назв. Перш за все це стосується точних наук, де термін є точно визначеним поняттям, нерозуміння якого тягне за собою відхилення від суті розглядуваного предмета.

Поширена думка про скудність української мови на активні дієприкметники із суфіксом -ч- не зовсім відповідає дійсності: “Базою для творення активних дієприкметників теперішнього часу служать дієслівні основи всіх класів крім XII, а також дієслів доконаного виду VII класу” [8, с. 409]. Як бачимо, обмежень для перекладу російських дієслівних форм не існує, враховуючи можливість передачі змісту таких слів за допомогою прикметників на -альний (-яльний), -ильний, -увальний (-ювальний), -івний, -льний, -чий; іменниками на -ник, -ач, -ець, -ар; описових зворотів – який (що) + дієслово. Питання лише у більш точному й доречному виборі саме того варіанта перекладу, який максимально наближено передасть зміст перекладуваного слова.

Трансформація дисципліни у вищій школі ділова українська мова на українську мову за професійним спрямуванням вимагає детального розгляду студентами наукового стилю, зокрема фахової термінологічної лексики та системи творення термінів, про яку сталої думки немає навіть серед науковців, що, у свою чергу, породжує ряд труднощів при викладанні цієї дисципліни у вищій школі. Одним із невизначених моментів при вивченні терміносистем різних галузей є неунормованість вживання активних дієприкметників теперішнього часу. Перепоною для цього на сучасному етапі розвитку української мови є розповсюдженою у численних підручниках та посібниках думка про те, що “для української літературної мови дієприкметникові форми на -учий (-ючий), -ачий (-ячий) є нехарактерними” [3, С. 260; також 1, С. 141].

А чи такі вони вже “нехарактерні” зараз, наприклад, для наукового стилю? Якщо звернутися до академічного Російсько-українського словника наукової термінології то помітимо, що активних дієприкметників теперішнього часу із суфіксом –ч- там чимало, що, напевно, викликано прагненням науки до максимальної точної конкретизації значень термінів і номенклатурних назв. Але й там їх не вистачає, бо, мабуть, і тут спрацювала установка на обмежене використання дієприкметників, що, у свою чергу, призводить до плутанини у визначенні конкретного змісту перекладуваного російського активного дієприкметника, коли часто такий перекладається виключно тільки віддієслівним прикметником (*задерживающий эффект – затримувальний ефект*) або виключно активним дієприкметником (*фотосенсибилизирующий краситель – фотосенсибілізуючий барвник*), хоча в російській мові дієприкметник може мати як значення прикметникове (стала ознака), так і дієприкметникове (ознака виражена за дією, тимчасовим протіканням у часі). Таким чином наявність двох можливих семантичних значень призводить до частих випадків неправильного тлумачення російських активних дієприкметників, і, як наслідок цього, втрачається точне значення того чи іншого терміна, що виражений дієприкметником, коли часова категорія втрачається у перекладному віддієслівному прикметнику – тобто втрачається первинне значення перекладуваного слова.

Отже, на сучасному етапі розвитку термінологічної лексики при перекладі російських активних дієприкметників теперішнього часу слід використовувати різноманітні засоби для такого перекладу, що максимально точно передають зміст перекладуваного слова. Ознаки суб'єктів і об'єктів дії можна передавати за допомогою прикметників (*лечащий – лікувальний, пленкообразующий – плівкотвірний*); назви об'єктів і суб'єктів дії іменниками (*деформирующий – деформувальник, играющий – гравець*); російські активні дієприкметники із суфіксами -ащ (-ящ), -ущ (-ющ) залежно від значення слід перекладати як віддієслівними прикметниками (*задержующий – затримувальний*), так і активними дієприкметниками із суфіксом -ч- (*задержующий – затримуючий*). Щодо описових зворотів або підрядно-означальних речень, то вони не можуть мати притаманну термінам і номенклатурним назвам точність і можуть зробити речення вельми обтяжливим, тому при перекладі точних визначень їх слід уникати. Ці особливості вживання активних дієприкметників теперішнього часу в терміносистемах та більш широку можливість використання дієслівних форм при перекладі чи творенні термінів та номенклатурних назв треба враховувати при розгляді наукового стилю на заняттях з української мови за професійним спрямуванням у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко-Давидович Б. І. Як ми говоримо. – К.: Либідь, 1991.
2. Жовтобрюх В. Ф., Муромцева О. Г. Культура мови вчителя: Курс лекцій / За ред. О. Г. Муромцевої. – Харків: Гриф, 1998.
3. Зубков М. Г. Сучасне українське ділове мовлення. – Х.: Торсінг, 2001.
4. Практикум зі стилістики української мови: науковий та офіційно-діловий стилі: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Є.І. Світлична, А.А. Берестова, Ю.О. Цвяшко, Н.В. Піддубна, Л.Г. Жук. – Х.: Вид-во НФАУ; Золоті сторінки, 2002.

5. Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / В.В. Гейченко, В.М. Завірюхіна, О.О. Зеленюк та ін. – К.: Наук. думка, 1998.
1. Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки / Й.Ф. Андреш, С.А. Воробйова, В.М. Кравченко та ін. – К.: Наук. думка, 1994.
2. Російсько-український словник наукової термінології: Хімія. Біологія, Медицина / С.П. Вассер, І.О. Дудка, В.І. Єрмоленко та ін. – К.: Наук. думка, 1996.
3. Сучасна українська літературна мова. / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1991.

ПАРТНЕРСТВО І ПОШУК ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ РОБОТИ НАД ТЕРМІНОЛОГІЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ

ЩЕРБИНА Е.Б

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Ми всі є свідками того, як у сферах нашого життя розширюється функціонування української мови. Відчутно це нині в науці, культурі, мистецтві.

З нинішнього учбового року дисципліну “Ділова українська мова” трансформовано в дисципліну “Українська мова” (за фаховим спрямуванням). Звичайно, справа не лише в зміні назви, але й в більш поглибленому вивченні мови в аспекті майбутньої спеціальності. Саме це й обумовило перегляд певних розділів учбової програми, розширення тем, що пов’язані з науковою термінологією певних фахових напрямків, а також професій-ною лексикою.

Слід відзначити, що державне забезпечення всебічного розвитку української мови, підняття її престижу сприяло пошуку роботи над підготов-

кою та виданням термінологічних словників у країні. За останні десятиліття вийшло чимало термінологічних словників у різних галузях знань, у тому числі біології, хімії, математики, медицини та інш.

Що ж до термінологічних словників з дизайну та образотворчого мистецтва, то їх надзвичайно мало, немає академічного видання, а ті поодинокі збірки, які випускалися протягом минулих десятиліть, не охоплюють необхідне коло термінологічних слів, які стали понятійною основою теорії й історії дизайну та образотворчого мистецтва. Перекладних кілька мовних термінологічних словників взагалі немає.

Гостру потребу в російсько-українських, російсько-українсько-англійських словниках з вищевказаних спеціальностей відчувають студенти й аспіранти академії дизайну і мистецтв. Вивчаючи курс української мови за фаховим спрямуванням, студент мусить вільно орієнтуватися в термінологічній лексиці, оскільки вона є основним структурним елементом в певній галузі. За повної або часткової відсутності відповідних термінологічних тлумачних і перекладних словників вирішити цю задачу надзвичайно складно. Тому однією із начальних проблем, яка постала перед викладачами, було укладання на данному етапі термінологічних перекладних словників.

Враховуючи те, що в нашій академії є добрий десяток спеціальностей і спеціалізацій, ми розуміли, що робота над укладанням перекладних словників трудомістка і потребує зусиль чималого колективу.

Тому вирішено було залучити студентів до цієї роботи. На заняттях з української мови вони отримали загальні знання з термінологічної лексики сучасної української мови. Спочатку були розподілені між студентами певні тематичні групи і окреслено загальний хід роботи. Студенти мусили дібрати терміни з відповідних спеціальностей, згрупувати в алфавітному порядку і виконати, де це було для них можливо, переклад.

Під час роботи, яка тривала протягом семестру, студенти отримували консультацію педагога, а також самі пропонували власні прийнятні варіанти перекладу.

Таке партнерство викладача і студентів виявилось доволі плідним. По-перше, студенти вчаться працювати з науковим понятійним апаратом, знайомляться з термінологічними словниками власної і суміжних спеціалізацій, знаходять необхідну інформацію в бібліотеках і світовій мережі Internet, тобто долучаються до системної науково-дослідної роботи в галузі дизайну і образотворчого мистецтва.

По-друге, така робота значно збагачує лексичний запас студентів, дозволяє оволодіти нюансами мови і мовлення, що необхідно для майбутнього дизайнера, художника, мистецтвознавця.

По-третє, творчий контакт педагога і студентів на терені укладення перекладних термінологічних словників сприяє активізації знань, вносить в такий взаємопошук цікаві нетривіальні елементи.

І, насправді, партнерська діяльність педагогів і студентів нашої академії виявилася ефективною. У доборі термінологічної лексики взяло участь близько 92% студентів денного та заочного відділення.

У результаті активної діяльності протягом лише одного семестру студентами 1 курсу спеціальності “мистецтвознавство” факультету “образотворче мистецтво” було дібрано близько 1600 термінів і перекладено на українську мову. Нині електронний варіант майбутнього перекладного термінологічного мовника з образотворчого мистецтва віддано для ознайомлення і редакції на кафедрі теорії та історії образотворчого мистецтва.

Триває також і підготовча робота над термінологією в галузях промислового, графічного і комп'ютерного дизайну, дизайну середовища і меблів

Таким чином, партнерський діалог викладача і студентів сприяє посиленню лінгвістичної компетенції студентів, збагаченню їх лексичного фонду, забезпечує розв'язання практичних, дослідних і виховних завдань навчання; в цілому допомагає становленню демократичних стосунків у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горещкий П. І. Історія української лексикографії. – К., 1963.

2. Красножан Ж. Актуальні проблеми українського термінознавства. / Південний архів (філологічні науки) – 2000. – Вип. 7.
3. Слово і фразеологізм у ситнику: Збірник статей. – К.: “Наукова думка”, 1980.
4. Федонюк В. Перекладне словникарство в Україні і досвід сусідів: Матеріали Міжнародної конференції. – К., 2000.

**ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
У ВИКЛАДАННІ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

АНОРУЄ О.О., БЛИК О.М., ЖЕНЖЕРА Н.С.

Харківська державна академія культури

Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства, а також соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у багатьох сферах людської діяльності. Це стосується також і реформування освіти. Національною програмою “Освіта. Україна ХХІ сторіччя” передбачено забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження у навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти. Значне місце в цьому процесі посідає дистанційне навчання.

Дистанційне навчання – це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп’ютерні навчальні програми різного призначення та сучасні телекомунікації з метою доставки навчального матеріалу та спілкування.

Основною і необхідною складовою частиною дистанційного курсу має бути структурована база знань, яка повинна містити навчальний матеріал у відповідності до вимог навчальної програми, організований або у вигляді гіпертекстової структури, або у вигляді системи гіпермедіа.

Розглянемо можливості використання елементів дистанційного навчання під час вивчення курсу “Ділова українська мова” студентами заочної форми навчання.

Програмні засоби інтерфейсу студентів реалізують такі види навчальної роботи: перегляд теоретичних матеріалів інформаційних блоків, тренінг з теорії, контрольне тестування з теорії, робота зі словниками, робота із моделями мовного оформлення документів, тренінг з правопису, контрольне тестування з вироблення правописних умінь і навичок, мовного оформлення документів.

Інформаційний блок містить теоретичний матеріал, викладений відповідно до чинної програми за розділами: “Функціональні стилі сучасної української літературної мови”, “Писемне ділове спілкування”, “Усне ділове спілкування”, “Морфологічні засоби офіційно-ділового стилю”, “Синтаксис офіційно-ділового стилю”, “Правопис прізвищ”, “Правопис іншомовних слів”, “Розділові знаки в простому і складному реченнях”.

Режим тренінгу передбачає виконання студентами різнорівневих завдань після певних інформаційних блоків і дає можливість повернення до незрозумілих частин тексту після тестування. Завдання в режимі тренінгу – це тести, які обов’язково супроводжуються внутрішнім зворотним зв’язком. Після відповіді на кожне питання на екран монітора виводиться повідомлення про правильність виконання завдання, при негативному результаті надається можливість переглянути відповідний фрагмент теорії.

Режим контролю передбачає тестування студентів без внутрішнього зворотного зв’язку. Тести складено відповідно до трьох рівнів розвитку самостійної пізнавальної діяльності студентів (репродуктивний, реконструктивний і творчий). У режимі контролю студентів пропонується певна кількість контрольних питань і вправ, які відбираються машиною випадково з усієї сукупності питань даної теми, але подаються відповідно рівням засвоєння.

Таким чином слід зазначити, що комп’ютерні комунікації і новітні засоби навчання надають традиційному навчанню додаткові можливості або шляхом надання послуг навчання для широкої, розподіленої у просторі аудиторії, або

шляхом забезпечення нових способів вивчення та викладання більш гнучкою і відкритою манерою.

СИСТЕМА МЕТОДІВ ТА ФОРМ КОНТРОЛЮ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ З КУРСУ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ ЗАКЛАДІ

БАЗАРОВА В.І.

Національний фармацевтичний університет

Досвід роботи викладачів НФаУ з курсу латинської мови дозволяє виділити й охарактеризувати головні положення, пов'язані з системою контролю знань студентів.

Поняття системності передбачає взаємозв'язок і взаємообумовленість усіх її елементів. Такими складовими елементами є підсумковий семестровий контроль, підсумковий річний контроль та заключний річний контроль.

Взаємозв'язок між цими елементами знаходиться в системності (регулярності) проведення контролю і в ступенюванні змісту та форм контролю – за ступенем зростаючої складності.

Традиційними формами контролю знань студентів є індивідуальне опитування, заліки, іспити і більш сучасні форми: комп'ютерне тестування, письмове тестування, контроль залишкових знань.

Контроль засвоєння знань здійснюється на кожному практичному занятті шляхом усного та письмового опитування. Після вивчення кожної теми студенти проходять тестовий контроль або виконують письмову контрольну роботу.

Використання у навчальному процесі тестових завдань сприяє активізації знань, а також оперативному проведенню контролю успішності їх засвоєння.

Комп'ютерний тестовий контроль студентів дозволяє за короткий проміжок часу виставити об'єктивну оцінку знань, а також може бути використаний для консультацій студентів. Перевагою комп'ютерного методу перевірки знань є більша об'єктивність в оцінюванні знань, бо оцінку виставляє не викладач, а комп'ютер, що сприяє усуненню фактору її завищення або заниження. Використання цього методу дозволяє розширити можливості студентів зафіксувати в пам'яті правильну відповідь.

Практика проведення контролю знань з застосуванням тестової перевірки довела їх достовірність і об'єктивність, а також дала можливість посилити індивідуальну роботу з невстигаючими студентами.

Мета підсумкового річного контролю визначає і більший обсяг, і більше ускладнення порівняно з підсумковим семестровим контролем.

Заключним річним контролем є державний іспит з латинської мови. Він логічно завершує систему всіх форм контролю.

Описана система контролю знань внутрішньо організована і психологічно мотивована.

ПРИНЦИП МОТИВАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ЛАТИНСЬКОЇ КЛІНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

БАЛАКИРСЬКА В.Ю.

Харківський державний медичний університет

Володіння спеціальною термінологією є, певною мірою, однією з ознак професіоналізму. Розуміння термінології необхідно для кращого сприйняття інформації за спеціальними курсами та окремими дисциплінами. Засвоєння основ термінології може вважатися продуктивним тільки тоді, коли є реальна можливість безпосередньо застосувати теоретичний досвід, отримані навички.

Відірваність курсу латинської мови, що викладається за програмою міністерства на I курсі, від спеціальних дисциплін – госпітальна хірургія, терапія, дитяча хірургія та багато інших на старших курсах, – руйнує той мотивуючий зв'язок, що виправдовує інтелектуальні зусилля студентів, спрямовані на засвоєння лексичного матеріалу з латинської мови взагалі, та зокрема греко-латинських дублетних коренів, що є базовими складовими елементами медичної термінології, всіх її розділів.

Відсутність у студентів першого року навчання поля практичного застосування знань цих основних елементів, розуміння необхідності опанування певною термінологічною базою приводить не тільки до відсутності бажання вчити запропонований лексичний матеріал та низької успішності, але надалі, до труднощів сприйняття інформації за різними медичними спеціальностями.

Неможливість перенесення курсу латинської мови на старші курси примушує шукати нові шляхи у викладанні розділу “Клінічна термінологія” на першому курсі медичного навчального закладу, вносити “мотивуючі” види роботи студентів, максимально, але адекватно для цього періоду навчання та рівня знань, наближені до умов безпосереднього практичного застосування відомостей з області латинської мови. Це, насамперед, практичні завдання по роботі з окремими текстами з медичних клінічних довідників або з реальних історій хвороб. Завдання можуть бути сформульовані: прочитати витяг з історії хвороби чи дані щодо етіології, симптоматики захворювання з довідників, підручників, тексту лекцій, виділити клінічні терміни, пояснити їх значення, враховуючи значення складових словотворчих елементів.

Наприклад: “Хворий скаржиться на болі в ретростернальній області,” де прикметник “ретростернальний” (префікс “ретро” – (retro-) – позаду, корінь “стерн-“ (stern-) – грудина) має значення “поза грудиною” – “позагрудинний”. Цікавими та дуже наочними для студентів можуть бути завдання пояснити клінічні діагнози: “ішемічний інсульт з декстрогеміпарезом”, “хронічний ентероколіт, змішана форма з дискінезією товстої кишки та диспепсичним синдромом”, “хронічний некалькульозний холецистит з дискінезією жовчного міхура

за гіпотонічним типом”, “перфоруєча виразка шлунка”, “міокардичний кардіосклероз”, “повна атріо-вентрикулярна блокада”.

Подібні витяги доцільно супроводжувати вказівками щодо першоджерел, які підбирати, консультуючись з викладачами окремих клінічних кафедр.

На наш погляд, цим було б досягнуто момент мотивації у викладанні клінічної термінології. Дуже важливо, залучивши принцип мотивації, ще на першому курсі переконати студентів у значущості в їх майбутній професійній діяльності знання та володіння основами медичної термінології та латинської мови, мови, щодо якої дуже часто навіть у середовищі спеціалістів-медиків, на превеликий жаль існує цілком хибна думка як про щось не раціональне, зайве, як на традиційний, але далеко не обов’язковий елемент професії.

ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

БЕРЕСТОВА А.А.

Національний фармацевтичний університет

Розширення суспільних функцій української мови в її державному статусі вимагає посиленої уваги до культури української мови. Держава постійно слідкує за мовними проблемами в галузі освіти задля прагнення досягнути високих світових стандартів у зв’язку з гуманітаризацією та гуманізацією на національних засадах. Необхідність якісної гуманітарної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі вимагає від викладачів-мовників уміння творчо втілювати концепцію гуманітарної освіти. Мова віддзеркалює загальний рівень культури спеціаліста, стає своєрідним її інтегратором.

Курс української мови у вищому навчальному закладі має органічно продовжувати вивчення рідної мови на більш високому рівні. Піднесення мовної

культури фахівця є тією системою морально-етичних, інтелектуальних координат, через яку можна подолати трагічність сучасного стану національної еліти (недостатню кількість ініціативних, енергійних членів населення під час виконання своїх обов'язків).

Завдання мови у вищому навчальному закладі можна класифікувати як практичні, так і наукові. У фармацевтичному університеті українська мова не є профільною дисципліною, а тому цей курс підпорядковується практичній меті (користування мовою як засобом професійного спілкування).

Курс, який з цього року має назву “Українська мова” (за професійним спрямуванням) має на меті, на наш погляд, розв'язання проблеми мовного виховання особистості, сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Програма курсу зосереджена на оволодінні відповідними фармацевтичному фаху терміносистемами сучасної української мови, професійною фразеологією, науково-виробничими жанрами, на шліфуванні культури мовного спілкування включає відомості виникнення української літературної мови, про складні випадки різноманітних форм (вимова, наголос, слововживання та ін.), відомості про специфіку терміна, принципи термінотворення й перекладу, про види писемних робіт наукового та офіційно-ділового стилів. Спеціальна увага приділяється в цьому курсі діловому усному мовленню відповідно до фаху студента (бесіда керівника з підлеглим, провізора з відвідувачем аптеки та ін.). Орієнтація йде на ті мовні розділи, які будуть потрібні студентам у подальшому професійному житті (стилістика, культура мови, ділова мова тощо). Тобто курс зорієнтований на підготовку національно свідомого висококультурного фахівця, що фахово володіє державною мовою.

Проте за умов інтенсивного навчання (маємо підстави для такого твердження, оскільки курс “Українська мова” (за професійним спрямуванням) надзвичайно обмежений навчальним планом – 36 аудиторних годин) добір навчального матеріалу набуває особливого значення. Врахувавши досвід викладання української мови в НФаУ, викладачами кафедри був створений посібник “Практикум з української мови: науковий та офіційно-діловий стилі”. На наш погляд

він сприятиме досягненню мети означеного курсу. При написанні навчально-методичного видання авторами було підібрано навчальний матеріал, пов'язаний з професійною діяльністю. Уся увага зосереджена на відпрацюванні наукового та офіційно-ділового стилів. Тому що ці два стилі не лише функціонально близькі – вони є спорідненими з походження, що принципово уможлиблює нове зближення в умовах історичної потреби. А також мають близькі, взаємно проникні і навіть спільні мовні засоби різних рівнів. І уміле використання цих засобів – необхідна умова досягнення успіху в професійній сфері.

Практичний курс сучасної української мови покликаний формувати мовну особистість спеціаліста, здатну до розв'язання різноманітних комунікативних завдань у всіх практично актуальних сферах спілкування.

ЛІНГВОМЕТОДИЧНИЙ ОПИС ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ПІДРУЧНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

БЄЛІКОВА О.В

Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури

Своєрідність української національної культури створює певні труднощі сприйняття при використанні фразеологічного матеріалу іноземними учнями, тому що вони слабо володіють екстралінгвістичною інформацією, яка зосереджена у фразеологічних одиницях (далі ФО). У зв'язку з цим необхідно знаходити оптимальні шляхи удосконалювання моделі навчання з урахуванням особливостей міжкультурної комунікації, за рахунок більш глибокого і різнобічного входження в національно-культурну специфіку мовного поведіння носіїв мови і культури.

Фразеологія — одна із найобразніших і “консервативних” мовних підсистем. На відміну від лексики, вона менш піддається мовним змінам, зберігає в

собі застарілі слова, архаїчні форми і синтаксичні конструкції. Ця здібність до “історичної акумуляції” особливо яскраво виявляється в змістовному аспекті. Значна частина стійких сполучень зв'язана з різними реаліями українського побуту, фактами історії, древніми народними віруваннями, звичаями й обрядами.

Що стосується культурного компонента ФО, то він може розкриватися на рівні поверхневої денотації, тобто в плані синхронії, коли фразеологізм називає специфічну національну реалію, чи в діахронічному аспекті — при розгляді прототипу ФО.

У тому випадку, коли національно маркованим є один з компонентів словосполучення-прототипу (розбити глек), говорять про розчленоване відображення національної культури ФО.

Краєзнавчо цінним може виявитися і весь прототип ФО цілком: Дим стовпом, скипіти гнівом, товкти воду в ступі, від землі не видно, тирси дати, видно пана по халявах; пані б'ються, а в казаків чуби тріщать і т.д.

Як показав аналіз національно маркованих російських і українських ФО, сфери людського досвіду, до яких сходять ці одиниці, в основному збігаються, як збігаються і рубрики лінгвокраєзнавчої (діахронічної) класифікації фразеології (ФО з назвами страв, одягу, грошових одиниць і т.п.).

Особливий практичний зміст здобуває порівняльний аналіз ФО в краєзнавчому аспекті, що сприяє розширенню фонових знань учнів і формуванню в них лінгвокраєзнавчої компетенції, дозволяє попередити прогнозовані специфічні помилки, викликані інтерференцією, і усунути інтерферируючий вплив рідної мови і культури учнів.

Так, наприклад, російський фразеологізм ни рыба ни мясо може сприйматися китайцями за аналогією з китайським *fei lu fei ma* (букв.: ні осел ні кінь) як “ні на що не схожий”. В українському варіанті – Не сіло не впало.

Таким чином, результати порівняльного аналізу ФО російської й української мов дають можливість представити значення ФО глибше й об'ємніше відповідно до мовної реальності, відбитій в процесі комунікації. Дослідження співвідношення культурного фону російських і українських ФО і вироблення

форм і способів презентації цих одиниць іноземним учням сприяє удосконалюванню моделі навчання з обліком міжкультурної комунікації. Результати порівняльного аналізу ФО російської й української мов дають можливість представити значення ФО глибше й об'ємніше відповідно до мовної реальності, відбитої в процесі комунікації.

Запропонований лінгвометодичний опис факторів є надійною основою для добору мінімізації конкретних ФО у підручнику української мови для іноземних студентів. Цей же лінгвометодичний опис може полягти в основу порівняльного аналізу ФО української мови і рідної мови іноземних студентів, що у свою чергу допомагає подолати лексико-семантичну інтерференцію.

РЕЙТИНГОВАЯ СИСТЕМА – ОДНА ИЗ ФОРМ КОНТРОЛЯ УСВОЕНИЯ ЗНАНИЙ

БУРНОС О.И.

Харьковский государственный медицинский университет

Контроль усвоения знаний изучаемого студентами материала один из необходимых и важных этапов обучения. Одной из форм контроля усвоения знаний является рейтинговая система.

Рейтинговая система – это комплексный показатель общетеоретической подготовки и практических навыков обучающихся. Эта система дает возможность оценить эффективность и качество работы студентов. Для проведения рейтингового контроля знаний студентов, курс латинского языка и медицинской терминологии поделен на модули, которые содержат письменный программный контроль по темам и устный опрос с коэффициентом сложности (КС). Текущий программный контроль «Удовлетворительно» – 3 балла, «Хорошо» – 4 балла, «Отлично» – 5 баллов, самоподготовка к итоговой контрольной работе в аудитории

имеет КС – 5 баллов, рубежная контрольная – 10 баллов, итоговая работа за тремя разделами медицинской терминологии (анатомическая, клиническая, фармацевтическая) – 15 баллов. Оценка «Неудовлетворительно» имеет ноль баллов

Дополнительные баллы студенты могут получить: 1) за разработку таблиц, их оформление и тиражирование; 2) подготовку реферата НИРС; 3) подготовку доклада и участие в конференции научного студенческого кружка кафедры или студенческой научной конференции университета.

За невыполнение домашнего задания по определенной теме от полученного количества баллов за програмконтроль отчисляется один балл.

Студенты, которые набрали количество баллов соответствующее оценке «отлично» от письменной работы на зачетном занятии освобождаются и получают зачет на предпоследнем занятии, показав отличное знание медицинских крылатых выражений и теоретического материала.

На кафедре латинского языка и медицинской терминологии Харьковского государственного университета рейтинговый контроль знаний студентов проводится, начиная с 1995/96 учебного года. Перед введением его, на кафедре был проведен учебно-методический семинар на тему: «Особенности рейтинговой системы оценки знаний студентов по курсу латинский язык и медицинская терминология».

В результате обсуждения коллектив кафедры пришел к выводу, что оценка знаний на каждом занятии должна зависеть от коэффициента сложности. Заведующей кафедрой была разработана таблица начисления баллов согласно коэффициенту сложности, отвечающей оценке знаний.

Было решено, что каждый преподаватель должен иметь тетрадь, в которой были бы зафиксированы результаты оценки знаний студентов по рейтинговой системе и количество баллов, которые они получили.

В 1996 – 1997 учебном году было решено провести учебно-методический семинар на тему «Пути усовершенствования организации текущего контроля и рейтинговой оценки контроля знаний», на котором были подведены итоги кон-

троля оценки знаний согласно рейтинговой системе и внесены уточнения в таблицу начисления баллов согласно коэффициенту сложности (КС), в частности в разделах «Клиническая терминология» и «Фармацевтическая терминология и рецептура», а также подтверждена целесообразность контроля знаний студентов согласно рейтинговой системе. Работа по усовершенствованию положения о рейтинговой системе контроля знаний проводилась в течение всех последующих лет.

Было принято решение, что студенты, которые не набрали, согласно рейтингу, количество баллов соответствующее оценке «удовлетворительно» без разрешения заведующей кафедрой к дифзачету не допускаются, а те, которые на дифзачете получили оценку «неудовлетворительно» к передаче допускаются только по разрешению декана соответствующего факультета.

Таким образом, на кафедре латинского языка и медицинской терминологии контроль знаний студентов согласно рейтинговой системе проводится уже в течение семи лет, и каждый год, подводя итоги, коллектив подтверждает целесообразность его применения.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКА ДІЛОВА МОВА”

ВОЙЧУК Н.Г., ЛИМАР О.В.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Дисципліна “Українська ділова мова”, яка викладається на всіх факультетах університету, потребує забезпечення навчальною літературою, зокрема, збірниками практичних завдань і методичними матеріалами.

Бібліотека аграрного університету має таку кількість навчальних посібників і довідників з ділового мовлення, яка забезпечує лише самостійну роботу студентів.

Тому для аудиторних занять викладачами кафедри української та російської мов було укладено роботу “Ділові папери. Навчально-методичні матеріали з української ділової мови для студентів I-II курсів” у двох частинах, присвячену письмовому аспекту ділового мовлення – оформленню документів.

Структурно робота складається з п'ятнадцяти тем і містить зразки двадцяти двох видів документів. До кожної теми подаються завдання на засвоєння основних лексем і стійких словосполучень ділового стилю, вправи на опанування правописних норм, вправи з перекладу та редагування, завдання щодо складання кожного ділового паперу.

Роботу доповнюють словник усталених зворотів ділового мовлення, правила орфографії в таблицях, список рекомендованої літератури.

“Навчально-методичні матеріали з української ділової мови” допомагають студентам оволодіти методикою складання ділових паперів, удосконалити знання норм української літературної мови.

Крім того, під час вивчення теми “Терміни в діловому стилі” студенти мають змогу працювати зі “Словником економічних термінів”, підготовленим спільно з кафедрою бухгалтерського обліку. Словник містить 266 економічних термінів та їх визначення.

Сьогодні викладачі кафедри української та російської мов готують до друку “Словник стійких зворотів ділового мовлення”, який стане у пригоді не тільки студентам, але й усім викладачам та співробітникам університету.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

ВОЛОБУЄВА О.О.

Національний фармацевтичний університет

Збільшення кількості іноземних студентів в Україні вимагає від багатьох вищих навчальних закладів викладання іноземною мовою. У Національному фармацевтичному університеті вже другий рік навчаються студенти, що слухають усі дисципліни англійською. Вони представляють різні країни: Маврикій, Сирію, Ліван, Оман, а оскільки англійська мова не є для них рідною, то створюються певні проблеми для сприйняття навчального матеріалу. Крім того, виявилось, що найчастіше такі студенти незнайомі з граматичними категоріями латини, які не мають аналогів в англійській мові: рід неістоти, рід прикметника, відмінки, відміни, дієвідміни тощо. Все це вимагає створення відповідного методичного матеріалу, який би враховував усі вищезазвані особливості. Отже, для забезпечення навчального процесу було підготовлено методичний матеріал: написано підручник “Latin for pharmaceutical students”, складено 4 підсумкові контрольні роботи, екзаменаційні білети.

На кафедрі українознавства та латинської мови є підручник з латинської мови для студентів фармацевтичних вузів та факультетів університетів, написаний українською та російською мовами, але зважаючи на вищезгадані причини він був принципово перероблений. Була змінена структура та принцип пояснення навчального матеріалу, у зв'язку з чим значної переробки зазнали теми “Система іменників в латинській мові”, “Прийменники”. Була додана лексика, що вживається у фармації англословних країн, але яка була відсутня в українському (російському) варіанті підручника (теми: “Іменники III відміни”, “Прикметники I-II відміни”, “Ботанічна номенклатура”). Щодо ботанічної номенклатури, то, враховуючи той факт, що одна латинська ботанічна назва може мати

п'ять і більше синонімічних англійських відповідників, до кожної латинської назви рослини в нашому підручнику подається 2-3 найуживаніших англійських еквівалентів. До цього ж подано матеріал з ознайомлення з двома основними принципами вживання кожної з цих назва, яке залежить від їх місця в англійському виразі. Для перекладу подаються фрази, побудовані за обома принципами. На відміну від українського чи російського підручника, англійський варіант не містить текстів для перекладу, що, на нашу думку, не є доцільним для іноземних студентів, але за рахунок цього збільшена кількість виразів для перекладу латиною.

При написанні підручника враховувалися англійська фармакопея та фахові видання англійською мовою. Виявилось, що в англійській мові немає однієї сталої моделі формулювання фармацевтичних термінів, тому для перекладу латиною подаються різні моделі термінів, але перевагу віддано тій, що вживається в англійській фармакопеї: означення + узгоджене означення + неузгоджене означення.

Для перевірки знань було складено 4 контрольні роботи, які перевіряють засвоєння студентами таких базових тем, як “Іменники I-II відміни”, “Прикметники I-II відміни”, “Іменники та прикметники II відміни”, “Хімічна номенклатура”.

Для того, щоб полегшити вивчення латинської лексики, зараз на кафедрі готується до друку 5-мовний фармацевтичний словник, що вміщуватиме латинські, російські, французькі, англійські та арабські еквіваленти.

На сьогодні можна сказати, що складений курс своє завдання виконав, бо з тих студентів, що навчалися англійською мовою минулого року, на “відмінно” склали іспит 70% і 30% – на “добре”.

Але цей підручник вимагає доповнень і вдосконалень з урахуванням сучасної фармацевтичної термінології.

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ЦІННІСТЬ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА

ДМИТРІВА О. О.

Національний фармацевтичний університет

Одним із основних напрямків розвитку системи освіти є гуманізація навчання, основною метою якої є формування духовно розвиненої, пристосованої до універсалізованої культури людини, яка має сформовані навички самоосвіти, самовиховання, постійної реалізації творчого потенціалу особистості з метою задоволення своїх інтелектуальних потреб. Висунення на перший план гуманістичних пріоритетів передбачає підвищення рівня загальної культури, освіти, розширення власного світогляду студента.

Гуманізація вищої освіти є важливим компонентом підготовки майбутніх спеціалістів. Вирішити цю проблему навряд чи можливо лише завдяки впровадженню спеціальних курсів. Метою викладача повинно бути не лише надання певного обсягу знань з конкретної дисципліни, а й вихід за межі навчальних планів.

Розглядаючи це питання необхідно зазначити, що викладання латинської мови у фармацевтичному вузі передбачає не тільки вивчення фахової фармацевтичної, клінічної та медичної термінології, певних граматичних форм, а, головним чином, являє собою загальноосвітню цінність. Величезна увага приділяється латинській мові не лише тому, що це одна з найважливіших дисциплін у фармацевтичній галузі, а тому, що вона має безперечний привілей серед усіх існуючих мов як база для творення термінів.

Протягом століть латинська мова була основною мовою науки, релігії та філософії. Поряд з давньогрецькою мовою вона є джерелом для утворення міжнародної суспільно-політичної та наукової лексики.

На даному етапі курс латинської мови передбачає не тільки надання певного обсягу знань, що включає в себе відпрацювання навичок правильного використання спеціальної фармацевтичної термінології, розуміння написання рецептів, але й ознайомлення студентів з історією та культурою Давньої Греції та Рима.

Знайомство з античним світом відбувається з перших сторінок підручника, в якому після кожного заняття представлено латинські крилаті вислови, вивчення яких поширює культурний кругозір студентів, змушує замислюватись над сучасним буттям, вчить робити правильний вибір, бо, як відомо, крилаті вислови – це народна мудрість, яка допомагає більш ширше розкрити духовний світ людини та її психологію. Поряд з основним навчальним матеріалом існує додатковий у вигляді робочого зошита, на сторінках якого розміщені невеликі за обсягом тексти про історію античних міст, міфологію, релігію та архітектуру.

Значний вплив на піднесення культурного рівня студентів має також науково-дослідна робота, яка висвітлюється кожного року на студентській олімпіаді, охоплюючи різноманітну тематику стосовно античного світу, та написання рефератів, які зачитуються безпосередньо на заняттях.

Таким чином можна зазначити, що викладання латинської мови має не лише фахове практичне значення, але й підвищує культурний рівень студентів.

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМКУ – ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ІНЖЕНЕРНОЇ ОСВІТИ

ДРОЗДОВА І.П.

Харківська державна академія міського господарства

Актуальні проблеми викладання української мови у вищих технічних навчальних закладах безпосередньо пов'язані з вирішенням питань забезпечення випуску спеціалістів з високою гуманітарною культурою, обрання шляхів, форм і методів утвердження гуманізації навчального процесу, подолання психологічного бар'єру в російськомовних викладачів і студентів щодо передачі й сприйняття інформації українською мовою. Ці взаємопов'язані питання передбачають розробку комплексної системи навчання і виховання, що спрямована на підготовку всебічно розвиненої особистості.

Розв'язання цих нагальних питань займає чільне місце серед найважливіших проблем викладання та вивчення української мови у вищих технічних навчальних закладах, які постають на часі й вимагають термінового вирішення. Мета навчання – оволодіння українською мовою як засобом спілкування, тобто навчання не мови, а мовлення, активного практичного володіння мовою. Виходячи з визначеної мети навчання, було визнано за доцільне використовувати у практичній роботі методику викладання іноземних мов, методику викладання російської мови як іноземної, характерні для них прийоми (ділові й рольові ігри тощо).

Удосконалення методики викладання української мови є пріоритетним завданням. Гуманістична мета при вивченні та поглибленні знань передбачає насамперед розвиток творчих можливостей слухача. Їх практичне втілення пов'язане з різноманітними формами навчального процесу, а саме:

- навчальна ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, робота з діловими паперами та науковою інформацією;
- застосування методів проблемного навчання;
- індивідуалізація завдань з конкретних тем;
- пошуки оптимального систематичного обліку роботи кожного.

Широке використання методів і засобів навчання розвиває лінгвістичне мислення, мовну інтуїцію, стимулює розвиток гуманітарних рис характеру, зокрема почуття відповідальності за результати навчання, формує навички користування певними комунікативними моделями відповідно до мети спілкування.

Практичне оволодіння студентами українською мовою передбачає використання її як засобу отримання та обміну необхідною інформацією за фахом. Успішне вирішення цього важливого завдання у вищій школі обумовлено правильним добром мовного матеріалу. Організація роботи з розвитку навичок спілкування в межах спеціальності починається на матеріалах тем, пов'язаних із спеціально-побутовою, суспільною сферами, а також спеціально розроблених і побудованих практичних завдань відповідної тематики (матеріали ґрунтуються на професійній лексиці). Такі попередні вправи дадуть можливість розвинути навички роботи з термінологічним словником, закріпити термінологічний мінімум. Актуальність удосконалення наукової термінології пояснюється її зв'язком з викладанням різнопрофільних дисциплін і виданням наукових праць українською мовою, зростанням значення української літературної мови як у громадському й культурному житті народу, так і в різних галузях науки й техніки. Проблема викладання технічних дисциплін українською мовою пов'язана з недостатньою впорядкованістю української наукової термінології. Завдання її систематизації, уніфікації й упорядкування можуть бути вирішені лише спільними зусиллями фахівців з технічних дисциплін та викладачів-україністів.

МЕТОДИКА РОБОТИ НАД ПРОФЕСІЙНИМ МОВЛЕННЯМ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗу

ЖИГЛО О.О.

Харківська державна академія міського господарства

Вища школа – це інтелектуально-культурне середовище, засіб формування майбутніх фахівців, культура й виховання. Науково-технічний прогрес потребує від студента, майбутнього фахівця певної технічної галузі, не тільки знання свого фаху, а й високого рівня володіння професійним мовленням.

Уміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, дає змогу краще орієнтуватися в ситуації на виробництві та в ділових контактах.

Під час опрацювання технічного тексту українською мовою виникають труднощі, які зумовлені, насамперед, відсутністю професійних термінів та словосполучень у загальних словниках, дефіцитом навчальної та науково-технічної літератури українською мовою. Викладачам вищих технічних закладів необхідно здійснювати вибір методів та прийомів навчання в ході підготовки до заняття, враховуючи його дидактичну мету, характер змісту навчального матеріалу, рівень знань студентів.

Методи навчання визначаються на основі загального змісту пізнавальної діяльності, а прийоми – конкретними діями у ході застосування цих методів. Залежно від конкретної та загальної мети виділяють такі методи:

- пізнавальний – застосування пізнавальних завдань, які поглиблюють зацікавленість студента до вивчення української професійної лексики;
- продуктивно-творчий – реалізується у творчих завданнях, спрямованих на здобуття вмінь чітко висловлювати думку українською мовою;
- репродуктивний – студенти дослівно відтворюють запропонований текст;
- експерименту – передбачає перебудову мовного об'єкта пізнання, вилучення його з одного середовища і включення в інше, у результаті чого змінюються взаємозв'язки об'єктів;
- аналогії – використовується для організації самостійної пізнавальної діяльності студентів;
- проблемного – спрямований на активізацію розумової діяльності студентів, привчає їх аналізувати матеріал;
- розповідь – це зв'язний усний виклад змісту навчального матеріалу.

Засвоєння перелічених методів забезпечує активність студентів у формуванні пізнавальної самостійності – озброює студентів інструментами пізнання, вчить працювати над діловою, професійною та термінологічною лексикою.

Кожному методу відповідають ті чи інші прийоми навчання. Ці прийоми можна поділити на дві групи: дидактико-методичні (спрямовані на засвоєння нового матеріалу) та предметні (пов'язані з певною темою і визначаються нею).

Предметом методики викладання українського професійного мовлення має бути процес навчання і виховання студентів технічного вузу засобами української лексики та фразеології із залученням даних різних наук відповідно до навчально-виховної мети на конкретному етапі вивчення певної дисципліни.

ОБУЧАЮЩАЯ ФУНКЦИЯ ЛИЧНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ

ЗОЛОТАРЕВА И.Н., КРУТОВАЯ Л.Ф.

Харьковская государственная академия городского хозяйства

Индивидуализация обучения – одна из сложных психолого-педагогических проблем высшей школы, решение которой во многом зависит от организации процесса обучения – взаимодействия обучающего и обучаемых. Поэтому одним из возможных подходов к решению данной проблемы представляется попытка рассматривания ее в контексте общей теории педагогического общения.

Как известно, педагогическое общение представляет собой многоплановый процесс установления контактов между обучающим и обучаемыми в ходе их совместной деятельности по передаче и получению социального опыта. В этом едином процессе неразрывно связаны три аспекта: коммуникативный – передача и получение информации; интерактивный – взаимодействие обучающего и обучаемых в ходе общения; перцептивный – восприятие, понимание и оценка общающимися друг друга.

Организация педагогического общения в условиях высшей школы имеет свою специфику, связанную, прежде всего, с содержанием учебного процесса, формами и методами обучения. В связи с этим определенным практическим интересом представляет вопрос соотношения степеней значимости отдельных аспектов педагогического общения с точки зрения обучаемых. С целью установить определенную иерархию в многоплановом процессе педагогического общения студентам I-V курсов ХГАГХ был предложен тест, выявляющий процентное соотношение отдельных аспектов. Результаты тестирования оказались следующими. 50% испытуемых ответили, что основным в ходе организации педагогического общения считают восприятие, понимание и оценку личности преподавателя как источника информации. 30% основным назвали саму информацию. 20% – формы и методы взаимодействия между обучающим и обучаемыми. Полученные результаты позволяют сделать вывод о том, что в ходе организации учебной деятельности первостепенную роль играет личность преподавателя. Подчеркнем особо, что речь идет о преподавателе не только как источнике информации, а о своеобразной обучающей функции его личности. Данное обстоятельство, безусловно, нельзя не учитывать при решении проблемы индивидуального подхода. К обучающим функциям личности преподавателя, на наш взгляд, можно отнести следующее:

1. Собственно педагогический профессионализм. Умение планировать общение.
2. Общая культура. Культура построения речи.
3. Воспитательный потенциал, Умение передать соответствующие знания и убеждения аудитории.
4. Социальные перцепции, адекватное восприятие обучаемых.
5. Умение передавать инициативу общения обучаемым, изменить при необходимости тон, стиль общения.
6. Сбалансированность отношений личности. С одной стороны – доброжелательность, внимание. С другой – требовательность.

Личность, таким образом, можно рассматривать как профессиональное орудие преподавателя, позволяющее вести полноценную учебную работу. Данное положение, по всей видимости, заслуживает внимания при анализе содержания понятия "индивидуализация общения" и, вероятно, может быть определено как одно из условий успешности решения поставленной проблемы. Итак, преподаватель должен быть в первую очередь профессионалом, носителем знаний и в то же время носителем культуры, а сама личность учащегося должна участвовать в проявлении и развитии ее же индивидуальных способностей и возможностей.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДУ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД МОВОЮ

КІР'ЯНОВА О.В.

Харківська державна академія міського господарства

Кожна конкретна і водночас типова навчальна ситуація потребує раціональних методів навчання, досконалої техніки для їх використання. Одним із традиційних, проте незмінно важливих, є метод спостереження. “Із спостережень не тільки черпають знання, у спостереженнях знання живуть, завдяки спостереженням вони, можна сказати, йдуть в обіг, застосовуються як інструменти в праці. Якщо повторення – мати навчання то спостереження – мати осмислення й запам’ятовування знань”, – зазначав В.О. Сухомлинський в одній із своїх педагогічних праць. Але, на жаль, єдиної цілісної системи застосування даного методу немає, нечітко визначено і принцип організації відповідних психічних операцій у процесі осмислення мовних явищ через самостійне спостереження. Отже, спробуємо висвітлити деякі психолінгвістичні аспекти методу спостереження.

Психологічною основою спостереження є відчуття і сприймання, на ґрунті яких розвивається уява, свідомість, мислення, пам'ять. Відчуття і сприймання – це перший крок до процесу пізнання. У вивченні об'єктів будь-якої науки, отже й у вивченні мови, метод спостереження застосовується відповідно до природи тих явищ, які вивчаються, а також з урахуванням мети їх вивчення. Провідне ж завдання вивчення мови – оволодіння культурою усного та писемного мовлення. На шляху досягнення даної межі метод спостереження має відігравати особливу роль, оскільки є найбільш природним і всеосяжним інструментом пізнання.

Будь-яке навчання є керованим процесом. Хоча даний метод потребує особливої самостійності в роботі, все ж він великою мірою залежить від правильної організації початкового етапу пізнання, формування уміння спостерігати в педагогічно і методично обґрунтованій системі, вміння слухати, відчувати й уміло, конструктивно синтезувати бачене, прочитане чи почуте. Спостерігати – означає вміти зосереджувати увагу на певних предметах, явищах тощо.

Одна із важливих закономірностей оволодіння мовою – засвоєння слів, їх граматичних форм у вигляді позначок реальних предметів та їх відношень. Поняття добре фіксуються у пам'яті і зберігаються у свідомості, тільки, якщо їх сутність достатньою мірою розкрита та усвідомлена в процесі спостереження відповідних мовних явищ, осмислення їх у формі чуттєво сприйманих мовних образів, під час формування граматичних понять, що їх називають тими чи іншими лінгвістичними явищами.

Загально дидактичні принципи засвоєння знань – принципи активності, свідомості, міцності знань, зв'язку теорії з практикою, навчання з життям – найбільш повно реалізуються, через метод спостереження. Доцільним буде його використання тоді, коли факти і явища є складними або специфічними для української мови, де спочатку необхідний аналіз дидактичного матеріалу, а вже потім формуються відповідні теоретичні узагальнення, граматичні визначення чи правила.

Метод спостереження при вивченні мови розвиває логіку думки та дії, посилює самостійність процесу навчання, усуває механіцизм у діяльності викладача, тренує пам'ять, відкриває необхідний простір для розумових зусиль. Превага даного методу над іншими очевидна, адже набуті знання відзначаються глибиною і стійкістю, що цілком відповідає загально методичній меті.

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

КРЕЧ Т.В.

Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури

Пройшло вже багато років відтоді, як сесія Верховної Ради України затвердила Закон про мови, за яким українська мова нарешті набула статусу державної у своїй власній країні.

Спробуємо визначити, чи треба взагалі вивчати українську мову в технічному вузі, яке місце посідає мова взагалі у вихованні майбутніх інженерів. На нашу думку, вже настав час зрозуміти, що від полегшення технократичного ставлення до вивчення та викладання мов наше суспільство зазнало значних втрат навіть у тих сферах, які, на перший погляд, далеко стоять від мовознавства та літературної діяльності. Людина, яка добре володіє мовою, має високу культуру, намагається постійно зростати у своєму мовному розвитку, краще виконує свої професійні та громадські обов'язки. Вона не кидає слів на вітер, логічна і послідовна в усьому. Отже, перший мотив, що має викликати зацікавленість у вивченні української мови, - це бажання впевнено відчувати себе у професійному спілкуванні, посісти чільне місце у науковому середовищі, вільно почувати себе під час наукових дискусій, конференцій, симпозіумів тощо.

Взагалі мотиви зацікавленості у вивченні української мови російськомовними студентами були виявлені нами за допомогою анкетування. Своєрідне міні-дослідження дозволяє нам зробити деякі висновки: по-перше, значна частина російськомовних студентів висловили бажання вивчати українську мову, по-друге, сфера мовних інтересів переважної більшості проанкетованих дозволяє зробити висновок про домінуючі позиції публіцистичного стилю, бо як мотив до вивчення української мови більшість студентів назвала бажання читати матеріали преси та періодики.

Ці перші кроки ми розглядаємо як етап у формуванні загальної культури, який дозволить викликати зацікавленість студентів у вивченні мови не тільки як матеріалу творчості та майбутньої діяльності, а й як засобу задоволення естетичних потреб та залучення загальнолюдських цінностей.

Ще один із найсучасніших аспектів функціонування української мови – викладання української мови іноземцям. Спеціальний курс української мови для іноземців було розроблено кафедрою української та російської мов Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури ще 5 років тому, але ступінь мотивації в іноземних студентів був надто низьким, щоб формувати повноцінні групи. Заважали понад усім і специфічні регіональні умови, що впливають на формування мовного середовища, яке є найголовнішим комунікативним фактором. Одним із важливих мотивів, що може викликати зацікавленість у іноземних студентів, ми вважаємо прищеплення любові до мови тієї країни, де студенти живуть і навчаються.

Навчання української мови стало водночас засобом підвищення загальної мовної культури, виховання фахівця, логічного і послідовного у своїй безпосередній справі. Як відомо, високий рівень мовного розвитку іноземних студентів перебуває у відношенні прямої пропорції до ступеня мотивації. Для визначення змісту рівня мотивації нами систематично проводяться соціолінгвістичні міні-дослідження з використанням анкетування та усного опитування.

Перший лінгводидактичний принцип, що ми сформулювали на стадії попереднього соціолінгвістичного дослідження, полягає в тому, що передусім

мають бути визначені мотиви вивчення української мови іноземними студентами, встановлені мовні сфери, що обмежують предмет вивчення.

Другий лінгводидактичний принцип стосується безпосередньо мовного матеріалу, який потрібно відібрати і мінімізувати з метою реального наповнення визначених попередньо сфер.

Щодо власне лінгвістичних принципів створення посібників з української мови як іноземної, то головним чинником ми вважаємо структурно-семантичний опис відібраних на попередній стадії мовних одиниць та блоків.

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ХОДІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ “ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА”

ЛИСАК Н.О.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Провідним принципом підготовки сучасного фахівця є індивідуалізація навчання, перетворення студента з об'єкта навчально-виховних впливів на активного суб'єкта професійного та особистісного становлення.

Сьогодні у відповідності до вимог нових стандартів освіти у всіх вищих навчальних закладах України читається гуманітарний курс “Психологія та педагогіка”. З нашої точки зору, він має значний потенціал у напрямі індивідуалізації навчання, що має активно використовуватись у роботі зі студентами – майбутніми фахівцями, зокрема торговельно-економічного профілю. Цей курс покликаний забезпечити не тільки становлення активної пізнавальної позиції студента, а й допомогти йому визначити, розкрити та якнайповніше реалізувати свої індивідуальні здібності, потреби, можливості, інтелектуальний і творчий потенціал.

На нашу думку, важливі аспекти індивідуалізації навчання вступають у дію в ході засвоєння змісту сучасних теорій особистості, зокрема гуманістич-

них. Видатні представники гуманістичної психології Г. Олпорт, Г. Мюррей, Г. Мерфі, К. Роджерс, А. Маслоу предметом дослідження обрали здорову творчу людську особистість.

За Г. Олпортом, здоровій особистості властиві активна позиція стосовно дійсності, самопізнання, безперервний процес індивідуалізації, тобто самовизначення та особистісного зростання. На думку К. Роджерса, центральною ланкою особистості є самооцінка, уявлення людини про себе, “Я-концепція”, що народжується у взаємодії з іншими людьми. Здатність до гнучкої самооцінки, вміння під тиском соціального досвіду переоцінювати систему цінностей, що виникла раніше, - все це визначається дослідником як важлива умова цілісності особистості та збереження її психічного здоров’я в різних життєвих ситуаціях. А. Маслоу головним джерелом людської діяльності, поведінки, вчинків вважав прагнення особистості до самореалізації, самоактуалізації в соціумі. За його переконанням, поняття “самоактуалізація” об’єднує два головних аспекти. По-перше, самоактуалізація – це гуманістична потреба, тобто прагнення приносити людям добро. Другий аспект поняття “самоактуалізація” передбачає, що особа повинна бути тим, чим вона може стати: людина повинна виконати власну місію, використовуючи всі свої можливості та здібності.

Ознайомлення з названими та близькими їм теоріями особистості має стимулювати студентів до саморефлексії, оцінки власних можливостей і перспектив, визначення шляхів самовдосконалення. Головним завданням викладання курсу “Психологія та педагогіка” є усвідомлення майбутніми фахівцями особистісної значущості психолого-педагогічних знань. У ході дискусійного обговорення навчального матеріалу ми прагнемо спонукати студентів до спільної бесіди, щоб кожен з них мав змогу висловити свою точку зору й поміркувати, як можна використати у власному професійному та особистісному вдосконаленні обговорювані ідеї. Зміст матеріалу повинен підштовхнути студентів до роздумів: хто вони є, чого прагнуть, чого бажають досягти у житті?

Курс “Психологія та педагогіка” покликаний теоретично і практично підготувати майбутнього фахівця до роботи в умовах ринкових відносин, сфор-

мувати у нього бажання бути самостійним у своїх вчинках, бажання самовдосконалюватись аби зайняти достойне місце в сучасному соціумі.

БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ЯК СТИЛІСТИЧНА ОДИНИЦЯ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

МАРТИНОВА А.В.

Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури

Програма з українського ділового мовлення передбачає ознайомлення слухачів з таким типом складних речень, як безсполучникові складні структури. Робота над ними звичайно обмежується аналізом особливостей уживання розділових знаків між безсполучниково з'єднаними предикативними частинами. Однак цього замало. Є потреба показати слухачам курсу культури ділового мовлення стилістичні можливості цих конструкцій як окремого типу складних речень.

Поділ складних речень на сполучникові та безсполучникові ґрунтується на наявності чи відсутності таких граматичних засобів, як сполучники і сполучні слова. Відсутність у безсполучникових складних реченнях показників граматичного зв'язку реалізує недиференційований синтаксичний зв'язок, який виключає протиставлення сурядності, а відтак й можливості поділу складних безсполучникових речень на складносурядні та складнопідрядні.

Подібність будови предикативних частин сполучникових і безсполучникових речень дозволяє перетворювати безсполучникові на сполучникові і навпаки. Однак можливість зведення сполучного елемента до безсполучниково поєднаних компонентів не слід розглядати як ознаку граматико-семантичної тождності безсполучникових і складносурядних чи складнопідрядних речень. Безсполучникові і складні структури – це не замітники сполучникових кон-

струкцій, а самостійні виразники своєрідного смислу, оскільки їх співвідносність із сполучниковим реченням синонімічна. Їх використання диктується стилістичною заданістю тексту, ситуацією мовлення.

Як самостійні, тобто не залежні від сполучникових синтаксичні одиниці, вони функціонують у мові з специфічним змістом і з своєрідним стилістичним забарвленням, що дозволяє їм вступати в синонімічні відношення з складносурядними і складнопідрядними реченнями. Їх відмінність – у вираженні семантичних і наявності стилістичних відтінків, що дозволяє розрізняти в них семантичні й стилістичні синоніми.

У курсі українського ділового мовлення безсполучникові складні речення повинні розглядатися не тільки як синтаксичні структури, а й як стилістичні одиниці мови.

Робота над їх освоєнням збагатить усне і писемне мовлення слухачів своєрідним синтаксичним засобом пожвавлення виступу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. – Харків: Вища школа, 1980. – 152 с.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: синтаксис. – К., 1993.

ПОДОЛАННЯ ІНТЕРФЕРЕНТНИХ ЯВИЩ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ СИНТАКСИЧНИХ НОРМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

МЕРІНОВ В. В.

Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

Як відомо, в певних регіонах, здебільшого в східній Україні, українська мова зазнає значного впливу російської. Тому тут переважна більшість студентів різних нефілологічних спеціальностей або посередньо чи погано володіє українською літературною мовою та свідомо вживає російські слова, словоформи й вислови як літературно нормативні в українській мові, або взагалі не володіє нормами української літературної мови. Саме так створюється суржик, який не є й не може бути ознакою літературної мови, а отже, ознакою культури спілкування. Тому є нагальна потреба подолання інтерферентних явищ, які виникають, переважно серед нефілологів, у процесі вивчення норм української літературної мови.

Викладацький досвід свідчить, що такі інтерферентні явища часто трапляються на синтаксичному рівні української мови, зокрема:

а) вживання прийменників, характерних для російської літературної мови (правильні конструкції наводимо жирним шрифтом), наприклад: при таких умовах (за таких умов), писати на українській мові (писати українською мовою), з-за (через) Вас запізналися тощо;

б) помилкове вживання прийменника ПО в конструкціях, де мають бути його синонімічні відповідники, наприклад: надіслати по пошті (надіслати поштою), називати по імені (на ім'я), сталося по вині (з вини, через провину) тощо;

в) калькування моделей керування, властивих російській літературній мові, наприклад: Він дорікав її (їй), Вибачте його (йому), будь ласка, Бабуся подякувала дітей (дітям) тощо.

Для подолання наведених інтерферентних явищ пропонуємо такі види вправ і завдань:

1. Перекладіть українською мовою пропоновані словосполучення (речення), які містять відповідні синтаксичні контрольні моменти, наприклад: Сообщите ему об этом по телефону (Повідомте йому про це телефоном);

2. Визначте порушення синтаксичної норми та відредагуйте речення, наприклад: Пошліть за лікарем (Пошліть по лікаря), Вам треба подякувати його (Вам треба подякувати йому);

3. Визначте правильний варіант словосполучення, складіть з ним речення, наприклад: у цей рік – цього року, поліз за грішми – поліз по гроші;

4. Знайдіть порушення синтаксичної норми, відредагуйте речення, наприклад: При укладанні контракту сторони дотримуються чинного законодавства (Укладаючи контракт, сторони дотримуються чинного законодавства).

Таким чином, тим, хто викладає українську мову студентам різних нефілологічних спеціальностей, слід аналізувати помилкові випадки вживання елементів, не властивих українській літературній мові, і звертати увагу на літературно нормативні конструкції. Треба підкреслювати, що правильно говорити рідною мовою може кожний, якщо в нього є відповідне бажання. Це не перевага вчених-мовознавців чи вчителів-словесників, а ознака та обов'язок кожної культурної людини, особливо вчителя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Муромцева О. Г., Жовтобрюх В. Ф. та ін. Культура мови. Матеріали для практичних занять. – Харків: ХДПУ, 1994. – 50 с.
2. Українська мова: з минулого в майбутнє / Зб. наук. праць. – К., 1998. – 221с.
3. Ющук І. П. Українська мова. – К.: Вища шк., 1979. – 352с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ МОВНО-ФАХОВОЇ ОСВІТИ У ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

НІКУЛІНА Н.В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Опираючись на практичний досвід викладання української мови у вищих навчальних закладах, можемо твердити, що сучасний курс отримання україномовних знань студентами нефілологічних спеціальностей вимагає принципових змін та інновацій, тому що зведений до елементарних правил та вимог щодо укладання ділових паперів. Помітною є невідповідність між обмеженим, спрощеним обсягом знань і практичних навичок, що їх нині одержують студенти на навчальних заняттях, і тим, яку саме мовно-фахово-практичну освіту в сучасних обставинах вони повинні отримати. Таку суперечливу невідповідність можна усунути лише за умови, що зміни торкнуться насамперед самої назви дисципліни "Ділова українська мова". Альтернативною, як на нашу думку, можна вважати назву "Фахова українська мова", основний зміст та мету якої ми вбачаємо перш за все у виробленні навичок оптимальної мовної поведінки особистості у певній професійній сфері.

Майже першорядне місце у пропонованому курсі повинен посісти розділ „Термінологія”, у нашому випадку – термінологія конструювання вузлів, агрегатів і деталей автомобільної техніки, технічного обслуговування та ремонту машин. Як показують спостереження, майбутній фахівець губиться у виборі нормативної термінологічної лексики, яка повинна бути основою його мовно-фахових знань, і припускається таких помилок:

- запозичені російські слова глушитель, поплавок, підйомник, нажим, руль, шарикопідшипник, башмак сприймаються студентами як українські, хоча нормативними вважаються глушник, поплавець, підіймач, натискання, кермо, кулькова вальниця, підкладень;
- невиправдано широко вживаються невластиві українській мові активні дієприкметники теперішнього часу на –чий: фільтруючий, амортизуючий, балансируючий, а мовно правильними вважаємо дієприкметникові форми на -альний, -яльний фільтрувальний (цідильний), амортизувальний (погашувальний), балансувальний (зрівноважувальний);
- студентами далеко не завжди розпізнаються синоніми, один з яких інтернаціональний або запозичений, а інший автохтонний (клапан – хлипак, сту-

пиця – маточина, муфта – злучник, жиклер – порскач, клема – притискач, заклепка – нюта, заготовка – бовванець, плунжер – поринач);

- часто допускаються помилки у відмінкових закінченнях чоловічого роду 2-ої відміни, на зразок: вала (трансмiсії) – валу (землі); борта (одягу) – борту (автомобiля); блока (механiзму) – блоку (об'єднання);
- звукова, а iнодi i значеннєва близькiсть призводить до сплутування термiнiв (стрижень – стержень, газ – гас, показник – покажчик, рiзьба – рiзь) i т. п.

Враховуючи названi вище проблеми, ми вже використовуємо на практичних заняттях рiзноманiтнi види робiт, якi дають можливiсть поглиблено вивчати процеси термiновживання i термiнотворення, аналізуємо найбiльш типовi помилки у писемному й усному мовленнi, пояснюємо неправильне використання термiна у тому чи iншому контекстi.

Отже, без навчання спецiальної термiнологiї, без її знання та розумiння неможливо готувати квалiфiкованих спецiалiстiв галузi автомобiлебудування, здатних до професiйної спiвпрацi на державному та мiжнародному рiвнi. Такий новий пiдхiд до мовної пiдготовки у технiчному вузi, без сумнiву, забезпечить i посилення зацiкавленостi майбутнiх фахiвцiв в опануваннi цього курсу.

ПРОФЕСIЙНО ОРiЄНТОВАНИЙ СЛОВНИК ЯК ЗАСiБ НАВЧАННЯ УКРАIНСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНIХ ПРАЦIВНИКIВ ТОРГIВЛI

ПОКРОВСЬКА О.А.

Харкiвський державний унiверситет харчування та торгiвлi

У час активiзацiї мiжнародних економiчних зв'язкiв зростає роль словникiв i довiдкової лiтератури. Значимiсть будь-якого термiнологiчного словника визначається тим, якою мiрою вiн допомагає користувачам у розумiннi необхiдних їм текстiв за фахом, а також в породженнi власного професiйно обумов-

леного мовлення. Методична недостатність таких словників не дозволяє використовувати їх у якості повноцінного засобу формування у користувачів навичок та умінь у здійсненні різноманітних видів мовленнєвої діяльності. Останнім часом в теорії і практиці словникарства визначився новий напрямок – створення антропоцентричних словників, які враховують запити його майбутніх користувачів. Адресатом словника є студенти, їхні професійні інтереси окреслені економічними, фінансовими та суміжними із ними дисциплінами, а також особи, які за родом своєї діяльності звернулися до української мови як до засобу здійснення своїх комерційних інтересів.

Концептуальною основою пропонованого словника є уявлення про слово як інформаційний комплекс, при якому термін розглядається не тільки як член певної понятійної системи, але і як повноправний член лексичної системи. Це багато у чому визначило структуру словникової статті і композицію лексикографічної праці. Словник має обсяг понад 2000 термінів з різних галузей ринкової економіки. Структура словника виглядає таким чином:

Український термін за алфавітно-гніздовим принципом та його етимологія	Дефініція (тлумачення)	Іншомовні еквіваленти: російський (r), англійський (e) та німецький (d)

Іншомовні еквіваленти кожного терміна даються у правій колонці, причому синонімічний ряд подається через кому з нового абзацу.

Для адекватного сприйняття і засвоєння різноманітної інформації про терміни, яка міститься у словнику, з метою її використання під час рішення конкретних комунікативних завдань, нами вироблено відповідний методичний механізм. У змістовному плані цей механізм являє собою методичну конструкцію, яка складається із двох добре структурованих наборів вправ, одна з яких спрямована на навчання технічним прийомам роботи із словником, а друга – на формування у студентів навичок і умінь використання матеріалів словника у різних випадках комунікації. Уміння користуватися словником можна формувати,

орієнтуючись на конкретні заголовні одиниці. Наведемо приклади таких завдань: 1. Знайдіть у словнику дефініції номінально відомих термінів **дистриб'ютер і боніфікація**, уточніть їх значення. 2. Під час перекладу фахового тексту Ви зустріли російський термін, український еквівалент якого Ви не знаєте. Знайдіть відповідний розділ словника і уточніть переклад цього терміна.

Завдання, що містяться у словнику, сприятимуть формуванню навичок у здійсненні різних видів мовленнєвої діяльності, вони лише незначною мірою розкривають навчальний потенціал словника, серед укладачів якого є автор статті. Пропонована праця "Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / Під ред. Т.Р. Кияка. – К.: Обереги, 2001. – 621 с." переконливо доводить можливість використання її як на заняттях з викладачем, так і під час самостійного засвоєння матеріалу.

КОГНІТИВНІ Й ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ "ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА"

ПОЛЯНСЬКА І.В., ШЕВЧЕНКО В.Ф.

Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

Курс "Ділова українська мова", розроблений і впроваджений в НТУ "ХПІ", включає в себе не тільки традиційні, але й новітні досягнення наукової лінгвістичної думки, що обумовлені вимогами сучасності. В сучасній науці одним з найважливіших принципів вважають когнітивізм. Функціонування мови та мовлення є матеріальним втіленням когнітивної діяльності. Передусім через мовні явища виявляються внутрішній світ і стан людської свідомості, пам'ять, природа духовної енергії, психологія особистості тощо. Як вважає американський лінгвіст Ноам Хомський, "...мова є дзеркалом розуму в глибокому й важ-

ливому сенсі. Вона – продукт людського інтелекту, що створюється щоразу заново в кожній особі дією чинників, які перебувають далеко за межами волі або свідомості". Метою когнітивних досліджень є побудування інтегральної картини процесів мовлення, мислення та інтелектуальної поведінки людини. При цьому знання – основна досліджувана категорія.

Викладаючи курс "Ділова українська мова", ми розглядаємо знання як знаряддя, результат та інструмент когнітивних процесів, а також як самі когнітивні операції над знаннями. Саме тому наш курс включає в себе три взаємопов'язані між собою частини, що є необхідною складовою професійної діяльності сучасного фахівця нового типу: опанування теоретичними знаннями, вироблення умінь й навичок у складанні та оформленні ділових паперів; вивчення й впровадження ділового мовлення, етики й психології ділового спілкування; знайомство з основами перекладання науково-технічних текстів за спеціальністю студентів, а також навчальний матеріал містить теми для усного мовлення, монологічного висловлювання, які сприятимуть розвитку духовно-моральних та ділових здібностей особистості студента.

Студенти повинні знати лексико-граматичні, структурні та композиційні особливості складання й оформлення ділових паперів; особливості усного й писемного ділового мовлення у різних сферах спілкування; повинні уміти правильно складати рукописні документи; ознайомитися з лінгвістичними особливостями ділового мовлення, з основами й правилами перекладання науково-технічних текстів зі своєї спеціальності, а також з особливостями вживання частин мови в діловодстві.

Викладання курсу ґрунтується на теоретичних досягненнях генеративної граматики, основне значення якої полягає в тому, "що вона звернула увагу психологів на найважливіший чинник – мовну продуктивність". Сучасна психолінгвістика вважає саме генеративну граматику Н.Хомського основною лінгвістичною теорією, тому що через неї намагаються зрозуміти, якою мірою ця теорія описує закономірності творчої природи людської мови, "людський інтелект", "когнітивну здатність", спостереження над мовленнєвою поведінкою. Ці тенде-

нції ми реалізуємо під час проведення ділової гри, круглого столу з колективним обговоренням заданих викладачем проблем, навчальних конференцій тощо.

Отже, програма курсу передбачає взаємозв'язок мотивів, що є пусковим механізмом процесу мислення, цілей та результатів процесу навчання під час проведення поточного, модульного та підсумкового контролю; швидкість мисленевих операцій; характер вірогідного прогнозування подій.

Таким чином, даний курс сприяє активізації творчого мислення та здібностей майбутнього фахівця нового типу.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

ПОНОМАРЬОВ О.С., ХОМ'ЯКОВА О.В.

Харківська державна академія міського господарства

За останні роки поняття “дистанційне навчання” поступово набуло в Україні реального наповнення, перетворившись з модного терміну на дійсно інноваційний технологічний процес у галузі освіти. Цьому, безперечно, сприяло багато факторів. Головні з них – це розвиток вітчизняних комп'ютерних мереж взагалі, поповнення комп'ютерних баз вищих навчальних закладів зокрема, бажання багатьох наших співвітчизників (в основному молоді) здобути без відриву від виробництва освіту із спеціальностей, що користуються сьогодні підвищеним попитом: комп'ютерні технології, бізнес, банківська справа тощо.

Не торкаючись технічних проблем забезпечення дистанційного навчання, які ще існують в державних вищих навчальних закладах, зупинимось на деяких психолого-педагогічних аспектах цього процесу.

При дистанційному навчанні основною формою діяльності студента є самостійна робота, при здійсненні якої виникають певні психологічні бар'єри, що негативно впливають на її ефективність. У більшості випадків це такі ситуації:

- 1) недостатність базової підготовки;
- 2) формальне сприйняття інформації;
- 3) несформованість окремих видів мислення, нерозуміння мови тексту або смислових структур, несприйняття занадто громіздкого або теоретизованого стилю викладання;
- 4) наслідки невизнання результату;
- 5) стримування активності, коли людина не розуміє причин негативних результатів;
- 6) звичка діяти по лінії найменшого опору;
- 7) відсутність досвіду самостійної діяльності;
- 8) нерозвиненість вольової регуляції.

Серед багатьох чинників, що впливають на успішність навчальної діяльності, головним, на нашу думку, є мотивація.

За формою задіяння можна розрізнити:

- внутрішню мотивацію, коли діяльність сама по собі є значущою для особистості;
- зовнішню мотивацію, тобто певні зовнішні задіяння або вплив;
- пізнавальну мотивацію – продуктивну творчу активність особистості у навчанні.

У дистанційному навчанні в умовах відсутності безпосереднього спілкування з викладачем мотивацію (активізацію) діяльності слід розглядати як орієнтацію на створення мотивів успіху за допомогою спеціально запроєктованих і сконструйованих засобів. Основне інформаційне і емоційне навантаження у дистанційному навчанні, як і у навчанні взагалі, несуть текст як зміст навчальних матеріалів і спроби передачі цих матеріалів, у тому числі педагогічні, технологічні і соціологічні, головну складову яких визначає спілкування. Процес проектування засобів мотивації полягає у розробці певних засобів і заходів, що сприяють активізації самостійної діяльності, її посильності, цікавості і творчій спрямованості.

Особливістю самої методики викладання матеріалу при спілкуванні є вибір мовних засобів для передачі думки. Важливе значення має самий текст - його зміст, розуміння, наведені аргументи, розташування (підтексту), альтернативні поняття, емоційне забарвлення (інтерес, задоволення).

Дистанційне навчання – це відносно нова, а тому і відкрита форма навчальної діяльності, що потребує подальшого удосконалення способів і методів роботи. Головне, щоб способи впливу на особистість студента були вибрані згідно з навчальними цілями і передбачали свободу особистості.

АКТИВІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

САЛЬТЕВСЬКА Т.В.

Національний фармацевтичний університет

Самостійна робота студентів є невід'ємною складовою частиною навчального процесу. Уміння самостійно працювати має особливе значення. Загально відомо, що навчальний матеріал засвоюється краще, а уміння й навички пізнавальної діяльності формуються у студентів інтенсивніше під час самостійної роботи.

Поняття *самостійна робота студентів* можна тлумачити залежно від дидактичного завдання, як специфічний вид пізнавальної діяльності. Відмінною рисою її перш за все є відсутність безпосереднього керівництва з боку викладача. Студент має змогу самостійно оцінити предмет діяльності, а також може здійснити необхідний самоконтроль. Це може відіграти важливу роль у подальшому розвитку особистості, бо тільки шляхом власних сил, спираючись на вже відому інформацію, можна вирішити ситуацію, яку запропонував викладач. У цьому випадку з'являється можливість спонукати продуктивно мислити сту-

дента. Кожне завдання повинно створювати умови на пошук способів рішень і надати студенту можливість для прояву певного ступеня творчої активності та самостійності.

Активізація самостійної пізнавальної діяльності потребує поступового нарощування від вирішення окремих проблемних завдань до постійної активності на заняттях проблемного характеру. На таких заняттях викладач повинен прагнути активної участі студента у вирішенні поставленої на практичному занятті проблеми. Особливістю цього заняття є те, що студентам не повідомляються знання в готовому вигляді, а здобуваються ними в процесі пошуку.

Наприклад, при вивченні теми “Закінчення іменників II відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини” у студентів виникають труднощі у визначенні закінчень таких іменників, як *листопад*, *камінь*. Зміст рекомендованої вправи свідчить про те, що в ній присутній елемент проблемності.

Під час визначення закінчень цих іменників у родовому відмінку однини виникли ускладнення. Думки студентів були різні. Одні вважали, що ці іменники мають закінчення **-а**, **-я** тому, що *листопад* – назва місяця, а *камінь* – шматок породи. Але була і така думка у деяких студентів, що ці іменники мають закінчення **-у**, **-ю**, бо *листопад* – явище природи, а *камінь* – це матеріал.

З огляду на це студенти зробили висновок про те, що існують іменники, які в родовому відмінку однини чоловічого роду можуть мати закінчення як **-а**, **-я**, так і **-у**, **-ю** в залежності від свого значення.

Отже, стрижнем проблемного навчання є взаємодія викладача і студента. Застосування його у практиці навчання є доцільним, оскільки робить більш доказовим пояснення нового матеріалу, розвиває пізнавальну активність студентів, підвищує зацікавленість до пошукової роботи.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА МОТИВАЦІЇ У ВИВЧЕННІ АНГЛОМОВНИМИ СТУДЕНТАМИ-МЕДИКАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

САМОЛИСОВА О.В., СУПРУНЕНКО А.С.

Харківський державний медичний університет

Серед інших предметів українська мова посідає особливе місце, оскільки це державна мова і нею повинен володіти кожен фахівець будь-якої галузі. Для англомовних студентів-медиків українська мова служить містком між культурами різних народів і робить можливим обмін духовними цінностями.

Саме з таких позицій в першу чергу слід трактувати мету вивчення цього предмета в медичних вузах і шукати джерела мотивації.

Говорячи про “мотивацію”, “мотиви”, звичайно мають на увазі ті фактори, які спонукають людину до діяльності. Джерелом мотивації в найбільш загальному розумінні є певна потреба, що створюється на основі суперечностей між тим, що людина має, чим володіє, чого досягла, і тим, чого вона ще не має, чим не володіє, чого не досягла. Бажання мати, оволодіти, досягти становить зміст потреби. І якщо до сфери таких потреб потрапляє володіння іноземною мовою (а саме такою є українська мова для англомовних студентів), вони стають мотивацією до її засвоєння.

Загалом мотиви вивчення англомовними студентами-медиками української мови мають двоякий характер. По-перше, вони можуть бути зовнішніми і виступати у вигляді вимог навчальних планів, програм, викладача тощо. В основі цих мотивів – переконання в доцільності певної діяльності, почуття відповідальності, бажання зміцнити свою репутацію гарного студента. Іноді зовнішні мотиви можуть мати й негативний характер, наприклад, коли студент вивчає українську мову, щоб уникнути незадовільних оцінок, покарання чи докору з боку викладача. По-друге, мотиви вивчення іноземними студентами української мови можуть зумовлюватись внутрішніми почуттями студента, пов’язаними з

особистими інтересами, переконаннями, намірами, мріями, ідеалами, пристрастями, сформованими раніше настановами.

Дія внутрішніх і зовнішніх факторів мотивації (“я повинен і “мені хочеться”) має бути врівноваженою, крайності тут не бажані. Абсолютизація внутрішнього зацікавлення звужує фактичні можливості студента, а сухий підхід з позицій зовнішніх вимог позбавляє процес навчання емоційного забарвлення. Проте у всіх випадках найменшу користь приносять зовнішні негативні мотиви, - залякування незадовільними оцінками тощо.

Нарешті, мотивацію слід розглядати як короткочасний фактор діяльності, який можна відкинути після досягнення мети. Йдеться про те, щоб почуття обов’язку було стабільним і впливало на хід життєдіяльності студента й тоді, коли самі стимулюючі фактори перестають діяти.

Оскільки мотивація має велике значення у вивченні української мови іноземними студентами, викладачеві важливо своєчасно зберегти, збудити і підтримати її.

РОЛЬ ФАХОВИХ СЛОВНИКІВ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

САПОЖНІКОВА Л.Я.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Мовні проблеми, пов’язані з творенням, впровадженням і функціонуванням національної термінології, є органічним продовженням проблем розвитку і функціонування мови в цілому. Деякі з цих проблем спільні для термінології різних мов (наприклад, точність, однозначність терміна, наявність питомих і запозичених одиниць) або характеризують групу мов у певний період їх розвитку. Українська термінологія вирізняється тривалим бездержавним існуванням,

функціонуванням неповноправно в тіні і під масовим впливом сусідніх мов. Звідси недостатня розвиненість системи її функціональних стилів, опрацьованість її термінології, кількість спеціальної літератури, а також недостатній рівень володіння нею більшістю україномовного населення. Отже, безперечним є необхідність нормалізації, удосконалення української національної термінології, упорядкування словникової та довідкової літератури, що сприятиме формуванню мовної компетентності студентів.

На наш погляд, доцільно створити російсько-український тлумачний термінологічний словник технології харчування, який допоможе у вивченні фахової мови з урахуванням таких навчальних дисциплін, як: “Теоретичні основи технології харчування”, “Технологія продукції підприємств харчування” тощо. Знання української термінології – це показник високої професійної підготовки майбутніх фахівців і фахівців зокрема.

Послідовна і систематична робота студентів із навчальними термінологічними словниками, поради викладачів дозволять підвищити рівень культури професійного мовлення, усунути помилки, пов’язані з неправильною вимовою термінів та їх написанням. На жаль, під впливом російської мови студенти припускаються мовленнєвих і правописних помилок, вживаючи терміни харчової промисловості: *пастеризатор, дефростація, консервація, меню, котлета, желатин, кетчуп, чипси* і под., замість нормативних: *пастеризатор, дефростація, консервація, меню, котлета, желатин, кетчуп, чипси*.

Як свідчить практика, студенти порушують акцентологічні норми, вживаючи такі терміни технології харчування: *напій, борошно, згурдження, січеник, квасиво, спряження, заміс, добавка* замість *напій, борошно, згурдження, січеник, квасиво, спряження, заміс, добавка* тощо. Уникнути зазначених помилок дозволить робота із спеціальною україномовною літературою.

Українська термінологія через посередництво російської мови зараз поповнюється словами іншомовного походження, тлумачення яких іноді характеризується дилетантським підходом з точки зору термінології, хоча і є корисним для пересічного споживача. Російсько-український термінологічний словник

технології харчування має зафіксувати такі терміни, подати їх остаточний варіант і визначення. Зміни у політичному та економічному житті України зумовили появу нових понять з технології харчування, отже є необхідність у поясненні їх значень і написання.

Проблему формування мовної компетентності студентів згідно з метою навчання й фаховими потребами слід розглядати у кількох аспектах, зокрема у плані вивчення професійної мови, особливостей офіційно-ділового й наукового стилів.

РОБОТА СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ З ФАХОВОЮ ЛЕКСИКОЮ НА ЗАНЯТТЯХ З “ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ”

СКОРБАЧ Т.В., ФОМІНА Л.В.

Харківський державний медичний університет

Законодавче утвердження державності української мови стало першим кроком в оздоровленні мовної ситуації в Україні, а також створило передумови для вільного функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Для повноцінного спілкування варто мати необхідний словниковий запас. Тому для студентів-медиків особливого значення набуває вивчення предмета „Ділова українська мова”. Спілкування з пацієнтом, уміння правильно оформляти медичну документацію – це один із професійних обов’язків медичних працівників.

Під час занять студенти збагачують свій професійний лексичний запас, знайомляться з особливостями наукового, офіційно-ділового та інших стилів. Студенти навчаються правильно оформляти медичну документацію.

Навчаючись у медичному вузі, студенти вивчають велику кількість медичних дисциплін, сприйняття яких вимагає знання медичної лексики, уміння ви-

діляти з наукового тексту необхідну інформацію. Тому на заняттях ми використовуємо тексти з таких дисциплін, як „Анатомія людини”, „Гістологія, цитологія й ембріологія”, „Медична біологія”. Збагачення словника в основному йде по лінії розширення потенційного запасу.

Оскільки матеріальну основу мови становить словниковий склад, лексика, основна увага на заняттях зосереджується на різних видах словникової роботи, що має на меті збагатити в першу чергу словник студента, особливо термінологічний, фаховою лексикою, навчити вільно орієнтуватися в словниковому запасі української мови, при цьому студенти виконують різні види роботи, зокрема виписують зі словника медичні терміни, учаться їх правильно писати, вимовляти, уживати у відповідних контекстах. Усі вправи сприяють піднесенню загально мовної та фахової мовної культури майбутніх лікарів.

Одним із важливих мотивів, що викликає зацікавленість у вивченні медичної термінології студентами, є обмін інформацією про найновіші надбання в галузі медицини, науки, освіти.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

СУКАЧОВА Г.П.

Українська інженерно-педагогічна академія

Успішність будь-якого навчання залежить від кількох факторів:

4. Мотивація навчання.
5. Пошук та сприймання інформації.
6. Розуміння, освоєння отриманої інформації.
7. Запам'ятовування.
8. Використання отриманої інформації.

У зв'язку з цим першочерговим питанням постає мотивація вивчення української мови.

Слід зважати на наявність зовнішніх та внутрішніх мотивів.

До перших відносимо винагороду та покарання, співвідношення з групою, з викладачем, очікування вигоди у майбутньому та ін. В такому випадку отримана інформація прислуговується для досягнення інших цілей – отримання вигоди, задовільнення честолюбства та ін. Власне навчання у такій ситуації може бути байдужим або навіть можливе негативне ставлення до нього.

Тому в першу чергу педагогові необхідно активізувати внутрішні мотиви. До них відносять: зацікавленість знаннями, прагнення підвищити культурний та професійний рівень, необхідність отримання нової цікавої інформації.

Слід враховувати, що сприйняття – активний процес, пов'язаний з висуненням гіпотез, виділенням головного з запропонованого інформаційного ряду. Тому важлива настанова студентів на сприйняття певної інформації.

Результати навчання залежать не тільки від відношення студента до предмету, але й від того, як матеріал подається: зміст, складність, обсяг і структура, можливість самостійного опрацювання, подальшого розвитку розглянутої проблеми. Слід логічно, послідовно, чітко викладати матеріал, ілюструвати його близькими до фаху прикладами, добирати для перекладів та диктантів тексти, що несуть нову інформацію, зацікавлюють та розвивають.

Викладаючи певну думку, необхідно підкреслювати значення отриманої інформації для подальшого вивчення української мови, а також навчального процесу взагалі.

Увага та настанова на навчання – зовнішня вираженість спрямованості психічної та практичної діяльності студента на результати, цілі, процес навчання.

РОЛЬ І МІСЦЕ КУРСУ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

СУЛЯТИЦЬКИЙ А.В.

Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури

Дистанційне навчання як засіб перепідготовки має багато позитивного: той, хто навчається, поєднує навчання з виконанням своїх професійних обов'язків за місцем роботи. Він веде автономний від Центру дистанційної освіти спосіб життя, тому у нього з'являється безліч навичок, які студент при перепідготовці ще має виробити в собі.

У численних бесідах із представниками економіки і керування визначалось, що ті, хто навчається за дистанційною формою освіти, в професійній перепідготовці одержують вищу кваліфікацію внаслідок особливої мотивації навчання, а також високого навантаження і професійного досвіду.

В цьому ж контексті можна розглядати і перепідготовку з українського професійного спілкування. Практично вся офіційна документація в країні вже на державній мові. Але, як відомо, бланки різних документів, податкова звітність, не говорячи вже про багато сторінкові інструкції до них, змінюються так часто, що знання, отримані під час вивчення вузівського курсу «Ділового мовлення» (якщо він існував на той час), не можуть бути достатні вітчизняному фахівцю. Це тільки один довід на користь проведення перепідготовки з українського професійного спілкування, не говорячи вже про грамотне складання і ведення документації (договорів, контрактів, тощо) чи усне спілкування.

Якщо взяти вузівський досвід навчання або досвід проходження перепідготовки з відривом від виробництва, то одразу хочеться згадати очну і заочну форми навчання (насправді, в більшості випадків дистанційне навчання зараз нагадує заочне).

Вплив викладача на навчальний процес при очному навчанні, який міг: відразу відповісти на запитання, що виникли при вивченні нового матеріалу; вибирати форму викладання при виникненні у Вас проблем зі сприйняттям матеріалу; при необхідності за допомогою вправ контролювати засвоєння матеріалу; полегшити навчання, базуючи його абстрактний зміст на наявному в слухача досвіді, – і самостійну роботу з навчальною літературою при заочній формі навчання, при бажанні, можна поєднати під час дистанційного навчання.

А чи реальним буде рішення задачі поступового зближення очного та дистанційного навчання і чи потрібно це взагалі?

Як ми бачимо, зараз у вищій школі існує тенденція надавати більше часу студентові для самостійної роботи, а при дистанційному навчанні, навпаки, наряду із семінарами та консультаціями на перший план виходить спілкування з викладачем через Internet, електронну пошту, мультимедійні комп'ютерні програми, відеоконференції.

На відміну від основних курсів, які відповідають вимогам до наукових праць і тому виявляють високу вимогливість до слухача щодо базових знань і термінології, курс українського професійного спілкування за допомогою аудіо-і відеокасет, мультимедійних комп'ютерних програм можна починати із фонетичного курсу, наприклад, на основі професійної лексики менеджерів. Мабуть, розглядати курс українського професійного спілкування окремо від основних курсів поки що зарано. По-перше, не вистачає навчальної літератури для самостійної роботи та й про навчальні комп'ютерні програми можна говорити те ж саме, по-друге, на жаль, сьогодні не кожен із бажаючих вчитися за дистанційною формою навчання в Україні має сучасний комп'ютер, приєднаний до Internet, що обмежує доступ студентів до цієї форми навчання, по-третє, це технічні можливості української комунікативної мережі, яка не дає можливості на сто відсотків застосовувати найефективніший метод – роботу викладач-слухач у реальному часі.

Головною відзнакою дистанційного навчання є те, що слухач відрізняється від студента не тільки мотивами та інтересом до навчання, але й наявністю

професії та життєвого досвіду. Зараз реальне підвищення кваліфікації без відриву від виробництва – потреба часу.

АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НЕФІЛОЛОГІЧНОМУ ВУЗІ

СУПРУНЕНКО А.С., САМОЛИСОВА О.В.

Харківський державний медичний університет

Духовний світ людини нерозривно пов'язаний з розвитком її мовних здібностей. Кожний громадянин України незалежно від національності зобов'язаний знати й поважати державну мову, вміти спілкуватися нею, володіти культурою мовлення.

Як важлива ознака національної культури державна мова повинна виконувати всі суспільні та культурні функції, бути мовою науки. Отже, проблема вивчення української мови у вищих медичних навчальних закладах України, особливо у східних областях, у наш час усе ще залишається дуже актуальною. Вона набуває державного значення, оскільки безпосередньо стосується підготовки майбутнього інтелектуального потенціалу нашої держави.

Проблема функціонування української мови у сфері медичної діяльності включає три аспекти: професійно-прикладний, національно-культурницький та морально-патріотичний.

Професійно-прикладний аспект реалізується головним чином у галузі практичної діяльності лікаря, у процесі його спілкування з пацієнтами, у діалозі лікар – пацієнт.

Функціонування національної мови в науковій медицині, забезпечуючи повноту мовно-професійного спілкування лікаря-практика, несе національно-культурницьке навантаження. Розвиток наукової медичної мови сприяє лексичному та

семантичному збагаченню національної мови, її формуванню на рівні мов цивілізованих націй.

Щодо морально-патріотичного аспекту функціонування української мови, то слід підкреслити значення рідної мови у становленні та розвитку людської психіки, формуванні особистості. Рідна мова в устах лікаря сприяє вихованню громадських почуттів, поєднанню в одній особі лікаря-професіонала і громадянина.

Отже, завдання викладачів української мови – забезпечити підготовку не тільки кваліфікованих грамотних спеціалістів (оскільки завдяки мові студент оволодіває обраним фахом), а й висококультурних членів нашого суспільства.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

ФОМІНА Л.В., НІКОЛАЄВА А.О., СКОРБАЧ Т.В.

Харківський державний медичний університет

На сучасному етапі розвитку вітчизняної та зарубіжної методики викладання тестування вважається однією з провідних форм контролю засвоєння навчального матеріалу. Тестування у порівнянні з такими традиційними формами контролю та закріплення знань студентів, як опитування, контрольні роботи, має певні переваги. Це простота і короткочасність проведення, наявність стандартної системи оцінювання, безпосередня фіксація результатів, що приводить до об'єктивного оцінювання знань.

Окрім використання тестів для контролю знань, їх можна використовувати як навчальний матеріал. Вони допомагають формувати автоматизм володіння мовним матеріалом, що забезпечує функціонування психічних механізмів

зв'язного мовлення. Тести у навчальному процесі виконують дві функції: контрольну та навчальну.

Так, нами в процесі викладання курсу „Ділова українська мова” введено тестові завдання з метою контролю рівня знань студентів і формування культури ділового мовлення. Основними об'єктами тестування мовних навичок під час вивчення курсу є: орфографія, основи нормативної граматики, прийменникове керування, синтаксичні конструкції, характерні для ділового мовлення, тощо. Крім того, тестування застосовується для формування основних понять зі справочинства, навичок правильного оформлення ділової документації. Тестування проводиться у звичний спосіб: студент має вибрати і зазначити правильний варіант відповіді. Це дає змогу швидко опрацювати великий обсяг мовного матеріалу.

Використання тестових завдань на заняттях з курсу „Ділова українська мова” забезпечує постійний контроль навчальної діяльності студентів, допомагає об'єктивно виявити рівень їх знання, умінь і навичок.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У МЕДИЧНОМУ ВУЗІ

ФОМІНА Л.В., КАЛІНІЧЕНКО О.В., НІКОЛАЄВА А.О.

Харківський державний медичний університет

У зв'язку з недостатньою кількістю годин, які відводяться на мовні дисципліни у медичних вузах, доводиться інтенсифікувати навчальний процес. Орієнтація на активне навчання є одним з компонентів перебудови освіти. Навчання в контексті професійної підготовки студентів-медиків, як умови активізації пізнавальної діяльності студентів виявляється:

- у формі ділових ігор, де моделюються мовні ситуації в найрізноманітніших сферах – від професійного спілкування до побутового;

- у створенні проблемних ситуацій;

- у комунікативній спрямованості занять з мови, яка передбачає спілкування студентів-медиків між собою для розв'язування життєвих завдань, а також використання мовних одиниць у мовленні.

Ділова гра передбачає моделювання діяльності в цілому або її елементів. Цей вид роботи стимулює творчу активність студента-медика, з'являється потреба в здобутті нової інформації, формуються вміння робити висновки й узагальнення, пропонувати конкретні рішення у розв'язанні будь-яких питань. Гра вчить думати й діяти спільно, виробляються такі якості, як уважність, повага до думки іншого.

В основу формування комунікативних умінь і навичок покладено сукупність понять стилістики, лінгвістики тексту і теорії мовної діяльності. Зосереджується увага на особливості таких видів мовної діяльності, як слухання, говоріння, читання, письмо.

Вибір типу мовлення залежить від комунікативної мети висловлювання. Розповідь студенти використовують тоді, коли потрібно розповісти про пов'язані між собою дії чи події; опис – коли треба дати словесне зображення предмета, особи, місця, етапу; міркування – якщо потрібно щось довести, пояснити причину будь-якого явища. Кожен тип мовлення залежно від обставин та мети спілкування реалізується у висловлюванні певного стилю. Під час спілкування студентів-медиків потрібно будувати висловлювання з урахуванням мовної ситуації.

Приєм проблемної ситуації використовується тоді, коли промова починається з постановки певної проблеми, а потім розкриваються шляхи її розв'язання.

Особистої мотивації набуває і такий критерій комунікативної компетенції, як правильність мовлення, тобто дотримання мовцем фонетичних, морфологічних, синтаксичних, лексичних, соціолінгвістичних та інших норм україн-

ської мови. Під соціолінгвістичними нормами необхідно розуміти доцільність висування мовних засобів за різних соціальних умов. У побуті це привітання, прощання, висловлення подяки, в офіційно-діловій сфері – формули усного й писемного етикету.

Таким чином, заняття з ділової української мови в медичних вузах спрямоване на те, щоб студенти правильно використовували мовні засоби відповідно до комунікативних потреб якомога краще орієнтувалися в мовному процесі.

ЗНАЧЕННЯ ЕТНОЦЕНТРИЗМУ В ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ФОМІНА Л.В., КАЛІНІЧЕНКО О.В., НІКОЛАЄВА А.О.

Харківський державний медичний університет

Комплексний аналіз проблем вивчення української мови у вищих навчальних закладах висуває одним з основних чинників результативності індивідуалізацію навчання. Актуальність цього аспекта найбільш яскраво виявляється в державних університетах медичного профілю, де опанування професії лікаря неможливе без знання не тільки латини, а й української мови, що виступає як у ролі об'єкта вивчення, так і засобом навчання. Проблема поглиблюється диференційованим етнічним складом академічних груп, що вимагає специфічних методів викладання, оскільки властивості національної культури та індивідів, що складають етнос, не тотожні. Міжетнічні відносини проявляються в орієнтаціях на міжетнічні контакти у різних сферах взаємодії, національних стереотипах, настрої та поведінці, вчинках людей і конкретних етнічних груп. Інколи доводиться стикатися з явищем етноцентризму, суть якого полягає в сукупності масових ірраціональних уявлень про власну етнічну спільноту як центр, навколо якого гуртуються всі інші.

Складність сприйняття навчального матеріалу, зокрема того специфічного, як граматики української мови, посилюється „явищем призми”. Воно полягає у виникненні в певних особи установки щодо представників іншої етнічної спільноти на базі досвіду спілкування або вже існуючої традиції ставлення даного етносу. „Явище призми” може гальмувати процес інтенсифікації навчання, якщо до складу академічної аудиторії включено представників різних етнічних груп.

Важливість індивідуалізації навчання з урахуванням явища етноцентризму саме в медичних вищих навчальних закладах зумовлюється вагомістю фактора етнічної приналежності лікаря та обраної мови для спілкування з метою оцінювання клінічного стану пацієнта.

Дослідження, проведені в Нью-Йоркському університеті та Лютеранському Медичному Центрі, довели, що мова, яка була засобом спілкування лікаря і пацієнта, впливала на клінічні висновки у процесі психіатричної експертизи. Бесіда проводилася англійською, іспанською та обома мовами водночас. Лікарі, що спілкувалися іспанською, визначили клінічний стан хворих як більш серйозний, ніж спеціалісти, що говорили англійською. У випадках, коли спілкувалися обома мовами, симптоми психічних розладів були найсерйознішими при використанні іспанської, і незначними – при спілкуванні англійською мовою. Результати мають значення для діагностики психічних розладів з урахуванням етнічних особливостей.

Увага до названих проблем при індивідуалізації навчання вимагає правильної загальнометодологічних орієнтації. У цій галузі є неприйнятним метафізичний підхід, за яким національні особливості індивіда абсолютизуються, відриваються від історії народу, трактуються, як щось фатальне, оскільки це призводить до висновків, що суперечать істинній ситуації.

ТЕРМИН И ТЕКСТ (НА ПРИМЕРЕ МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ)

ФЕЛЬ Е.Л.

Национальный фармацевтический университет

В процессе обучения навыкам перевода специализированных терминов перед преподавателями стоит задача не только правильного использования методов обучения, но и учитывания содержания. Важно не только как обучать, но и чему, какой лексический материал отрабатывать со студентами в процессе обучения, и в данном случае содержание определяет формы обучения. В этой ситуации важен вопрос упорядочения медицинских терминов.

Изучение терминов стало первостепенной задачей лингвистики, в силу наличия многочисленных названий, какими оперируют специализированные отрасли. Чаще термин изучается как единица системы, однако, средой его функционирования является текст, конечная последовательность высказываний, объединенных смысловыми связками. Текст определяет особенности функционирования в определенных рамках всех элементов, в том числе терминологической лексики. Терминологическая лексика составляет основу словарного состава специального текста в отношении количества и смысла.

Исходя из требований практики, разработаны требования к составлению терминов. Одно из которых можно передать формулой “одно значение – один знак”, т.е. каждое четко определенное понятие науки, техники должно находиться в соотношении с отдельной единицей плана высказывания. Однако, это скорее относится к идеальной терминосистеме. На практике это условие нарушается. Существуют и даже фиксируются термины-омонимы, термины-синонимы, что говорит о развитии терминосистемы и должно быть ликвидировано в процессе стандартизации.

В сфере функционирования терминов, в специальном тексте, встречается постоянно противоположное – в рамках одного текста может употребляться несколько названий по определению одного понятия. То есть определенное условие образования термина нарушается.

Причин для этого несколько: В рамках текста, термины которые занимают разные места в иерархической структуре терминологической системы, становятся тождественными. Эквивалентами терминов могут выступать нетерминологические названия, причиной чего являются как внутренние законы языка, так и вопросы культуры речи;

Можно допустить, что текст, как языковая единица, является одновременно сложной системой и структурной постройкой. В его рамках, в семантической структуре терминов, происходят изменения, что должен учитывать преподаватель в процессе подготовки специализированной лексики и ее преподавания.

ФОРМЫ И МЕТОДЫ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

ЧУНОВА Н. В.

Национальный технический университет «ХПИ»

Самостоятельная работа студентов – важнейшее звено в цепи таких кардинальных вузовских проблем как фундаментализация и профессионализация обучения.

Ведущее место СРС в обновлении обучения определяется повышением его роли в процессе становления личности специалиста.

В широком понимании СРС означает самостоятельную познавательную деятельность студента, которая в таком виде присутствует в любом учебном заведении (лекции, лабораторно-практические занятия, семинары).

В наиболее часто употребляемых случаях СРС – вид учебных занятий, особенностью которых является отсутствие преподавателя в момент учебной деятельности студента.

Главная практическая цель СРС – развитие способностей, умений, знаний и навыков.

Главная воспитательная цель СРС – формирование самостоятельности студента как черты личности, играющую существенную роль в структуре личности современного специалиста высшей квалификации.

Самостоятельность – это способность систематизировать, планировать и регулировать свою деятельность без непосредственного, постоянного руководства и практической помощи со стороны руководителя.

Цели обучения в условиях СРС: внутренние и внешние. Внутренние цели формируются самостоятельно в процессе деятельности студента. Внешние цели задаются извне и выражают общественную потребность. У определенной группы студентов самостоятельность – их внутренняя потребность. Именно в этих условиях можно переходить на индивидуальные формы обучения. Для второй группы студентов организовать СРС с учетом необходимости мотивации действий (внешняя цель должна перейти во внутреннюю).

Мотив главной цели СРС – воспитание самостоятельности формируется на аудиторных занятиях как следствие совместной активности преподавателя и студента.

В качестве основной дидактической единицы СРС следует рассматривать задачу.

Усвоение методологии получения продукта деятельности можно считать главным результатом учебы на задачах.

Типовые задачи по дисциплине для СРС – должны быть профессионально ориентированы, доступны для решения.

Важным в организации СРС следует считать этап выдачи плана – графика и заданий на семестр. Эффективность всей системы СРС определяется уровнем

ее организации, оперативностью учета хода выполнения заданий студентами, достаточным информационным обеспечением деятельности.

Стержнем организации СРС является задачный подход. Система типовых задач формирует модель специалиста, отвечающую требованиям нового века, где в полный рост встает вопрос о фундаментализации технического образования.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

З М І С Т

	ДОПОВІДІ	3
<i>Бабай Л.В., Моїсєєва Н.І.</i> Деякі методичні вказівки щодо викладання української ділової мови у технічних вузах		3
<i>Бондарець О.В., Павлова Г.Д., Терещенко Л.Я.</i> Лінгвістична підготовка фахівців		5
<i>Дьолог О.С.</i> Проблема порушення норм культури української мови у мовленні студентів в умовах російсько-українського білінгвізму		9
<i>Жук Л.Г.</i> До проблеми формування гуманістичного світогляду молоді в процесі викладання мовних дисциплін		12
<i>Заболотная Л.Г.</i> Из опыта преподавания латинского языка на английском		15
<i>Іоненко І.Р.</i> Сучасні умови викладання медичної термінології у вищій школі		17
<i>Кривко Р.М.</i> Вивчення індивідуальної мотивації, репрезентативної системи, стратегії орфографії студентів та їх корекція на заняттях з української мови у вищій школі		21
<i>Лапiна М.С.</i> Научно-методические принципы изучения латинской лексики		26
<i>Мерінов В.В.</i> Подолання інтерферентних явищ у процесі викладання української мови студентам нефілологічних спеціальностей		40
<i>Міхайлік К.В.</i> Деякі психолого-педагогічні аспекти викладання латинської мови на сучасному етапі		44
<i>Подольська Є.А.</i> Трансформації змісту і технологій освіти в сучасних умовах		51
<i>Світлична Є.І.</i> Проблеми викладання латинської мови у динаміці розвитку сучасної фармацевтичної термінології		57
<i>Тихоненко О.В.</i> Методика викладання української мови в аграрному вищому навчальному закладі		65

<i>Цвяшко Ю.О.</i> Особливості перекладу російських дієприкметників на заняттях з української мови за професійним спрямуванням у вузі	69
<i>Щербина Е.Б</i> Партнерство і пошук як один із видів роботи над термінологічною лексикою	73
	ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ 77
<i>Анорує О.О., Білик О.М., Женжера Н.С.</i> Використання дистанційного навчання у викладанні ділової української мови	77
<i>Базарова В.І.</i> Система методів та форм контролю рівня засвоєння знань у курсу латинської мови у фармацевтичному закладі	79
<i>Балакирська В.Ю.</i> Принцип мотивації у викладанні латинської клінічної термінології	80
<i>Берестова А.А.</i> Значення української мови для розвитку особистості у формуванні професійної спрямованості	82
<i>Бєлікова О.В</i> Лінгвометодичний опис фразеологічного матеріалу в підручнику української мови для іноземних студентів	84
<i>Бурнос О.И.</i> Рейтинговая система – одна из форм контроля усвоения знаний	86
<i>Войчук Н.Г., Лимар О.В.</i> Навчально-методичне забезпечення курсу “Українська ділова мова”	88
<i>Волобуєва О.О.</i> Особливості методики викладання латини англійською мовою іноземним студентам	90
<i>Дмитріва О.О.</i> Загальноосвітня цінність латинської мови як фактор підвищення рівня культури студента	92
<i>Дроздова І.П.</i> Викладання української мови у вищій школі технічного напрямку – чинник гуманізації інженерної освіти	93
<i>Жигло О.О.</i> Методика роботи над професійним мовленням студентів технічного ВНЗу	95
<i>Золотарева И.Н., Крутовая Л.Ф.</i> Обучающая функция личности преподавателя и индивидуализация процесса обучения	97
<i>Кір’янова О.В.</i> Психолінгвістичні основи методу спостереження над	99

МОВОЮ

- Креч Т.В.* Викладання української мови в технічному вузі як засіб ви- 101
ховання загальної мовної культури
- Лисак Н.О.* Деякі напрямки індивідуалізації навчання в ході викла- 103
дання курсу “Психологія та педагогіка”
- Мартинова А.В.* Безсполучникові складні речення як стилістична 105
одиниця при вивченні українського ділового мовлення
- Мерінов В.В.* Подолання інтерферентних явищ у процесі викладання 106
синтаксичних норм української мови студентам нефілологічних спе-
ціальностей
- Нікуліна Н.В.* Термінологічне підґрунтя мовно-фахової освіти у тех- 108
нічних навчальних закладах України
- Покровська О.А.* Професійно-орієнтований словник як засіб навчання 110
української мови майбутніх працівників торгівлі
- Полянська І.В., Шевченко В.Ф.* Когнітивні й психологічні аспекти ви- 112
кладання курсу “Ділова українська мова”
- Пономарьов О.С., Хом'якова О.В.* Деякі аспекти дистанційного на- 114
вчання
- Сальтевська Т.В.* Активізація самостійної пізнавальної діяльності 116
студентів
- Самолисова О.В., Супруненко А.С.* Основні джерела мотивації у ви- 118
вченні англomовними студентами-медиками української мови
- Сапожнікова Л.Я.* Роль фахових словників у формуванні мовної 119
компетентності студентів
- Скорбач Т.В., Фоміна Л.В.* Робота студентів-медиків з фаховою лек- 121
сикою на заняттях з “Ділової української мови”
- Сукачова Г.П.* Психолого-педагогічні чинники вивчення української 122
мови
- Сулятицький А.В.* Роль і місце курсу українського ділового мовлення 124
в системі дистанційного навчання

<i>Супруненко А.С., Самолисова О.В.</i> Аспекти функціонування української мови в нефілологічному вузі	126
<i>Фоміна Л.В., Ніколаєва А.О., Скорбач Т.В.</i> Тестові завдання у формуванні культури ділового мовлення	127
<i>Фоміна Л.В., Калініченко О.В., Ніколаєва А.О.</i> Формування професійного мовлення студентів у медичному вузі	128
<i>Фоміна Л.В., Калініченко О.В., Ніколаєва А.О.</i> Значення етноцентризму в індивідуалізації навчання у вищій школі	130
<i>Фель Е.Л.</i> Термин и текст (на примере медицинской терминологии)	132
<i>Чунова Н. В.</i> Формы и методы самостоятельной работы студентов	133

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ
ЛАТИНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬ-
НИХ ЗАКЛАДАХ**

Матеріали науково-практичної конференції

19 березня 2003 року

м. Харків

Відповідальний за випуск – Світлична Є. І.

Комп'ютерний набір – Крейберт О.В.

Видавництво Національного фармацевтичного університету

Україна, 61002 Харків, вул. Пушкінська, 53